

БІБЛІОТЕКА
УЧАСНИКІВ
ВОЄННИХ
ДІЯНОСТЕЙ

ПАВЛО
УСЕНКО

ПАВЛО
УСЕНКО

ПОЕЗІЇ

Київ
«Радянський
письменник»
1985

У2
У74

Избранное известного украинского советского поэта, лауреата Республиканской комсомольской премии имени Н. Островского Павла Матвеевича Усенко (1902—1975) составляют лучшие произведения как лирического, так и эпического звучания.

РЕДАКЦИЙНА КОЛЕГІЯ:

*О. Є. Засенко, С. А. Крижанівський,
О. В. Лупій, М. Л. Нагнибіда,
Л. М. Новиченко, Б. І. Олійник,
В. П. Степанюк*

Упорядкування *Г. В. Усенко*

Вступна стаття

Б. І. Олійника та С. В. Тельнюка

Примітки *С. В. Тельнюка*

Рецензенти:

П. П. Кононенко, М. М. Острик

У $\frac{4702590200-160}{M223(04)-85}$ 149.85

© Видавництво «Радянський письменник», 1985

ПІСНЯ ЮНОСТІ КОМСОМОЛЬСЬКОЇ

«Найдороще в людини — це життя. Воно дається їй один раз, і прожити його треба так, щоб не було нестерпно боляче за безцільно прожиті роки, щоб не палила ганьба за підленьке і дріб'язкове минуле і щоб, умираючи, зміг сказати: все життя і всі сили були віддані найпрекраснішому в світі — боротьбі за визволення людства».

Ці слова належать Миколі Островському — людині, що стала взірцем для багатьох поколінь радянських людей. Одсвіт їх падає на життя і творчість Павла Матвійовича Усенка — сучасника Павки Корчагіна, сурмача тієї юної ударної армії, ім'я котрій — Комсомол...

Місто, заводи і села,
Юних вітайте — ідуть!
Лави ідуть КаєСеМові,
Дальня вгинається путь...

Аж дивно — як по-сучасному звучать сьогодні ці рядки! Саме ці бойові інтонації характерні для поезій Павла Усенка — і для тих, що створені порівняно недавно, і для тих, що писані понад півстоліття тому! Для П. Усенка не існувало вододілу між життям і поезією. Тож доречно буде тут нагадати його біографію, оскільки вона — ключ до розуміння поетової творчості.

Павло Матвійович Усенко народився 23 січня 1902 року в селі Заочіпському Царичанського району на Дніпропетровщині. В ту пору Заочіпське належало до Полтавської губернії, отож Павло Усенко упродовж усього життя вважав себе і полтавцем, і дніпропетровцем. А прабатьківщиною було Поділля — саме звідти в не таку вже й сиву давнину прибули його предки, принесли свої пісні та легенди, а на берегах Орілі, неподалік Дніпра, запозичили собі чимало й від духу та вдачі козаків-запорожців. Родина Усенків була бідна, багатодітна й малоземельна. Павлів батько вмів і шевцювати, і мірошникувати, і хату поставити, і одержу зшити, і на цимбалах зіграти — не дарма ж Усенків по-вуличному Цимбалами звали.

Павло з дитинства любив пісні. Згодом він їх почне записувати, занотовуватиме і різні приказки, прислів'я, анекдоти, щоразу милуючись неповторною красою живого народного слова. Певне, звідси й походить найбільша принада Усенкової поезії — аромат живої розмовної мови земляків-заочіпців.

Але ж це буде пізніше. А тим часом малий Павло вчиться у вищепочатковій школі в місті Верхньодніпровську. Живучи серед робітництва, він вслухається у розмови, що дишуть тривогою і грозою. Такою ж тривогою і грозою дихнуло йому в душу зі сторінок «Кобзаря» і здетонувало перші рядки власних віршів.

Йому пішов шістнадцятий рік, коли прогрімла Велика Жовтнева соціалістична революція. Саме тоді, ще зовсім-зовсім юним, відчув своє місце — з будівниками нового життя. Він працює лектором-бібліотекарем у рідному селі, а потім неподалік — у Гольманівці. Бібліотекар і лектор з Павла був завзятий, отож незабаром він стає ще й членом сільревкому. Ночами, сидячи в бібліотеці, мережить віршами саморобні зошити. «В буремне літо дев'ятнадцятого року, — згадає

він пізніше,— один з таких зошитів я послав до кийвського Всевидаву. Але чи потрапив він туди? Навряд! Відступ Радянської влади, денікінщина, бої...»*

Того ж таки 1919 року був розстріляний денікінцями чудовий революційний поет, всього лиш на рік старший від Павла Усенка,— Василь Чумак.

Та на зміну загиблим ставали нові революційні бійці, і поряд з поетизмами Василя Чумака гриміли строфи Павла Тичини, Василя Еллана. Новим, незвичними поетичними ритмами пуртувала гаряча душа молодого Павла Усенка.

Незабаром Павла забирають у Кобеляки — інструктором у повітовий відділ наросвіти. Там він став комсомольцем, а згодом і комуністом.

«Цілими днями зрання до вечора гасав по школах, добиваючись, щоб тодішні педагоги (а це були вчителі старого, дореволюційного вишколу) виховували дітей в новому, радянському, дусі,— згадував давній товариш Усенка Юхим Добрушин.— І хай переважна більшість тих, з ким він мав справу, годилися йому в батьки, переможцем в ідеологічних та теоретичних суперечках виходив Павло»**.

Крім того, Усенко входив до складу частин особливого призначення (ЧОП) по боротьбі з контрреволюційними бандами. «Перші кобеляцькі комсомольці перебували в постійній бойовій готовності, не розлучались зі зброєю навіть тоді, коли лягали спати,— згадує старий більшовик Митрофан Огій.— Зарядженою вона завжди лежала у них під подушкою...»***

Через чотири десятиріччя, згадуючи дні й ночі боротьби з бандами, Павло Усенко писатиме в поемі

* Павло Усенко. Про моїх сучасників. К., Рад. письменник, 1977, с. 14.

** Заспівувач. Спогади про Павла Усенка. К., Молодь, 1982, с. 11.

*** Там же, с. 8—9.

«Спартак» (присвяченій пам'яті друга-комсомольця
Льоні Спартака):

Летіли вершки на конях,
Дзвеніли стяги на вітрах...
Пора суворих продзагонів
І битв на дальніх хуторах.
Та грало щиро серце юне,
Уперто йшли ми до мети...
«Наш паровоз, вперед лети!»
А там, попереду,— Комуна!

Спогади про ті суворі дні й ночі навіки залишаться
в серці й віршах поета. Запам'ятаються сутички з
бандами в степах, страшний голод на Поволжі та в
інших губерніях країни. Запам'ятається й перша пуб-
лікація свого вірша в повітовій газеті.

...І над нивами пісня гримить,
Наша пісня жаданої волі.

Бо сини ми червоних повстань,
Ми новому шляхи прокладаєм,
Ми не любимо довгих чекань,
Сірих стріх, оповитих в туман,—
По-новому життя починаєм...

У 1923 році Павла Усенка переводять до Полтави,
в губком комсомолу, де він працюватиме інструктором,
«а головне,— як пізніше підкреслював сам поет,— в
редакції газети «Червоний юнак». Ми, група молодих
початкуючих письменників, переважно комсомольців,
утворюємо філію Спілки письменників «Плуг». Склад —
Марко Кожушний, Григорій Епик, Павло Усенко, а до нас
долучаються й старші — Капельгородський, Жилко...»*

Там, у Полтаві, Усенко вперше побачив Павла Ти-
чину і познайомився з ним. «Павло Григорович зача-
рував слухачів своєю незвичайною манерою читання,

* Павло Усенко. Про моїх сучасників, с. 16.

майже співом, музикою, інтонаціями голосу. Типа стояла надзвичайна. Відтоді я досі чую його — «на стрімчастих скелях, де орли та хмари, гей, там розцвітали грози з синьої блакиті...»*

Уже в перших своїх віршах Павло Усенко приходив до читача як поет-лірик, співець душевної краси людини, краси нового дня.

Важливо, що молодий поет, який тільки готував першу збірку «КСМ», шукає і знаходить конкретних героїв у повсякденному житті, а красу нового дня — в буденних ситуаціях.

Книжка «КСМ» вийшла вже в Харкові, куди Павло Усенко переїхав на початку 1924 року разом з редакцією досить популярної на той час серед молоді полтавської газети «Червоний юнак», до складу якої майже повністю входила полтавська філія «Плугу».

Незважаючи на велику завантаженість роботою в редакції, молодий секретар «Червоного юнака» знаходив ще й час на писання віршів, на відвідування зборів «Плугу» та «Гарту», де й познайомився з Володимиром Сосюрою, Василем Елланом та іншими широко популярними поетами того часу.

Саме Василь Еллан і надихнув Павла Усенка на створення вірша «Ідуть!» («Лави ідуть КаєСеМові...»), що, по суті, став неофіційним гімном тогочасної української комсомолії.

Цілком солідаризуємося з критиком, який зазначав: «Навіть зараз... не можна читати цей вірш без хвилювання, хоча на подібну тему написана не одна сотня віршів і серед них були й такі, які за художнім рівнем стояли начебто вище усенківського»**.

Збірка «КСМ» відкривалася такими захоплюючими рядками:

* Павло Усенко. Про моїх сучасників, с. 16.

** Іван Бойчак.— У кн.: Павло Усенко, Вибрані твори. В 2-х т. Т. I, К., Держлітвидав України, 1963, с. 10.

І сьогодні весна, як учора,
Як у той вісімнадцятий рік...

Зі сторінок збірки прийшов до читача знайомий йому герой — учасник боротьби за Радянську владу, а нині комсомолец-активіст — звичайний герой тих днів, якому доводиться виконувати найбуденнішу роботу.

Збірка «КСМ» — підкреслено буденна. Життя постає в ній у суворих реаліях — у розрусі після недавньої війни, у споминах про ще недавній 1921 рік, коли слово «Надволжя» стало синонімом голодної смерті; з куркульством та батрацтвом на селі і з непманами по містах; з ідеологічними суперечками, пережитками недавнього минулого.

А ось вірш «Посуха». Є на Полтавщині село Велика Багачка, та ще більше в ту пору було сіл, які треба було б називати Великими Незаможними. Ось образ цих злидарських сіл під час посухи:

Десь випали дощі,
А тут піски горбами;
Горять хліба,
Та з тугою вітрами:
— Де випали дощі?

Казали в сінокіс:
— Чи нас мине Надволжя?
І чимо допоможемо? —
Великі Незаможні
Казали в сінокіс...

Розруха, голод, бандитизм, темнота й забобоність — про все це пише у своїх віршах та картинах і статтях, друкованих у тодішній пресі, молодий поет.

Вся збірка «КСМ» просвітлена мрією про грядуще. Ця мрія — й у вірші про посуху, де селяни гомонять: «Комуну б, агрономів!», і в таких творах, як «Оріль-

ріка», «В степах», «Осінь комсомольська» та ін. Та чи не найвиразніше цю мрію відтворено в одній з найпопулярніших пісень Усенка — «Передкомунівській», — мрію про те, як розцвіте вільна земля, освячена радісною працею об'єднаних у колектив людей:

Та куди не глянеш —
впали чорноземи,
Та куди не кипеш —
обриси заграв...
Гей, здійняти б арки
золоті, надземні,
Тракторами б вийти
цілину орать.

Леонід Новиченко слушно писав про те, що з ім'ям Усенка «пов'язана особливо важлива і плідна для тодішньої поезії творча тенденція — прагнення до життєвої конкретності, до відтворення образу передової радянської людини в її звичайних щоденних ділах, турботах, переживаннях... П. Усенко (збірка віршів «КСМ», 1925) став популярним поетом комсомолу насамперед тому, що зумів змалювати свого молодого ліричного героя саме таким, яким він був у реальному житті — в комсомольському осередку, за заводським верстатом або в своїй героїчній і простій роботі десь у заметеному снігами селі»*.

«Веселе комсомольське панібраття», «синьоблуза братва» — ось усі вони разом і складають оті «лави КаеСеМові», од поступу яких «дальня вгинається путь»... Збірка сприймається як цільний твір, емоційна напруга якого наростає з кожною сторінкою і насамкінець вибухає поезією «Ідуть!».

У рік виходу «КСМ» і в наступні літа Усенко пише балади, пісні, ліричні вірші — і серед них справжню перлину «Лист»:

* *Леонід Новиченко. Поезія і революція. К., Дніпро, 1979, с. 252.*

Дівчино-секретарю,
Як тебе любили ми!
Десть ти за заметами,
За снігами білими.

Школа. Дві акації —
Про весну, про молодість.
Ти ж щодень за працею,
Вечори з промовами.

Двадцять чотири рядки у вірші — короткі, по два-чотири слова, а за ними — ціла повість про любов і обов'язок, про самозреченість комсомольців двадцятих років!

Образ дівчини-секретаря став одним з найулюбленіших у нашої молоді. Як свідчив учитель з Первомайки під Краснодоном Іларіон Макарович Знаєнко, вірш Павла Усенка любила декламувати Уля Громова — вона й подругу свою Майю Пегліванову, що була комсомольським ватажком у школі, називала дівчиною-секретарем.

«Лист» увійшов до другого видання «КСМ», а потім передруковувався майже у всіх збірках Павла Усенка.

Та про інші збірки — потім. Багато часу забирали комсомольські справи, робота в редакції, загальнолітературні турботи.

Наприкінці 1926 року утворилась літературна організація і журнал «Молодняк». Усенко очолив організацію «Молодняк» і став головним редактором однойменного журналу, який з перших номерів виступив як надійна опора партії в проведенні літературно-мистецької політики на Україні. Наприкінці 1926 року Павло Усенко разом з Іваном Микитенком, Миколою Терещенком, Борисом Коваленком, Іваном Ле створюють ініціативну групу по скликанню Першого всеукраїнського з'їзду пролетарських письменників. Цей з'їзд відбувся у січні 1927 року. Павла Усенка

обирають до секретаріату Всеукраїнської спілки пролетарських письменників, і таким чином очолений ним «Молодняк» стає важливою складовою частиною ВУСППу...

Що ж, тепер, на відстані більш як півстоліття, ми бачимо, що і «Молодняк», і ВУСПП не завжди дотримувались належного такту в літературних суперечках, не завжди дбали й про високий художній рівень творів і часто висловлювали спрощені, а то й вульгаризаторські погляди на літературу та її завдання, змикаючись — і, на жаль, періодко — з антимистецькими платформами керівників горезвісного РАППу на чолі з Л. Авербахом.

Що ж, із пісні слова не викинеш... Але треба сказати й те, що Павло Усенко далеко не в усьому погоджувався з лівацькими приписами ватажків РАППу та ВУСППу. Поет розумів, що для того, аби література вела за собою мільйони, не досить виголошувати прекрасні гасла — вона повинна бути гранично правдивою і щирою, твореною на високому мистецькому рівні. Далеко не всі «вуспівці» та «молодняківці» розуміли це.

Усенко поринає в організаційну роботу в «Молодняку». В цьому віці був подібний до полум'яного Василя Еллана-Блакитного — забував про власну творчість, коли йшлося про згуртування мистецьких сил.

Непростий, драматичний був це період... Та нарешті на початку 30-х років у літературному житті країни сталися кардинальні зміни. 1932 року було розпущено всі літературно-мистецькі організації та угруповання. Почалася підготовка до створення єдиної Спілки радянських письменників, було визначено єдиний творчий метод радянського мистецтва й літератури — метод соціалістичного реалізму. З монополією на «ідейність та правильність», яку собі самозвано присвоїли РАПП та ВУСПП, було покінчено.

В українській літературі 30-х років з'явилися книги «Партія веде», «Чуття єдиної родини» Павла Тичини, роман «Вершники» Юрія Яновського, поема Миколи Бажана «Безсмертя», нові поетичні збірки Максима Рильського та Володимира Сосюри. Плідно працював у цей час і Павло Усенко. Вийшли «Лірика бою» (1934), «Третя книжка» (1935), поема «Шість» (1940)...

У збірці «КСМ», у віршах 20-х років Павло Усенко постав перед читачами і критикою як невгамовний експериментатор, що спирався, проте, на традиції народного вірша. Ритмічна розмаїтість (наприклад, у баладі «Купайло»), захоплення неточними римами (там же), любов до асонансних рим (наприклад, у «Лісті»), спроби оволодіти секретами тонічного вірша Маяковського чи верлібру Тичини, пісенних ритмів Сосюри, все це надавало своєрідності поетичній інтонації Усенка. Образи народних пісень присутні в поезіях автора «КСМ» не «цитатно», а асоціативно, мова його — соковита, розмаїта, не словникова, а жива, навіть з неправильностями, які пізніше, при перевиданнях, виправлялися. Він міг римувати (скажімо, у «Весняному») «учора — поле», «веселі — села», «горя — учора», бо такі рими переважають у народних піснях, бо є такі у Шевченка. Але він же знаходить і нові рими, що їх через 30—40 років приносять у радянську поезію Є. Євтушенко, А. Вознесенський, І. Драч, — «про молодість — промовами», «передгір'я — вирії», «риштовання — про штольні я», «плантаціях — повстанці» і т. д. Так цікаво починався Усенко.

У 30-х роках почерк поета зазнає змін. Перше цвітіння минуло. Однак Павло Усенко не припиняє шукань, намагається опанувати класичні форми. Поступово «вирівнюється» ритміка Усенкового вірша, точнішими стають рими, логічнішими — образи поезій...

На жаль, часом зникає й ота непосредність, яка так приваблювала в поезіях його першого десятиріччя. Проте нелегкі шукання 30-х років згодом обернуться новими знахідками, новим злетом поетового хисту.

У 30-ті роки популярними стали написані «під пісні» вірші П. Усенка «Дніпробудівська», «Прикордонна», «Пісня про полкового коваля» та ін.

Тривогою дихали кордони. На сході — японські мілітаристи й білокитайські генерали, на заході — фашистська Німеччина, панська Польща, боярська Румунія. Всі вони зазіхають на спокій Країни Рад...

Щоправда, образи у «Прикордонній» дещо умовні. У 1941—1945 роках про ворога писатиметься уже іншими словами. Але ж кожен твір письменника — це ще й документ епохи. Пісня «Прикордонна» — то емоційний документ 30-х років, який стоїть в одному ряду з такими колись широковідомими піснями, як «Если завтра война» чи «Дальневосточная». Всі ці твори несли свою службу, були на озброєнні в народі.

Народнопісенна стихія і лад народної пісні особливо виразно звучать у вірші «Про Нові Санжари та славного ватажка-путіловця», написаним у ритмі светловської «Гренады». Але якщо вже говорити про наслідування, то треба сказати, що і Светлов і Усенко наслідували ритміку українських народних пісень. І «Гренада», і «Про Нові Санжари» присвячені темі громадянської війни, її героїці, темі інтернаціоналізму. Енергійний, романтично піднесений вірш — з властивими для творів подібного плану повторами, з драматичним сюжетом, з планетарним, гіперболізованим баченням світу:

Вставали угорці,
Рубались болгари,
І йшли, піднімались
Полтавські Санжари.

Горіли Санжари,
Вставали Санжари
Та й знову здіймали
На панство удари...

Вірші й поеми 30-х років — то не лише відображення героїзму громадянської війни. Це й передчуття близького герцю з силами фашизму. Дорогою літ назустріч країні котила війна. Ось вона в 1936 році підняла свої чорні смерчі над республіканською Іспанією. «Війни кривава тінь над світом крила розпростерла...» — пише поет у серпні 1939 року. І хоч дано відсіч японцям на Хасані й Халхін-Голі, підписано пакт про ненапад з Німеччиною, тривога не лишає поетового серця.

Цією ж тривоگوю перейнята поема «Шість», присвячена подвигу кременчуцьких підпільниць, які були по-звірячому замучені білою контррозвідкою. Полонений реальними постатями героїнь-мучениць, поет не міг собі дозволити ще щось домислювати. Він пішов за історичними фактами, створивши, по суті, документальний твір, написаний схвильовано, але нерівно, не з тією силою узагальнення, що характерна для найкращих поезій П. Усенка.

Поему було надруковано окремою книжкою перед самою війною. У військовому щоденнику Павла Усенка є запис про те, що в 1942 році захисники Сталінграда читали напам'ять уривки з його поеми.

Вечері 21 червня 1941 року Усенкові зателефонувала секретар ЦК ЛКСМУ Марія Підтиченко і попросила виступити разом з Тичиною перед комсомольцями, розповісти їм про героїку громадянської війни. А під ранок над Києвом загули ворожі літаки і вибухнули перші бомби. 23 червня 1941 року Павло Усенко вирушає на Проскурів (нині Хмельницький) — до фронтової смуги...

Всі 47 місяців війни поет працює військовим кореспондентом газети «Комуніст» («Радянська Україна»). Бере безпосередню участь в боях з німецькими фашистами, зокрема в обороні Києва, Харкова, Донбасу, Сталінграда, пройшов через Румунію й Болгарію, визволяв Югославію та Угорщину...

Під час війни Павло Усенко видав збірки «За Україну» (1941), «Кляпись!» (1942), «Весна» (1943), «З вогнищ боротьби» (1944). Чимало віршів воєнної пори було видрукувано в книзі «Сини» (1947). Проте значна частина воєнної лірики Усенка залишилася в його архіві й побачила світ значно пізніше, зайнявши почесне місце в літературі про велику війну.

В осінніх хмарах

плавають гуси,

Плавають гуси, стогнуть, ячать...

Тужить дорога:

— Я ще вернуся!

Я ще вернуся — рідних стрічать! —

Мати моя,

Мила моя,

Сестро моя — моє білеє гуся...

Я ще вернуся,

Я ще вернуся!

Земле моя,

посивіла моя...

Може, саме так хотів розпочати Усенко свою велику поему про війну, поему, що писалася чотири роки підряд, — та й потім він не раз повертався до цієї теми. Так, вірші Усенка 1941—1945 років сприймаються як поема, як поетичний щоденник війни, яка постає перед очима поета, воїна, журналіста у всій своїй буденності, у відступах і наступках, в оборонах та оточеннях з усіма їхніми труднощами. У цих віршах мало стрілянини, мало гучних слів. Але саме там, на війні, могли народитися отакі справді натхненні рядки:

Не кремінна гора,
 не стіною туман
Встали нам на путі...
Чорні кулі нас б'ють,
 і багато вже ран.
Та ми будем іти!
А ми будем іти
 проти чорного зла,
Крізь ворожі криваві моря.
А впадем — то впадем!
 Лиш Вітчизна б жила
Та червона зоря!

З того, що ми умовно назвали фронтовою поемою-щоденником Усенка, постає у всій своїй красі й привабливості характер радянського воїна. Ми йдемо разом з ним трудними шляхами відступів, він веде нас дорогами Румунії й Болгарії, Югославії, Угорщини та Австрії. І ніде — ні крихти самомилювання, ні краплі нещирості — все так, як було насправді. Не в прямому, документальному розумінні, а в розумінні психологічної, історичної істини.

«Ось і чотири роки...— записав поет у своєму щоденнику.— Протопав їх по великих дорогах воєнних — і притомився...

Я ніколи того не забуду —
Хоч би впав, хоч би зліг, хоч би
 вмер,—
Як ішов від Кубані до Буди
І до Тиси замріяних верб...

І знов подумалось про мир...» *

Повернувшись з війни, Усенко поступово й нелегко входить у мирне життя. Працює у видавництві «Радянський письменник», далі — редагує «Літературну газету», очолює партійну організацію письменників Києва. Він пише нові вірші, але недавня війна все

* Павло Усенко. Дні війни. К., Рад. письменник, 1980, с. 344, 346.

ще гримить у душі — і він готує збірку «Сини». Вона вся — про війну, про важкі дороги та бої; тут було вміщено багато поезій з фронткових збірок та газет.

У збірках перших повоевних літ ми знаходимо чимало цікавих віршів. Прості рядки сповнюють глибоким змістом.

Все частіше й частіше вдається поет до синтезу, до мистецько-філософського осмислення життя, до роздумів, медитацій.

Його вабить краса рідної природи, але не в статичі, а в динаміці, в мислі, в настрої.

Горіння молодості, що ним аж бризкала збірка «КСМ», поступилося тепер рівно-спокійному світлу роздумів над життям.

Недаремно ж кращі вірші збірки «На зелених берегах» переклала чудова російська поетеса Анна Ахматова.

На початку 1956 року вийшла нова Усенкова книжка «Листя і роздуми».

Один з дослідників творчості Павла Усенка критик Михайло Острик так сказав про цю збірку: «...виносимо враження, ніби автор вийшов на лоно природи і чуйно прислухається до її звуків, пильно придивляється до барв. Його чарує краса рідної землі. З любов'ю описані бджола і золота кульбаба, степ і колоски, пташка й сад, райдуга й блискавка, весна і літо. Відштовхуючись від живих спостережень над живою природою, П. Усенко заглиблюється в роздуми про життя своїх сучасників, згадує минуле. Спочатку ті роздуми і згадки мовби прориваються у віршах мимовільно. Здається, що поет на хвилину спробував включитися з напруженого життя і милується пейзажами рідного серцеві краю, але весь він — і думками, і почуттями, й інтересами — «в сплошній лихорадке буден»... Крізь серпапок м'якої задушевності просвічується то радість буття, то захоплення красою вес-

ни, а то й гнів, народжений зустріччю зі злом, з фальшивою людиною...» *

І знову поет бачить красу у зовні непримітному, так, як бачив героїзм у суто буденних виявах:

Розквітла квітка-непримітка,
І хто її уздріє тут,
Де пишнobarвних стільки влітку
Усіма дивами цвітуть!
...А все ж, певидна і непишна,
Неповторимою зрина!

Буйно розцвіла в ту пору українська поезія. Сильним «третім цвітінням» розквітла і муза Павла Усенка.

Передвечір'я, передвечір'я...
Чи ти в зазір'я, чи ти в загір'я?
Ідеш до мене, мовиш до мене
І кличеш, кличеш в поле зелене...

Тематика останніх збірок Павла Усенка (особливо це стосується книжок «Листя і роздуми» (1956), «Із зошитів життя» (1959), «Пісня розбуджених літ» (1962) — роздуми над життям, над шляхом, пройденим країною і поетом, спогади про комсомольську юність, картини природи. Слово поета — прозоре й давінке, зажура світла, часто забарвлена усміхом.

Природа тут — це розмаїтий, але єдиний світ, у якому живе людина, наш сучасник, будівник нового суспільства.

...А сьогодні з небокраю
Шле блакить такий привіт!
Чорні хмари — обминають,
Вітер ледве обвіває —
Ой який же гарний світ!

* Михайло Острик. В лавах молодості.— У кн.: Павло Усенко. З походів юності. К., Молодь, 1962, с. 18—19.

Все це — ніби замальовка. Так ми сприймали б цей вірш, якби він кінчався рядком про «гарний світ». Але те, що ми цитували, це, власне, ще не вірш, а перед-віршя. Бо далі нас чекає образ, який не може не сприйматися самим серцем:

Не натішишся у серці,
Не надивишся в вічу!..
Мов не небо, а люстерце!
І в люстерці —
я лечу!

Або ось — малюнок, спогад про літній дощ, який мовби єднає людину, землю з небом, космосом, чи, як казав поет, «надсвіттям»:

Я чув, як наближався дощ,
Його я слухав пісню літню —
То мелодійну і тендітну,
То враз розбуджену, як щось
До неймовірного надсвіття...

З любов'ю пише Усенко про травинку й росинку, про задуму лісу і розмову струмка, про жита, де він іде «по дну стежин»... Рідна природа України, її пейзажі, її дощі та сніги — це не просто краса, це активний чинник історії народу, його тисячолітнього буття на цій землі! А ще — це зернина, з якої викльовується настрій, це один з найпервісніших і найголовніших елементів світобачення... «І все те звучить в душі якимсь невловним струмком пісні, немов звук камертона, який до того ніжний, відчутно вразливий, що аж надто легко обривається від доторку невдалого слова, дисонуючого звуку чи навіть фізичного стану — хвороби, роздратування, перевтоми...» *

А так багато ще ж треба зробити...

* Павло Усенко. Про моїх сучасників, с. 262.

Моє село, мої тумани,
Мої весіпні солов'ї,
Досвітні роси на світанні,
І грози, й вигроми мої,—
Усе, що чув, що передбачив,
Що побувало у вічу,—
Не виплачу,
Не виплачу,
Не переіначу,
Не вкорочу...
Шумлять осики чимсь осичим...
Мені вже тут шуміти нічим...

4 серпня 1975 року перестало битися мужнє серце поета.

Чесно, як ратай, як трудівник, як солдат, пройшов він свій шлях, зберігши вірність своєму народові, партії, комуністичним ідеалам.

Комсомольський ватаг, пропагандист ідей партії, один із фундаторів української радянської літератури, поет завше був сурмачем у боях-походах і в трудових змаганнях.

«Натхненною, як сама молодість»*, назвав поезію Усенка Олесь Гончар. Микола Бажан сказав про кращі вірші автора «КСМ» так: «...в них стільки чулості, стільки тепла, стільки любові до юності, й світла, і до юних творців нового суспільства, що це світло і тепло не згасло й досі»**. «Сурмач пашої бойової юності»***,— так висловився про свого молодшого друга Володимир Сосюра. «Для нас, для тих, хто вступив у свою юність разом з натхненним дзвоном перших п'ятирічок, ім'я Павла Усенка завжди асоціювалося з іменами Миколи Островського і Олексія Стаханова, Паші Ангеліної та Валерія Чкалова»****,— писав Юрій Збанацький.

* Заспівувач, с. 6.

** Заспівувач, с. 3.

*** Заспівувач, с. 127.

**** *Юрій Збанацький*. Про книгу та її автора.— У кн.: Павло Усенко. Від нашого військового кореспондента. К., Політвидав України, 1980, с. 7.

Його біографія невіддільна від біографії республіки. КСМ, перші п'ятирічки, Дніпрельстан, війна, Перемога, повоєнні п'ятирічки звучать у його поезії природно, як віхи особистого життя.

Поет писав для народу, його «я» завше зливалося з багатомільйонним «я» країни. Іноді його поезії могли декому здатися й невишуканими — але так тільки на перший, незаглиблений погляд. Непідробна душевність і щирість, глибина народність і пісенність, не натужна, а природна філософічність, новаторський дух, що нуртує в позірно традиційних рядках, — ось постійні, хоч і вічно змінні прикмети Усенкової поезії. Він писав ніби й не для тонких цінителів віршотворчості, але ж нашим літературознавцям і критикам ще так багато треба буде вивчити, проаналізувати, осмислити, щоб осягти глибину його народного, наповненого мелодією і думкою слова, яке ось уже шість десятиріч хвилює, запалює читачів. Що ж, поряд із справжніми перлинами поезії Павла Усенка ми часом можемо углядіти не до кінця довершений вірш чи рядок, та роль і значення творця визначаються вершинами творчості його, серед яких — збірки «КСМ», «Листя і роздуми», унікальна книга-щоденник «Дні війни», глибока пейзажна філософська лірика останніх літ життя... Мудрість, поєднана з вічною молодістю; роздумливість, переплетена із завзятістю й поривистістю; суворість, невід'ємна від доброго усміху; карбованість, у якій відлунує ніжність народної пісні, — ось такими бачаться основні риси його літературного портрета...

Під осяйними знаменами
Сонцем Жовтня величавого
Ми проходили зеленими,
Молодими, кучерявими,—

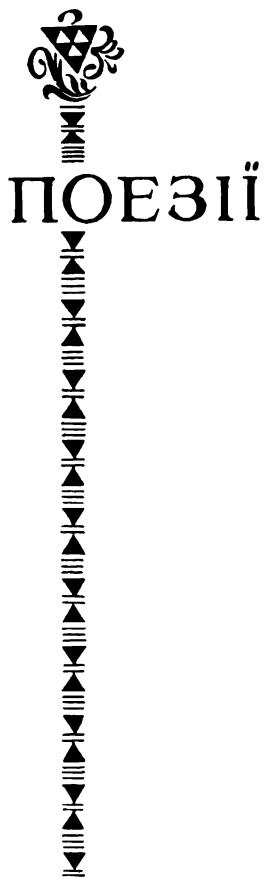
так починалася дорога у новий світ поета і його покоління, від імені якого він здобув право говорити, бо

його муза — і «проміряна на бурях у великому шаті»,
й «перевірена на кулях крізь дими і чорноту».

Закличним, по-комсомольськи темпераментним, су-
ворим і водночас ніжним, тихим, задумливим — таким
живе в нашій пам'яті Павло Усенко.

Неоднораз щастило разом з ним виступати перед
комсомольським активом. І по тому, як сприймали
його, як реагувала на його поезії аудиторія, — ми вкотре
переконалися: недарма Павла Матвійовича і в
сімдесят називали комсомольським поетом. І недарма
так раділи всі, хто кохається в красному слові, коли
у славний рік великого п'ятдесятиріччя Радянської
країни йому присудили премію імені Миколи Ост-
ровського. Всі, хто удостоєний цієї високої відзнаки,
одноставно поставлять його першим у шерензі ком-
сомольських лауреатів.

*Борис ОЛІЙНИК,
Станіслав ТЕЛЬНЮК*

Із книжки
«КСМ»
(1925, 1930)

ВЕСНЯНЕ

І сьогодні весна, як учора,
Як у той вісімнадцятий рік...
Я пригадую місто і поле,
Квіти в розквіті, постріли, крик.

Наступали колони німецькі,
І громами гуло з-за дібров;
Нас п'ятнадцять стрільців половецьких*
Захищали Славуту-Дніпро.

Нас у хвилях тонуло п'ятнадцять,
Випливало на кручу лиш сім,
Полоскали нас з чорного «макса»
На осяяній сонцем косі.

Ой піски задніпрянські, веселі.
Цілих сім ми лишили мереж,
Коли бігли в стурбовані села
Під вогні незгасимих пожеж.

* *Половещина* — село над Орілью на Полтавщині. (Прим. тут і далі автора).

І від щастя, а може, від горя
Промінь сонячний серце пропik.
...І сьогодні весна, як учора,
Як у той вісімнадцятий рік.

1923

МИНУЛО

(Роман без імен)

Він був білявий і піжний,
Я — чорнява і груба...
Чим же, питалася, тишишся,
Що твоєму серденьку любе?..
Було це пізньої осені,
Йшов він із снігом-сівером,
Військовий, запорошений,
Жданий і милий.
Ми ходили з ним в панські світлиці,
Де самітні смутили роялі
(А на південь тікали денікінці
В зимові зав'язні далі).
Ой любо ж було та й грізно —
Захлинався Дніпро від набоїв...
До гупої ночі, до пізньої
З ним я простояла.
На крилах млинових вітри гули,
Синьоокий казав: «Не забуду».
Як давно те було — колись...
І не видно його і не чути.
А як впали вогні крутозоряні,
Мій незнаний тонує у Дніпрі,—
Я розлуки пототою хворіла,
Його тифу палили вогні.

Проплигло...

і вода, і бої, і дівоцтво,
І той суд-пересуд по сусідах...
Тільки ж чому ізнову приходить,
Немов казкою давнього літа?
Меле муж у млині вечоровім,
Господарка йому я хороша.
...Милий, далекий, білявий,
Я на ту, що стрічав ти, не схожа.
Я прикута куркульська жона,
Ані щастя у мене, ні права,
Що згадаю, було, не мина —
Поговір укриває, неслава...
Лиш юнацька пісня ота,
Що з далекого клубу прилине,
Моє серце немов привіта.

Ой літа, ой літа,
Золотого дівоцтва хвилини!..

1923

ЗА ГУРКОТОМ

За гуркотом,
за шелестом
машиновим
не вчув,
не вчув
її приходу...
Здалось мені, хустиною
Спинила рух привідовий.
Не будь такою смілою,
Робить не заважай!..

(Тим часом чулось: «Милая,
Зажди, не поспішай»).
Співали пісеньку паси —
Ритмічність передач!
Я до верстата нахиливсь
І вже її не бачив.
Щось в жарт таке робітники —
Ой знали юність нашу!
«Іди, — казало серце, — йди,
Увечері побачимось...»
За гуркотом,
за шелестом
машиновим
Спішила дівчина, виходила.
І мов червоною хустиною
торкнула рух привідовий.

1923

* * *

Мою душу з шостої борозни,
Оповиту синьооким барвінком,
Темної ночі довго вели,
А ранком поставили до стінки.
Зашуміли гаї в голові,
Загукали на схилах заводи...
А я падав у ранах, в крові
За життя, за свободу.
Пронизало душу мою сонце,
А бандита * пронизав я

* Йдеться про боротьбу з бандитизмом у перші роки Радянської влади на Україні.

В чорній смерті, немов в ополонці,
Біля пруга зловісних ям.
А сьогодні з-за обрію синього
Лину я в світлосонячне місто...
Зустрічайте ж мене, поривного,
Молодого й вогнистого.

1924

ВЕСНО-ДУМИ

Ранок, день...
Серце — порив,
Такти скорі,
 Кучері в піснях,
Комсомолься, дум-о-думо,
 На полях!
У привіти
Зореквітні
 Лунно-звучно линь,
Годі, цвіте, половіти,
 А розквінь!
В чистім житі, перемитім,
 В ярових хлібах,
В грозо-сльози перелийтесь
 По дощах!
Щоб усюди
Співогуди,
 На поля — машиння,
На збудячених розбудах —
 Гумо-шини.
Трактор:
Трах-тах-так-тор...

Перевесло — пас,
Комсомолься, моє серце,
Я підпасич!
Серце — порив,
Такти скорі,
Кучері в пісні,
Комсомольтеся ж ви, думи,—
По весні.

1924

ПЕРЕДКОМУНІВСЬКА

Скільки того дива
впало на прядива,
Впало на прядива,
стелить на луги!
Тут би колективи
та пожали ниви,
Тут би колективи
вбрали береги.

Та куди не глянеш —
впали чорноземи,
Та куди не кинеш —
обриси заграва...
Гей, здійняти б арки
золоті, надземні,
Тракторами б вийти
цілину орать.

А то полем глянеш —
тільки сіно в'яне,

Тільки сіно в'яне
та вітри гудуть...
Ми ж цими шляхами
гнали, гнали пана,
Мріла ген над нами
зоревійна путь.

А на ріки глянеш —
береги обсохли,
Береги обсохли,
аж болить в вічú.
Гей, ударте, наші
електричні сили!
Гей, ударте, сили,
світе-краю, чуй!

Ще й прийди, машино,
заоремо межі,
Заоремо межі
і оновим край.
Хай сміється небо
і вогні закрешуть,
Хай сміється небо
зорями заграв.

Скільки того дива
пада на прядива,
Пада на прядива,
стелить на луги.
Тут би колективи
та пожали ниви,
Тут би колективи
вбрали береги.

ІДУТЬ

Місто, заводи й села,
Юних вітайте — ідуть!
Лави ідуть КаєСеМові,
Дальня вгинається путь.

Хто їх, дітей синьоблузих,
В далі Комуни повів?
Битв пломеніючих грози,
Жовтня Великого спів.

Скільки іде їх, Ратманських *,
В кожному Енгель ** буя,
Юні на подвиги встануть —
Бути, ще бути боям!

Там, де змагається Захід,
Там, де прояснює Схід, —
Треба, товаришу, брате,
Пути порвати, розбити!

* * *

Армію юну, червону
Оком навколо окинь —
Йде мільон мільонів,
Має полотнами КІМ.

* *Ратманський Михайло* — керівник комсомольської організації м. Києва, героїчно загинув у боротьбі з бандою Зеленого під Трипіллям.

** *Енгель Самуїл* — член польського комсомолу. Розстріляний білополяками в 1924 році.

Йдуть незборимими лавами
З Леніним жити, творить!
Леніна книги і глави —
Всім мільонам розкрить.

Прийме Компартія юних,
Місто робоче дасть сил,
Скажем сьогодні з трибуни
Слово країнам усім:

Рудні, заводи і села,
Юних вітайте — ідуть!
Лави ідуть КаєСеМові,
Дальня вгинається путь!

1924

ПОСУХА

Десь випали дощі,
А тут піски горбамн;
Горять хліба,
Та з тугою вітрами:
— Де випали дощі?

Казали в сінокіс:
— Чи нас мине Надволжя?*

І чимо допоможемо? —
Великі Незаможні
Казали в сінокіс.

* Йдеться про посуху і неврожай 1921 року на Поволжі та в інших місцевостях нашої країни. (Прим. упорядника).

— Комуна б, агронома! —
Таки хтось промовля —
І слухає земля,
І люди гомонять:
— Комуна б, агронома!

А сонце стеле пасма,
Полями догоря...
— Ой, яру ж — як віддять? —
І натовп докоря,
Що сонце стеле пасма.

Не пройдуть так віки,
І дні нас не минуть,
Веселкою встають
І до комуни путь
Торують нам віки.

— Де випали дощі? —
Заспіть, піски, горбами.
Горять хліба,
Та з тугою вітрами:
— Десь випали дощі...

1925

РОМАНТИКА ЧАСУ

Ми звикли йти в бурю, в грози,
Коли ж притихає, — як нудно! —
Тоді ми в стихію приносим
Романтику буднів.

І дзвенять мости, магістралі...
На їх шрубах солодке Сьогодні —
Ери нової, революції стиль,
Нервів напругу заряджуєш ти!

І хочеться бачить Майбуття —
Там воно, там воно дніє!..
До сонць чарівної Комуни
Не переступить цих днів.

І заводять пісні на плантаціях,
Їм вторять співи заводів —
Це нової культури повстанці,
Революції озорені сходи.

Як же буйному втерпіти
Серцю моему й твоєму —
Слухай, пісня пісень про лікнепи
Сьогодні найкраща є тема.

Решта — політика міжнародна,
Днів марудна, скажу, надбудова —
Краще в маршах, у маршах походних
Брати все з бою
та з бою!

Ми звикли йти в бурю, в грози,
Коли ж притихає, — як нудно! —
Тоді ми в стихію приносим
Романтику буднів.

1925

* * *

Навкруги сон-луги.
Пізня осінь.
Хтось прийшов дорогий,
Синій, дальній, тугий,
І тумани поклав на покоси.

Стороно ж ти моя,
Грані дальні...
В сонний край, в тихий край
Отакі, як і я,
Надсилають листи привітальні.

За листами машини
Залізні,
Край зацвів, край ожив —
Над потоками нив
Підіймає охмареність ніжну.

Чи ви ждали мене,
Свого сина?
Що за радості день! —
Отаким світлом-днем
Зустрічають простори нас сині.

І над горном робіт
День почато.
Тільки хвиля шумить
І до сонця біжить,
Як на луки веселі дівчата.

1925

ЛИСТ

Дівчино-секрétарю,
Як тебе любили ми!
Десь ти за заметами,
За снігами білими.

Школа. Дві акації —
Про весну, про молодість.
Ти ж щодень за працею,
Вечори з промовами.

Чом од нас поїхала,
Не шумиш верстатами?
Вихори та віхола
У яру повстанському.

Там нема електрики,
Віє з лугу холодом,
Ти одна є лекторка
Із заводу, з города.

А без тебе трудно нам —
Ми й на зборах згадуєм
На заводі трубному,
У цеху прокатному.

Дівчино-секрétарю,
Як тебе любили ми!
Десь ти за заметами,
За снігами білими.

1926

Де метелиця, хуга, сніги —
Осяваються гори, луги,
Промениться епохи нової екран —
Дніпрельстан.

1930

КАРТИ П'ЯТИРІЧОК

Вони встають
 крізь млу цвітистих літ —
Вогнисті лінії
 енергетичних карт,—
Як з хвиль морських маяк
 і сонця первоцвіт,
Як днів прийдешнього
 залізний, творчий гарт.
Вони омріяні
 в фортецях Шліссельбурга,
Під дзвін кайданників
 Сибірського шляху.
Вони здіймалися
 давно і глухо
Під небом хмарної Якутії
 в полярну ніч лиху.
Вони прямі,
 стрімчасті магістралі —
Шляхи мові партії,
 надія всіх країн,—
І кожную лінію веде рука робоча
 далі й далі —
Через потоки рік,
 через поривність гір
 і пробстори долин.

Вони — мов кулі стріл,
гарматний грім в бою
В ворожі стани,
хмарні і лихварські,
Вони окреслюють
республіку мою
Від краю сніжного
і до земель бухарських.
Вони встають
крізь вишки нафтоносні,
Де крають даль вогнем
Сухарані,—
До Каспію — Баку,
до Чорномор'я — Грозний
Озер своїх несуть
невпинні буруни.
Гірські бескеття,
гомін водоспадів,
Планшет долин
й магнетність надр —
До рук людських,
на волю славному Партії,
На розквіт літ і зріст
Країни Рад.
І рух, і боротьба,
які стрясають світ,
Плановані в бою класовім,—
вічно творчий гарт.
Ідуть вони
крізь млу цвітистих літ —
Вогнисті лінії
енергетичних карт.

1931

ПРИКОРДОННА

На горах Паміру,
на схилах Хінгану,
В долинах Поділля,
де Дністер і Збруч,
Дзвінки карабіни, смаглясті нагани
І снайпери вірні стоять біля круч.

І чорної ночі
і в ранню годину —
Чи буря звиває,
чи стигне замет —
Приходить походами здружена зміна,
І ласку незмінну прийма кулемет.

З-за скель і розколин,
лиш вітер заграє,
Огорне все хмара,
застелить юга —
Сліди до світанку хова і петляє
Рухлива, скрадлива звірюги нога.

Причаїлись гнізда
високі, орлині,
Соснового леготу
вічная гра;
Під нами потоки,
під нами долини,
За нами республіка ленінських Рад.

Ніхто не пролізе з ущелин Хінгану
Ні рано, ні пізно
З низин, із-за туч,
Дзвінки карабіни, смаглясті нагани
І снайпери вірні стоять біля круч.

1933

Із
«Третьої книжки»
(1935)

ПРО ПОЛКОВОГО КОВАЛЯ
(Пісня)

Ішла Армія Червона
У далекий у похід,
Басували чорні коні,
Били білий льодохід.

У незвіданій сторонці
Натягали повода,
Заступала хмара сонце,
Нахилялася біда.

А назустріч, як вода,—
Ворог ворогом у полі!
З-за Проскурова, з-за Шполи
Не обходить — обліта.

Підтягають хлопці зброю,
І попруги, й тренкеля
І душею називають
Полкового коваля.

— Ой ковалю ти, ковалю,
Коню ногу заладнай!
— Ой, ковалю ти, ковалю,
Милу дівчину віддам!

Милу дівчину-красолю,
Подолянку чорноброву,
І киянку, і полтавку,
І хорошу ромоданку.

Ще й Марусю білорусу,
Дівку-реву з Могилева,
Тільки часу не марнуй —
Вороних скоріш підкуй!

Щоб підкови не спадали
Із передньої ноги,
Під копита щоб лягали
Білим снігом вороги.

Щоб до Вісли, щоб до Пруту
Упадали вороги,
Щоб копита брали круто
Із передньої ноги.

1935

ПРО НОВІ САНЖАРИ ТА СЛАВНОГО ВАТАЖКА-ПУТІЛОВЦЯ

Як сонцем колосся
В степу палилось —
В саду на дозвіллі
Гуляло село.

І кружить, і мружить,
Туманиться лист —
Гуля на весіллі
Улюблений гість.

Дубового столу
Та ломиться край,
Вояці старому
Вина подавай.

І ложку, і миску,
І круг-поставець,—
До столу всі близько,
До лави — стілець...

Багато проїхав
І селищ, і міст...
— Приїхав, приїхав
Улюблений гість!..

Всі чули те, знають —
Багато прожив...
— Як ворога били,
Ти нам розкажи!

І кожен — до столу
(Ще ближче стілець).
Кружлять зупинився
Тоді поставець.

Схилилося коло
Жіноцтва, дівчат,
І сивий вояка
Розмову почав:

— Од страйку до зброї,
В повстанські бої
Здіймались загони,
Червоні рої.

Ішли і вмирали
За долю-життя,
Близькою ставала,
Здавалось, мета.

Мета наближалась,
Як бій передмість, —
Із півночі радість,
Із заходу вість.

Вставали угорці,
Рубались болгари,
І йшли, піднімались
Полтавські Санжари.

Горіли Санжари,
Вставали Санжари
Та й знову здіймали
На панство удари.

Хоробрим загонам
Подвоював сил —
На битви їх правив
Один командир.

За краще майбутнє,
Дозрілі плоди —
Полки незабутні
Він сміло водив.

Та трапилось, сталось
В ту давню війну:
Один із загонів
Назад повернув.

Чи хто його змовив,
Чи хто зговорив —
Вже там починали
Не раз куркулі.

— Куди ще іти нам,
Доволі із нас!
У наших-бо селах
Радянська власть.

Та вийшов путіловець
Тут наперед
І сміло заgonу
Сказав:— Уперед!..

Вставайте, Санжари,
За мною, Санжари,
До синього моря
Запалим пожари.

І всюди біднота
Рушала за ним,
Здіймався скрізь прапор
Крізь грози і дим.

І йшли, і вмирили,
На смерть, за життя,
І близько ставала,
Здавалось, мета.

Мета наближалась,
Як бій передмість,—
Із півночі радість,
Із заходу вість...

Походи, походи —
Все він пережив...
Аж доки він кулі
В степу не зустрів.

Пройшла йому груди,
І серце пройшла,
І десь аж за лісом,
Проклята, лягла.

Упав не горілиць,
Упав же він ниць...
І чули — котився
Десь спів залізниць.

.
Тяжкі переходи,
О доле тяжка!
Ховали надвечір
Свого ватажка.

.
І ось, мов упали
Од серця ключі,—
Дуби захитались,
Дуби-силачі.

Усі підвелися,
Устали діди,
Вставали в скорботі
Жінки молоді.

О серце незважне,
Недавно-давно...
І капали сльози
В гаряче вино.

І в тиші далекій
Застигли дуби.
Край поля, край лісу
День славу трубив.

.
Та раптом крізь листя
Мов вітер прорвавсь
І чаші кипучі —
Підніслися враз.

І чаша кружляє
Круг столу звитяг:
За Нові Санжари,
Колгоспне життя!

Хай чашу здіймає,
Ще вище рука —
За славу путіловця,
Більшовика!

1935

МІСЯЦЮ ЧЕРВНЮ

Місяцю червню,
Зорі вечірні,
З якого краю дружину вірну,
З якого краю я виглядаю?
Я виглядаю з краю Дунаю.

Над Чорним морем
Зорі узором,
Зорі узором,

Милий гуляє там воєнмором,
Милий гуляє там воєнмором,
Пише — приїде до мене скоро.

Скаже не скаже,
Пишу листа вже:
«Красеню ясний, будь же відважний!
Світ мені милий, щастя горою,—
Жду воєнмора з моря героєм».

Місяцю червню,
Зорі вечірні,
З якого краю дружину вірну,
З якого краю я виглядаю?
Я виглядаю з краю Дунаю.

1936

Із книжки
«Поезії»
(1937)

ДОБА В СОЧІ

Язнаю — найтвердіший камінь
на пробу брали грози, блискавки,
Мов той метал бере коваль руками
І твердість визнача уміло й залюбки.

Я знаю — грози гір, громів страшні удари
І струси сил, глухих первісних сил;
Проходив бурелом гримучим чорним шквалом
І дещо брав, і дещо змінював,
і дещо він гасив.

Кінець всьому,
кінець гірських потоків шалу!
В тріски і скло горішні блискавки!

Та вже зоря з-за гір десь визрівала,
І ясен світ в безодні слала,
І тіні вслід, блакитні і легкі.

І ранок надійшов.
З-за гір здіймались гори вгору
Під небом чистим кольорів ясних,
А вглиб, у море, в безконечне море,
Ішли ізломи бур д'недавньої війни...

Ішли і танули.
День набував такої повноти!
Од сонць, од гір, од ручаїв, од трав,
Що сам своїм вогнем планетам він світив.
Кавказу теплий схил.
Сосни шумок. Орел.
І Сочі край зелених хвиль.
І курсом вдаль радянський корабель,
На вигрітих полях — плодів квітчасті грона.
І осінь, мов весна, —
ті ж фарби, мрії, цвіт...
І моря дальній край,
що хвильним Рубіконом
всім юнгам був, —
Свій хвильний слав привіт.

.
Я знав — він тут.
Я знав — він слухав бурю.
І силу протидій його відзначив слух...
І я пізнав солдата — в профіль хмурий,
Солдата, що життя його — над синій виднокруг.

Я знав — він тут. З одвічно юним серцем
Боець стальний рушниці і пера
В постійній боротьбі вогню не зменшив,
б'ється....

Я знав — то лиш здається нам,
що тиша тут
і кола крил орла.

Прислухався...

І я почув...
...розриви куль.
Веде полки Котовський,
Удари з флангів,
дим, кінноти бій...

Страшний і неповторно грозивий!
А в хмарнім клекоті, в диму —
Островський.

.

Кавказу теплий схил.
Сосни шумок. Орел.
І Сочі край зелених хвиль.
І курсом вдаль радянський корабель.

.

Так гартувалась сталь.
Народжували бурі
Нові й нових.
Ішли вони, о гнів!
Биття сердець, як грізний шал вогнів
Прибоєм бив у грізні, чорні мури.
І що та проба скель серед громад нездвижних,
І що метал на горнах в коваля!
Ось він — боєць тих армій дивовижних,
Що Партія більшовиків вела.
Ось він, гроза
і скель гірських окраса,
Боєць сталений рушниці і пера,
Що не схилився, не впав,
вогнем горів, не вгаснув,
І нам лише здається всім,
що тиша тут
і кола крил орла.
Хотілося б сказати йому хоч слово,
Йому, що бурі не взяли на фронті, у бою,
Йому, що серце не вщербив
і піснею позначив скрізь
дорогу бойову свою.
Хотілося б сказати,

Як вільно йти по цій землі чарівній:
і важчий колосок,
і квітка запашніш,
і серце дівчини миліш,
І сонць щоденних плодородніше горіння.
Та справ бійця не зваживсь я порушить
І тишу межі гроз.
В дорогу потяг гув.
Співали ми пісень про дужих,
І всі хотіли, всі,
Щоб їх Островський чув.

1935

* * *

— На незабудь лиши мені левкої,—
Йдучи в похід, кохану я прохав,—
Зустріне гостра, люта куля в полі —
Тебе, тебе згадаю серед трав.

Тебе, тебе згадаю в скрайній тиші,
Крізь бурі й хмари, знаю, прийдеш ти;
Війне й повіє світло-ніжна й свіжа
На ятрі рани прохолодь з мостів.

І в присмерку лихому після бою
Крізь марева я руку прокладу...
На серці зацвітуть твої, твої левкої,
Що ти колись дала мені на незабудь.

1935

З ОСІННІХ ЕСКІЗІВ

Сонце. Осінь. Пахне током,
Битим колосом пшениці.
Піднімаються далеко,
в глибину небес високу,
Закругляють кола птиці.

То сіяння крил аеро,
Славлять наші дні пілоти,
Нашу землю, нашу еру,
Наших задумів висоти.

В небо світло-променисте —
Ескадрильї, ескадрильї...
Просуваються танкісти —
І такі ж відважні, смілі!

З тиші гўли артилерій,
З тиші йдуть, ступають коні...
Грають труби, йдуть маневри
У районах прикордонних.

Йдуть маневри — агей, страшно
Ворогам, що їм неспла!
Оглядає сам відважних
Маршал слави Ворошилов.

З Ворошиловим — Будьонний,
Легендарний, непоборний!
З тиші йдуть, ступають коні
У районах прикордонних.

І здригаються простори,
Лине спів над головою,
Крізь тумани — спів моторів,
Спів моторів над горою.

В бою відбитий в темних, в чорних сил...
І думаю я так — хай слава над віками,
Як вітер, омива ці зрошені горби
незнайдених могил.

1936

ЩО НЕ КВІТЕНЬ,
ЩО НЕ ТРАВЕНЬ...

Що не квітень, що не травень —
Закипає густоцвіт,
Шелестять вітрами трави —
Моїй дівчині привіт.

Моїй милій, моїй любій,
Найдорожчій та ясній,
Що заспівувала в клубі
Наші перші пісні.

Що виводила у полі,
На рясних ланах весни,
Незахмарені узори,
Наші перші пісні,

І яку я зустрічаю
Через весни многоліть;
Шелестять вітрами трави —
Любій дівчині привіт.

Ти не кожного любила,
Я ж не кожній милим був
І не кожну красиву
«Моя мила» назову.

Тільки ту, що подавала
Нам патрони у бою,
Що незлюблено кохала
Ранню молодість мою,

Що зі мною йшла до бою,
Не схилялась од наруг,
Називала мене в горі:
— Ти мій милий, ти мій друг...

Що тим гріла моє серце
У відважній боротьбі,
Що з рушницею на герці
Йшла до бою, до побід!

І садами повноцвітних —
Не дванадцять місяців —
Пройдуть щастям повнолітні
Нас багато молодців,

Нас, хоробрих, нас, відважних,
Загартованих в бою,
Нас квітками перев'яжуть
Любі, милі у гаю.

Нас на зустрічах обнімуть
Руки любих і ясних.
Гей, які пахучі йтимуть
Хвилі рутяних вітрів!

Поряд-поряд, в ногу, в ногу
За вітрами повесні
Лише щасная дорога,
Над дорогою — пісні.

1937

Із книжки
«За Україну»
(1941)

ЗА УКРАЇНУ

Вода в баклазі —
вишневий смак.
Дороги наші
повні відзнак.

Припав губами —
п'ю не нап'юсь,
Дивлюсь очами —
не надивлюсь.

Гнеться калина
та й на росу,
П'ю — не одхлину —
твою красу.

Земле Вітчизно,
на те не ріс,
Щоб в рідній хаті
наругу зніс.

Щоб край мій — славу —
ворон клював,
А я на лаві
собі дрімав.

Матінко, мамо,
п'ю — не нап'юсь,

Дивлюсь очима —
не надивлюсь.

В'ються дороги,
шляхи твої,
Через пороги,
через гаї.

В глибинних водах,
в сіянні ти,
Гримиш в заводах,
їдеш в труді.

Чи вітер-буря
грає в степах,
Чи йдуть комбайни
в твоїх житах?

Чи стріли-кулі
у листя б'ють,
Чи то зозулі
літа кують?

Вода кринична —
солодкий смак.
Дороги наші
повні відзнак.

Ось тут жоржина
на двох цвіла.
Ось тут дівчина
руку дала.

Загони Щорса
тут в бій ішли,
Як ми з баклаги
воду пили.

Пили, рушали
поодинці,

Недопивали
та й на денці.

Краплю останню
губи не п'ють —
Буде на рану
в смертнім бою.

Вода в баклазі —
вишневий смак,
Дороги наші
повні відзнак.

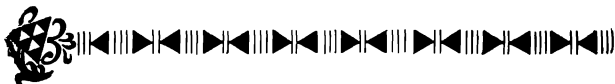
Ними, ясними,
будемо йти —
Наших нікому
не перейти!

Їх освітила
правди мета,
Партії сила —
слави хода.

Сяє нам сонце,
грають громи —
Нести вогонь цей
будемо ми.

Вогонь отецький-бо
не загас —
Сил молодецьких
без міри в нас.

За Україну —
зоряний цвіт,
За край-родину,
радянський рід!

Із книжки
«Клянись!»
(1942)

ПОПІЛ

Попіл бачив я —
хатина
Там була край саду,
Погоріла —
Підпалили
З вражої гармати.

Запеклося
серце болем,
Гнівом запеклося —
Я схилився і побачив
Попіл
Од колосся.

Серце моє...
Серце моє!
Сонце серед літа!
Що я бачу?
Спопеліли
Матінка і діти.

Попіл, попіл, де промчався
Нелюд,
звір, вовчище...
Попіл, попіл і розправа,
Чорне попелище.

Та вітри з-за хмар,
з-за кручі
Не ламають дуба —
Я побачив
твань і попіл
З ворожого трупа.

Я побачив
купи, купи...
Грай, гуляй, розплато!
І за колос,
І за хату,
За дитя,
За матір.

Скільки клятих обпеклося!
Скільки ще поляже!
Буде пісня,
Буде слово,
Проспіваєм,
Скажем.

А край саду,
де горіла,
Де палала хата,
Наче з казки золотої,
Виростуть палати.

І укриють ниву-поле
не бур'ян, не терен —
Де тлів попіл,
Заспівають
Пісню комбайнери.

В пам'ять ніжних
піднесеться
Пам'ятник зорею,
І полине соколина
Пісня над землею.

Як ті квіти першорожі,
Слава не зів'яне,
Її струнами прокажуть
Піснярі-бояни.

Тільки той смердючий попіл
З фашистського трупа
Рознесуть вітри, розвіють —
Не збере й до купи
Вбогий фюрер.
Та й збирати,
Мертвий, а чи буде?
Розсиплеться,
Розвіється —
І забудуть люди.

1941

Із книжки
«Весна»
(1943)

ПРОЩАННЯ

Вогорене серце удари ножів,
Криваві світанки в гаях...
— Прощай, Україно,— сказав на межі.—
Прощай, Україно моя.

Були там чотири гіллясті верби,
І дуб старовинний стояв,
І сині могили, прадавні горби,
І неба незмірений став.

І в маревах дальніх стежок і доріг
Червневі видіння споруд —
Цвіт намірів наших і пристрасних мрій
В долинах металу і руд.

Цвіли ще там трави в розливах роси
Та квіти, що звіку росли,—
Ті трави криваві ніхто не гасив...
А степ — мов накриті столи.

Схиливсь я, схилився, і туга мені,
Насунула туга-вогонь.
І птиці зринали із хвиль далини,
І кров мені била до скронь.

Кому ж ясен труд наш і сонце з світань,
В червневім колоссі поля?
Невже тут лягає здобутому грань
І наша — не наша земля?

А з ясності далей — узори садів,
І синя, як день, оболонь,
І все, як з туманів, як казка з води...
І кров мені біла до скронь.

Не жити б, не жити... Гуло, немов дзвін.
Несила ці лиха нести...
Дивитись, як крає Вітчизну чужин,
Під чорними хмарами йти.

Та вічне, невгасне жило при мені —
Я бачив визволення час,
І день піднімався, і день даленів,
Спинулося серце, та ранок не гас.

І десь на долині, в краю бліндажів,
Крізь скорбні світанки в гаях:
— Ти жди, Україно,— сказав на межі,—
Ти жди, Україно моя.

1942

НАПРОВЕСНІ

Любили ми весняний шум осик
В краю своїм над Россю, над Орілью,
І гомін вод, і перший птиці крик,
І перший пролісок рясного передзілля.

Любили ми, та ворог потоптав,
Як душу нам, як серце при дорозі;
І не весни туман з-під ватри ніжних трав,
За валом вал вітри встають, і стогнуть грози.

Не рути дух і не барвінку цвіт,
Не синій пролісок з замисленого гаю,
А гострих куль, снарядів смертний літ
Наш волі край громами сповивають.

І платимо вогнем ми за усе,
Як не платили звіку ще ніколи,—
Вогню і куль з нас кожен вщерть несе
За рідний край, за рідні виднокола.

Любов свою ми збільшили в сто крат —
Весна іде крізь спалахи діброви
І леготом вітрів нас зве перемагать,
Як зуть вперед нас блиски хвиль дніпрових.

Вперед же всі, на зграй ворожих крик,
На ніж дротів, на схили погорілі —
Любили ми весняний шум осик
В краю своїм над Россю, над Оріллю.

1942

З ПОХОДУ

Попіл хмар на полях,
Кров-іржа на плугах,
та все пил, та все пил...

Що, забракло нам сил?
Серед рідних могил
станьмо в бій, станьмо в бій!

Та щоб цвіт-прапор твій
Був у битвах страшний
ворогам, ворогам.

Та щоб нашим штикам
Осявать, як плугам,
в дні весни, в дні весни.

Та щоб нивам рясним
В час світань тих ясних
повноколо іти.

Та щоб вільно рости,
І творить, і цвісти
поколінням новим!
Поколінням новим!

1943

НЕДОВИШИТИЙ УЗОР

Понад Россю вишники.
В світлім домі рушники,
Квітка в квітку рушники,
Рушники — як вишники.

Там жила та вишивала,
Вишиваючи, співала
Мила дівчина одна —
Раз весела, раз сумна.

Хто до серця — гай, кохала,
Хто від нього — проклинала
Біля тихого вікна.

Так бувало — голку в лист.
Затуманишся, сидиш...
Очі кинуть шитва цвіт...
Та любила ж стільки літ!

Та любила ж!.. І звелась.
Маком-цвітом зайнялась.
Перед ким же я горю?
З ким я серцем говорю?

Подивилася — одна.
Вишні-ягоди в огнях...
Подивилася — сама.
Голка в розшивах німа,

Та гойдає тишину
Зелен лист по полотну.
— Ні,— сказала,— ні, війні,
Вітре, брате мій, війні,
Руж моїх не обмини!

І війнув, і зашумів
Вітер-легіт з-за ярів.
І війнув, і зашумів.
Лист ожив, заговорив —
Лист — як сон на рушнику,
Лист — як пісня по вінку.

Нитку вбрала. Ба, ізнов
Не дошила вишні кров,
Аж уклякла. Не змогла!
Взор до серця піднесла:
— Що, про що шумить гілля?..

«Будеш, дівко, много літ
Сіять в ниву туги цвіт,

Колихати не дитя —
Власну долю без пуття...»

— Що? — звелася. — Як же так?..
Звідкіля недолі знак?..

«Будеш, дівко, друга ждять,
Та загиблим не вертать...
Три німецьких кулі в нім,
Явір хмур шумить над ним...»

— Що? — аж скрикнула. — Та як?..
Звідкіля недолі знак?

Й заніміла. Втихнув лист.
З поля в хату недруг-гість...
Глянув. Кинув, мов з-під брів.
Три німецьких...

кулі спів.

.
.

Там, де «крівці» не дошила,
Тричі скрасилась ожина.
Лист зів'яв на рушнику.
Лист усох по вишнику.

Із книжки
«З вогнищ боротьби»
(1944)

В НЕВОЛЮ

У прокляту Німеччину,
У острожний край —
Всю погнали Половещину
Під важкий нагай.

За порогами дубовими
Смертнее тавро,
Під картинами-іконами
Досихає кров.

Досихає кров долівкою,
З луток витіка,
Де лежить дитя голівкою, —
Кров'яна ріка.

Хата-вишня стала пустою
З раною-вікном —
Затулила очі хусткою,
Серце рукавом.

Кличуть, кличуть матір дітоньки —
Відклику нема,
Тужать, тужать, мов лебідоньки,
А кругом зима.

Ой погнали Половещину
У острожний край —
На наругу, на поденщину,
Під важкий нагай.

Де цвіли долини — горами
Піднялись шляхи!
Де схилялись верби — горе нам! —
За які гріхи?!

Та немає ані просвітку,
Ні зорі вгорі,
Ой тяжкі в неволі досвітки,
Чорні вечори.

То не риба б'ється в ятері
У досвітній час —
Од землі, немов од матері,
Одлучили нас.

Щоб, сирі ґрунти копаючи,
Сам себе вкопав,
Щоб, на пана-німця дбаючи,
У ярмі сконав.

Половещино мальована,
Цвіт краси-роси,
Покривавлена, сплюндрована,—
Ката не проси.

Покривавлена, сплюндрована,
Гніву не гаси!
Не павіки ж ти окована —
Кату воздаси!

Зашумлять вітри долинами
Світлої пори,
Як устанемо, полинемо
На ясній зорі.

1942

ПРО СЛАВНОГО
КУЛЕМЕТНИКА
МИКОЛУ ПОЗДНЯКОВА
ТА ЙОГО ВІРНОГО
ДРУГА ЛЯШЕНКА

Ще славу заграють
Про нього не раз,
Як грозяних битов
Згадається час.

Згадають про нього
Онуки, сини,
Вітри проспівують
На спогад пісні.

Вітри проспівують
Над хвилями нив
Про те, як в негоду
Він край боронив.

Як з ворогом бився,
На ворога йшов
Крізь білі пороші
Сержант Поздняков.

Із другом Ляшенком
Вперед і вперед...
Кружляла над ними
Злим вороном смерть.

Полями гуляла,
Ішла за ліси,
З-за хмари шугала
Розгоном грози.

Та що її дотик,
Що крил її дзвін,
Коли проти серця
Став ворог-чужин.

З-під цвіту піднявся,
З-під трав він устав
І поле роздоле
Споганив, стоптав.

І все теє правда —
Не привид, не сон...
О, звийсь, не загасни,
Нещадний вогонь!

...Бий, друже Ляшенку,
Б'ючи, улучай!
Не схиб, не применшуй,
Що добре почав.

Круши лиховола,
А я не мину...
На двох припадає
Чимало вогню.

Ще стачить патронів,
Та кожен патрон
Нехай посилає
Лиш смертний вогонь.

.

Йшли. Трупамі крили
Дороги степів,
За лиха платили,
За кров матерів.

Котилася слава
Далеко про них,
Про двох променистих,
Про двох молодих.

.

І ось вони б'ються
Деся знов край села,
А сила ворожа
Село облягла.

Там тридцять чотири
Фашисти лягло —
Громами пробите,
Здригнулось село.

Ще тридцять чотири
Від куль, як один,
Від куль Позднякова
Під хугу і дим.

Та смертю заграли
Вітри біля ніг,
Ні слова сказати
Ляшенко не встиг.

З степів закружляло
Розривами хуг,
Упав, не підвівся
Товариш і друг.

І стиснула серце
Холодна печаль,
Сльоза перебігла
Зорею в очах.

На мить тільки. Смутку,
Очей не тумань!
Один проти зграї
Ти скелею стань!

Оточують леза
І куль круговій,
І дивиться сонце
На вир вогневий.

Один проти зграї
Микола-станкіст *,
Багатий круг нього
Фашистів укіс.

Іще б їх долати,
Та куль вже нема...
А ворог радіє —
Даремно, дарма!

Ще поруч у сінях
(Одна а чи дві)
Стрічки кулеметні
Лежать, мов живі.

Назустріч німецький
Устав офіцер,
«Гальт, русіш, — він каже. —
Рус, досить тепер!..»

* *Станкіст* — командир обслу-
ги станкового кулемета.

Та мить — і гранату
Микола підняв,
Рудого фашиста
Навіки приспав.

Стріпнувся і брязнув
На землю бандит,
І кров його чорна
У діл цебенить.

А жадана стрічка
Розмову веде —
Від куль Позднякова
Багато впаде!..

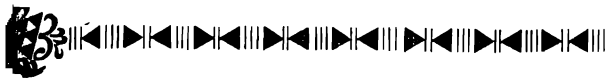
За друга він платить,
За рідні поля,
І свідком розплати —
Донецька земля.

О земле донецька,
О зоряний край!
Ти смілих, хоробрих
Повік пам'ятай.

Кажі їхню славу
Вітрам молодим,
Співай їхню славу
Степам голубим.

Неси їхню славу
За Волгу, за Дон
Крізь вибухів гули,
Крізь дим і вогонь.

1942

З книги
«Дні війни»
(Фронтові щоденники
1941—1945 рр.)

* * *

Не занімів Дніпро, о ні!
Не скуто кригою лавину.
Там грізний рев, там битв пісні,
Там грізний бій за Україну.

Там бій за правду, за добро,
За променисті людства зорі.
Шумить Дніпро, реве Дніпро,
І неутішно стогнуть гори.

А битва йде, нападник йде,
Криваві горя ріки плинуть.
І підніма рамена день
Ізнов над горем України.

Грудень 1941 р.

* * *

Ти згадай мене в ті дні —
Через війни та вогні.
Може, буду в полі я,
Може, буду попіл я,

Може, пісня дорівняє
І мене до солов'я.

І коханим, і знайомим
Пишуть вірші всі на спомин.
Я ж нічого не пишу,
Тільки думку колишу...

24 лютого 1942 р.

* * *

Печальні дні, сумні години
Глухої, смертної війни...
Колись згадаєш, Україно,
І переллєш в свої пісні.

І заспіваєш... Заспіваєш,
Як гнівом вуглились серця.
І ти мене колись згадаєш,
Свого незрадного бійця.

Березень 1942 р.

ТО НЕ ОРЛИКА КРИК

То не орлика крик,
То не орлиці сум
 над Оріллю —
Окривавився штик,
Підійнявши на глум
 біле тіло.

Не сльози зорен блиск,
Не криниць з-під корінь
вирування —
Славних месників тиск,
Наче вихору тінь,
мов світання.

Піднялися вони,
Вольнолюби-орли,
на негоди —
Гнівних рік буруни,
Океанів вали —
дух свободи.

Гордий явір шумить,
І тополя їм путь
провіщає,
І верба їм услід
Вітрову каламуть
розмітає.

І верба їм услід
Материнський привіт
посилає:
— Та посійте мак-цвіт
В смутки зганьблених літ
по Дунаю!

То не орлика крик,
То не орлиці сум
над Оріллю —
Скрегіт там — штик на штик —
За наругу, за глум
крешуть смілі.

І не втихне там гнів,
І не втихне там грім,
доки дужі
Не засвітять вогнів
Поневолею всім
по отружжі!

27 березня 1942 р.
Ворошиловград

НЕДАВНІЙ СПОГАД

Вода згубила свою блакитну прозорість
і стала бунатною,
як буває, коли небо охоплено хмарами
і відбивається в озерах.
Та воно було виключно світлої ясності,
а вода змінилася від допливу людської крові.
Тільки лілея була такою ж білою,
як завжди...

Пожарів стиглі стеблища,
Перегук хмар і душ!
Озер предивні сребрища
У саявах наокож.

А небо, здавалось, затиглося не хмарами,
а полум'ям...

Березень 1942 р.

* * *

Ти скажеш слово — і світ летить...
Застигнуть болі, йдучи під тучі,
Заклякнуть кулі в ту дивну мить,
Впадуть під корінь, ляжуть під кручі.

Скажу я слово — і ти вже тут,
Моя далека, моя хороша.
Тільки ж до тебе — далека путь
Крізь смерті, вибухи і запороші...

Березень 1942 р.

* * *

Встають з-за гір дніпрові кручі —
Одні, як біль, а ті — як тучі,
Одні — як крила птиць з імлі,
Що лихо краю підняли
І квилять, тужать вдалині,
Немов чужі на чужині;
А другі — білими садами
Понад орільськими краями...
Чи блисне блискавка до мене,
Чи гримне грізний грім сюди?
Всі луни лих, всі зла щоденні,
Усі відгомони біди —
До мого серця...Всі — сюди!

Та луни, як мечі Побіди,
Поміж гаї зелені йдуть
І підіймають вгору квіти,
Які на щастя зацвітуть...

Березень 1942 р.

* * *

Я в смак ввійшов,
Як входить вітер в руту,
Як Маяковський: «Хорошо!» —
Кажу в розкриплі дум.
В кривавий бій
І в лиховісну скруту,
Піднявши плечі,
Проти хмар іду...

Березень 1942 р.

МАТЕРІ ЧЕРЕЗ ФРОНТ

Траншеї та дроти...
Замкнута з краю вісті...
І там, де, рідна, ти,—
Лиш блискавки вогнисті,
І там, де ниви наші,
Оріль та сіножать,—
Там мук великі чаші,
Мов казани, киплять,
Там мук вогняні чаші,
Могил страшні горби
І скрізь поганці вражі
Плюють в лице тобі...
А я кричу, мов лебідь,
З печалі й гіркоти,
А я лечу до тебе
Через смертей дроти!

Чи ж нам дороги винні,
Що йти за п'яддю п'ядь?
...На нашій Україні
Страшні вогні киплять!

Березень 1942 р.
Червоний Лиман. Передній край.

* * *

Посвічено, потушено,
Всіх покотом подушено...
Горять свічі восковії,
Течуть сльози кров'янії,
А десь дітки-малолітки
Коло матері-лебідки.
Тільки ж мати не ячить,
Морем кров її шумить...
Не пий, дитя, тії крові —
Ідуть грози задніпрові.
Прийдуть грози — кривцю змиють,
Прийдуть люди — хліб посіють,
Буде хліб рости-родити,
Буде їсти, буде пити...

Березень 1942 р.

* * *

Чого бунтує серце моє,
Чого кривавить рана моя?
День перед боєм гарячий встає,
Вігроми грають гарматні в гаях.

Підуть мечі на мечі гостролезі,
Вибухи в вибухи жерлами грянуть,
В хмари одійдуть
тихі мої слобожанські берези,
Свідки юнацтва мого,
свідки кохання.
Чого бунтує серце моє,
Чого кривавить рана моя?
Бою початого хмара встає,
Вигроми грають гарматні в гаях!..

Червень 1942 р.
Ворошиловградщина

* * *

В полинялій гімнастерці
Від дощів та хуг
Та з гарячим, щирим серцем —
Ось такий твій друг.

Обійми його, всміхнися,
Квітоньку подай,
Бо навколо нього дише
Смерті чернограй.

А прощатись хлопець стане —
Пригорни на путь.
Бо востаннє, так, востаннє
Він гуляє тут.

Червень 1942 р.

* * *

Україна-земля,
В мревах мінні поля,
Амбразури степів,
Смертний подих вітрів.

Колисання вітрів,
Передсмертний туман;
По вогнях твоїх ран
Чую присмаги жнив...

Упаду десь і я
На постелю тернів...
Україно моя,
Україно моя!
Смертний подих вітрів...

Літо 1942 р.
Каменськ Ростовської обл.

* * *

Над Дніпром, над Дніпром, над
Дніпром
Біла чайка кигиче, летить...
Біла чайка торкає крилом,
Розрізає надвоє блакить.

Ти любила, любила, любила,
Доки сніг на траву не упав.
А тоді...
Тільки згадка, як паморозь біла
На великому лузі отав...

21 вересня 1942 р.
Москва

* * *

А небом печаль набігає —
І вже як та хмара, уже!
І радість твою уриває,
І горе твоє стереже.

Моя неукритая мати,
Печалі жона з полотна,—
Твій образ вояці-солдату
Не стерла, не здерла війна.

Як щастя заказані роки
Не змиють розливаю кров,—
Постріляна в серце, ув око,
Душі золота хоругов.

Встаєш ти зорею на сході
Учора, і завтра, і днесь;
І ось ти проходиш, проходиш
І шепчеш казання якесь.

І руки натруджені зводиш,
І шепчеш казання якесь,
І ось ти проходиш, проходиш —
І я вже напружуюсь весь,

І я прислухаюся, чую
Крізь смерті глуху дрімоту:
— Мій сину, дитино, горюю,
Сльозами, дощами іду!..

І я прислухаюся, чую
Крізь смерті одвічну тіль:
— Мій сину, дитино, горюю,
Один ти у мене, один...

Ой мамо, ой мамо, багато
Таких по долині, як я,
І скрізь біля кожного — мати!
Єдина, єдина, одна.

І скрізь біля кожного мати —
Печалі жона з полотна.
Твій образ вояці-солдату
Не стерла, не здерла війна...

Березень 1943 р.

* * *

В курищах негод
По тобі іду,
Шлях моїх скорбот
І похмурих дум...

І тобі мої
Думи всі повім.
Відступи, бої
І далекий грім...

Йти, іти несила —
Де стражданням грань?
Як вона горіла,
Золота Кубань!

Як вона палала,
Кров'ю вся цвіла,
Страдно уставала
Й знову в бій ішла.

Квітень 1943 р.

* * *

Значить, ти мені не скажеш,
Як від тебе одійти,
Розколоти ніжність нашу
В дві дороги, в дві путі...
Значить, ти мені не скажеш,
Де посіять медоцвіт,
І троянду пере Красиш
З красноцвіту в жовтий цвіт.
Значить, ти мені не скажеш,
Як кохати, як горіть,
Щоб тобою все здавалось
Кожну хвилику, кожну мить...
Що ж, прощай!
Прощай!
Не стану
Ні стогнати, ні благать!
Тільки дай — у очі гляну,
Щоб до смерті пам'ятать...

1943

* * *

Не буде мене ні сумного, ні злого,
І світ не загляне у очі мені,
Лиш вогник посвітить у вічну дорогу
В дощами промитім, у чистім вікні...

1943

* * *

Ми в ділі славному були
І не розійдемося ніколи
Ні в гойнім плаві чесних діл,
Ні на вояцькім спільнім полі.

Одні дзвеніли нам мечі,
Однії коси нам співали,
До рук ми разом пірначі
На лиходіїв піднімали.

І зараз, в битву ідучи,
Дніпровець зна і син Уралу,
Як над колискою вночі
Пісні одні для нас співали

Твоя матуся і моя,
Російська мати й українка...
І вічно нам зоря сія,
І наша пісня лине дзвінко.

1943

* * *

Синій і мережаний
Павутинням схід...
Вічний, небентежений
Круч над Доном вид.
Ми йдемо в Задонщину,
Пил встає з станиць,
Згадуєм Дніпровщину,
Холодок криниць.

Чорні, невмолимі
Смерті береги...
І здається: ними
Ми йдемо на згин.
І здається так вже:
Не вернутись нам,
Пити, пити чашу
Горісну до дна...
Та душа не туча,
В неї тліє шал.
Коловолзькі кручі
Стануть нам за вал...

1943

* * *

Ні, не треба з самоцвітів —
Ми щоліта з квітів
Витчем, витешем країну —
Щастя-Україну.
Єсть у нас всього доволі —
Єсть безмежжя в полі,
А по ньому, гай, по ньому —
Блискавиць та грому.
Шати будем вишивати,
Нитку-злотку брати,
Україну, Україну
Вдягнем — не впізнати!

Лютий 1944 р.

* * *

І знову в путь-доріженьку
На хвилі, на весло...
Чорнява скаже: лишенько!
Русява: повезло!

Чорнява та й зажуриться:
Не вернешся з війни.
Русява лиш прижмуриться:
Все ёдно — не мені!..

Прощай, прощай, чорнявая,
Русявая, прощай!..
Якій сказать: не жди мене?
Якій сказать: чекай?

Вітрами над могилою
Заплетено траву...
Яку своєю милою,
Вернувшись, пазову?

Березень 1944 р.

* * *

Я не раз був край смерті порога,
І труситься в житті — не мені.
І нехай хоч якою грозиться облога —
Я живу,
я іду,
себто я — на війні!

2 квітня 1944 р.
Кривий Ріг

* * *

То попелом, то вітерцем,
То благовісною зорею —
Перед моїм вона лицем,
А я щоденно перед нею.

То синь-вогнем горюч-травн,
То жита колосом гарячим —
Встає з пожарів степових,
Вся в синіх блискавках неначе.

І тільки в красен, в дивен час
На спокій райдугами вшита,
Вся в граї чар, в ясі окрас,
В піснях на радість перелита,

Як серце радує, встеля
Квітками гори та долини!
Оце вона — моя земля
З ім'ям священним Україна!

1944 р.

У ПРИМОРСЬКИХ СТЕПАХ

Глибина. Тишина.
Царство вічного дна.
Мрева тьмавих осель
І казкових билин,
Випаровання зел
З віковічних долин —
Все, як в дивному сні,
Недосяжне мені...

Липень 1944 р.
Одещина

* * *

...І не знаю я — віра, зневіра
Мене кличуть на проводи літ.
В сивизну поринають узгір'я,
Ледь вловимий лишаючи слід.
Білі хмари — мов білії гуси, ,
Що пролинуть удадь уночі...
Чим я, чим я сьогодні журюся,
Тихі рани свої несучи?!
Я ніколи того не забуду —
Хоч би впав, хоч би зліг, хоч би
вмер,—
Як ішов від Кубані до Буди
І до Тиси замріяних верб...

Червень 1945 р.
Румунія

* * *

Квіти — маки несіяні,
Світлом степу осіяні,
Скільки ви зібрали кривці
На пригореній травиці,
Тої кривці, що сточилась,
Як дорога пломенилась,
Як свистіли шаблі куті,
Захлинаючись од люті,
Смертоносним вітром по полю!..
Несіяні, некрóплені,
Горіть, горіть в придолинах
У плачах чайних...

Серпень 1945 р.
Румунія

ПЕРЕД ПОВЕРНЕННЯМ НА БАТЬКІВЩИНУ

Шумить мені востаннє море,
І ген далекий небокрай
Немовби каже

(хвиля вторить):

— В щасливий край!

(В щасливий край!).

27 серпня 1945 р.
Констанца

* * *

Такого дуба грім не валить,
Минає блискавка. Січуть
Вони того, що буйним шалом
Розгонить хмарну каламуть.

Всі вістря жал, всі вдари грому
На цур'я рвуться, на шматки...
Серед пекельного содому
Такий — стоятиме віки...

1945
Київ

Із книжки
«Сини»
(1947)

ІСКРИ КОВАНОЇ КРИЦІ

Іскри кованої криці,
Кров і грози-вишні,
Блискавиці-луговиці,
Вигроми горішні.

Глибина бездонна, синя,
Кров і спрага — рани,
Десь далеко в Україні
Ти, моя кохана.

Чи долину, чи долину,
Чи дійду до неї?
Україно, Україно,—
Луни батареї...

Не ласкавці полинові,
Не вінки — отрута!
Гостролезії, тернові —
Мук нестерпних пута.

Бачу — лица невеселі,
Туги чорні барви!
І в скривавлених оселях
Нерухомі мальви.

Сина кличе вона —
І звитяжець іде!
Скільки візьме війна,
Скільки скосить війна,
Та світитиме день!

Мамо, мамо, не туж,
Не сумуй, не печальсь,
Син твій крилами дуж,
Ти орла зустрічай!

Крізь гарматний двобій
Чує голос він твій —
Не сумуй, не болій,
Цвіт побачення сій.

Ген летять літаки,
Котять грому удар,
І синочки, синки
Із-за хмар, із-за хмар...

Всю німоту оту
Рознесуть, розметуть,
І до тебе вони,
Ясноокі сини,
Шлях-путі прокладуть.

1942

* * *

Картино-вишня,
Оріль-вода,
Яка ж ти пишна
Та молода.

Зелені строї,
Світла хода —
Марив тобою
В тінних садах.

Марив тобою
В тінних садах —
Слід за горою
Не запада.

Ні за горою,
Ні за крутою,
Ні далиною,
Ні чужиною,

Ні за степами —
Тими світами,
Ні за вітрами,
За холодами.

Яка ж ти пишна
Та молода,
Картино-вишня,
Оріль-вода.

Барвисті строї,
Сонце окрас...
Марив тобою
У смертний час.

В кривавих ранах
Під грози став,
На полі брані
Стрінув, пізнав.

За криком крука
Не гасне стяг...
Я, син твій, руки
Тобі простяг.

1942

НА СХОДІ СОНЦЯ

Півіви маю з лугу, із гаю —
 лю-лі, лю-лі...
Хто ж мені грає, душу торкає?
 Вітер моєї землі.
Півіви маю з лугу, із гаю —
 лю-лі, лю-лі...
Хто ж мене крає, серце лупає?
 Муки моєї землі.
Півіви маю з лугу, із гаю —
 лю-лі, лю-лі...
Хто ж мене радує, в бій посилає?
 Голос моєї землі.

1942

В ХМАРЕН ЧАС

В хмарен час не будь совою —
 будь орлом!
Піднімайсь, лети до бою
І на полі, під горою
 вдар мечем-крилом.

За незгойною наругу,
 глум і гніт
Гроз не втишуй, доки туга
З ріль встає, туманить з лугу,
 заступає світ.

Міряй трудність на зневагу —
 серця бій!
Раз життя родило змаги —
Вражу силу-перевагу
 похитнуть зумій!

Не гаси ти зброї блиску,
 доки лют,
Їсть з твоєї ложки, миски,
Забира дитя з колиски,
 каже: «Рус, капут».

В битвах хай отецька вдача
 буде нам:
На поживу на гарячу
Ворон кружить, ворон криче —
 наточи вина!

Дай напиться, похмелиться —
 вволю дай,
Почастуй, як те й годиться,
Із гармати, із рушниці —
 смертю привітай!

Не применшуй люті-гніву,
якщо кат
Заступає зорі-дива,
Стелить попелом на нивах,—
ниви не шумлять.

Не применшуй, не притишуй
гніву ти,
Хай твій ніж оселі тішнить,
Буть рабом тобі, вирішуй,
чи вперед іти.

В хмарен час не стань совою —
будь орлом!
Звийсь до хмар, стремі до бою
І на полі, під горою,
бий мечем-крилом.

Тільки мужнім будь, залізним —
грози чи буран!
В ранній час, в годину пізню
На крутих горбах Вітчизни
страшен ворогам.

І на гонах нив кривавих
квіти зацвітуть...
Серед смілих, серед правих,
Серед світлої відправи
сином волі будь!

1943

ЧИ РОСОЮ ЗОРЕВОЮ

Чи росою зоревою,
Чи хмарою грозовою,
Чи туманом-пересвітом,
Чи маковим цвітом,
Чи веселкою зі сходу
В чорні дні походу,
Чи майовим цвітом-зіллям
З дому-огороду?

Чим привидишся солдату,
Де тебе питати,
На якому перехресті,
Дівчино-розрадо?

І росою зоревою,
І хмарою грозовою,
І туманом-пересвітом,
І маковим цвітом,
І веселкою зі сходу
В час твого походу,
І майовим цвітом-зіллям
З дому-огороду —

Навіщу тебе я, милий,
Встану із могили...

1943

* * *

Яснозоре, неозоре
Небо голубе;
Дорога́ моя, учора
Не діждавсь тебе.

Думав, хмарою-горою
Потуманивсь день,
Думав, більше нас з тобою
Доля не зведе.

Пострічалися. Вклонився
Світлочолій клен.
За дорогами прослався
Степу гобелен.

Дальніх райдуг розцвітання,
Мрія золота...
Поцілуй же на прощання
Солодко в уста.

1943

СТАЛІНГРАДСЬКА

Під славним Сталінградом
Всі знали Василя,—
Такий чорнявий, з піснею,
А пісенька була —
 подільська, донецькая,
 полтавська земля.

Гуляв із автоматом
У німців по тилах...
— Капут, — кричали гади, —
Від кулі Василя!
 Подільська, донецькая,
 полтавська земля.

Було, Василь замріється:
Десь Галонька росла!
Замріється, зажуриться —
Жила-була, цвіла...
 Подільська, донецькая,
 полтавська земля.

Ішов Василь на згарища,
Боїв гроза була,
Ревли гарматні хмарища,
Та пісенька вела —
 подільська, донецькая,
 полтавська земля.

Та довелось, трапилось —
Вп'ялася куля зла...
Яка ж вона, проклятая,
Невчасная була!..
 А там десь
 подільська, донецькая,
 полтавська земля.

І рана задимилася,
Кров з серця потекла,
І сонце похилилося,
І хмара налягла...
 Подільська, донецькая,
 полтавська земля.

І, руку простягаючи
Крізь смертні болі ран,
Вмираючи, прощаючись,
Прошепотів полям:
— Подільська, донецькая,
полтавська земля.

Лежить під Сталінградом...
Згадаймо Василя!
Упав під Сталінградом,
Та пісня не вмира!
Подільська, донецькая,
полтавська земля.

1943

* * *

І жоржини, і рожі, і кров,
Пил доріг, і полтавська земля...
Знов я тут. Мене, сина, любов
Сюди смерті стежками вела.

Знов я тут. І стрічають сади
Чорним паленням вкляклих гілок,
І хтось шепче, хтось каже: — Іди,
Не діждалися, бачиш, синок.

До дверей. І немає дверей.
Кличу: — Мамо!.. — Немає, не чуть.
Повернувся у гай з-за гори соловей
І співа. Я ж мовчу.

Та не віряться.
Сон. Голуба далина,
Де стояла хатина батьків...
Кличу: — Тату!.. — Луна
Попливла, попливла,
Піднімаючи чорні зграї круків.

Що ж робити? З-під згарищ: — Іди!
По кленках не стекла іще кров... —
З-під руїн чую голос: — Помстись!

.
І руїни, і рожі, й любов.

1943

ПАРТИЗАНСЬКА

Прапор звіявся червоний,
В леті променем застиг —
Україно, мчаться коні
У пилу твоїх доріг.

Чи до сонечка світ-рано,
Чи на першій на зорі
Мчать на бистрих партизани,
Б'ють копита в дзвін гори.

Час напруги, час розплати —
Вітер, буря, зброї блиск...
Кличуть вершники вставати:
Гей, на ката, не хились!

Кличуть вершники вставати,
Брати ворога на спис,
Кличуть вершники рушати,
Щоб із ворогом почати
Мірять силу, як колись.

То застеле курявою,
То захмарить день в полях,
То ударить зброя в зброю,
Розбиваючись об шлях.

Бачу, вгору піднімає
Крила віт своїх верба
І рясні вінки звивас
Тим, що впали на горбах.

Мужніх славою вінчас
І сама немовби йде
Од кривавого край-гаю
В поле, в луки, в смутен день.

А з-між віт, як птиці-блиски,
Куль трасуючих вогні,
Автоматів кола-диски
Там заспівують пісні.

Мить кривавого двобою —
Тиші хвиля.
Тільки мить.

.

Знову піснею лихою,
Знову й знову над горою —
Вдар. Луна.
Гуде. Гримить.

1943

МАЛЬВИ

Коли ми кидали усе,
Лишали край і дім,
Як ти цвіла, красо осель,
Рожева мальво-дим!

Відносив нас походів вир,
Кривавий вал атак.
А ти цвіла немов докір,
Немов зневаги знак.

Чотири квітки в дивину,
Чотири кров'ю вщерть,
Що так горять лише в війну
Під сонцем і дощем.

Землі краса, степів любов,
Печалі тінь в очах...
О наші болі, наша кров,
В пилу димиться шлях!

Здавалось, сон — цвіли, цвіли
На щастя, на життя...
І кожен мріяв в млі долин
Про дім, про вороття.

Ще був у нас один такий,
Праворуч мене йшов,
Мов сокіл ясен, молодий,
Стрункий і чорнобров.

Він мальви брав, було, в косі —
Гнучкий дівочий стан!
Гарячих ран не загасав
Досвітній час розстань.

Упав, упав між ковили
Від кулі і штика...
Дівчата гілець не вилели,
Не зм'яла рут рука.

А та одна, що десь лишив,
Стояла в самоті,
Питала даль вона: — Скажи,
Чи вернеться сюди?..

Не жди, не жди, солдат лежить.
Розвіявсь мальви дим...
І неба рідного блакить
Не розцвіла над ним.

Листів-привітів не пиши,
Не одному біда,
Лежать його товариші —
Кому ж відповідать?

.

І пламенів на захід, схід
Невгасний вир пожеж,
І кликав, кликав мальви цвіт
До рідних серцю меж.

Ладнали зброю і вперед
За кроком крок ішли,
А над тими, що брала смерть,
Видіння гроз цвіли.

Чотири квітки в дивину,
Чотири кров'ю вщерть,
Що так горять лише в війну
Під сонцем і дощем.

Хто падав в полі — піднімав
Свою, солдата, тінь,
Хто гинув, знову той вставав
У смертний час горінь.

Бо не згасав, не танув гнів —
Бив вітер і свинець!
І мальв далекий пламенів
В краю отім вінець.

1944

ЧИ ЗАГИНУ, ЧИ ВЕРНУСЯ

Чи загину, чи вернуся,
Цвіт гвоздик — печалі знак!
Я любив ту косу русу,
Я любив не знати як!

Снилось, мріялось, ввижалось
До сьогоднішнього дня,
Що стрічала й проводжала
Все життя мене вона.

Тільки раз, сумного ранку,
В час прощання, на зорі,
Не відсунула фіранки,
Загасила ліхтарі.

З того разу серце в тузі,
В нерозрадній самоті:
Де не йду я — в полі, в лузі, —
Та до неї лиш путі.

УЗВІЗ

До стін Китаю-городка
Почавсь крутий узвіз,
Праворуч блиснула ріка
За хмаркою беріз.

На першу швидкість перевів —
Натужиться мотор!
Ліворуч яром жовтий рів
(Запам'ятав військкор).

Колишніх весен ручаї
Загати рвали тут,
Ножі вганяючи свої
До попелястих руд.

Війни полишено сліди —
В ці кручі була смерть;
Отут в лихий розгул біди
Трудивсь наш петеер.

Лежить гармати жерло сторч,
Розбризкавши броню,—
Сліди руйнації і корч,
Заліза і вогню.

Ідуть дощі, і «тигру» бік
Зализує іржа,
І з круч зринає, рветься крик —
Примари в бліндажах.

Тут тліють «вікінги» руді
І «мертва голова»,
Далекий зайда не один
З кістками дотліва.

Не чорний ворон — зойк луни...
Та глушить все мотор!
Були гарячі битов дні
(Запам'ятав військкор).

Вже сонце гасне на хмарках
І мла ховає ліс...
До стін Китаю-городка
Іде, гуде узвіз.

На фару падає кажан
З-за хвиль нічних химер.
Водій до міста поспіша,
Згадавши петеер.

1946

Із книжки
«Дорогами юності»
(1950)

ГВОЗДИКИ

(Осінь 1943 року)

Гвоздики рожеву засвічують мідь
З-за гілки, з-за тину, з-за рогу.
Дорога, дорога, дорога біжить,
Курна і далека дорога.

— Рівнятись праворуч! Чотири у ряд! —
На Заході стрінуть тумани...

Вітальним салютом гвоздики горять,
Громохкіше б'ють барабани.

— На, любий юначе, й від серця мого! —
І падає цвіт на лафети;
Подільського серця гарячий вогонь
Солдат зарікає від смерті.

І радісний гомін, і радісний крик,
І вдаль розступаються ріки...
Хай буде, солдате, не пам'ять, навік
Осель наших дальніх гвоздики.

І полум'ям серця спалахує цвіт
З-за тину, з-за гілки, з-за рогу...
І падають квіти, і падає мідь
Захмареним сопцем під ноги.

1945

ШЛЯХИ БАЛКАНСЬКІ

На захід
наші армії
Під грай громів ідуть,
Ім райдуг весла барвніі
Щасливу кажуть путь.

Священною свободою
Квіток вінки горять,
За злою за негодою
Весни розцвівся сад.

Не б'ється над окопами
Планинський журний птах —
Піднявся над Родопами
Повстанський волі стяг.

Він звівся над Пірінами,
В стремнинах виграє,
На Шипці не спокійно, ні,
Болгарія встає!

Йдуть луни дальніх вигромів,
Народ братів віта —
Болгарія Димитрова,
Болгарія труда.

Як рідних, обнімаючи,
На стуму ворогам,
Вітаючи, стрічаючи,
Співають славу вам.

Свободи марші слухають —
У скелі б'ють вали,
Вітаючи Толбухіна,
Балкани розцвіли.

Шляхи, шляхи балканські
За Варною круті,
Йдуть Армії Радянської
Сталевії ряди.

Священною свободою
Квіток вінки горять,
За злою за негодою
Весни розцвівся сад.

Красує, наряджається
На щаснії літа —
Дороги зір ввижаються
Свободи і труда.

У хаті над колискою
Новий схилився світ —
Троянди казанлицької
Горить південний цвіт.

1948

МАТЕРІ

Ти все питала, все шукала,
Де та могила, де земля,
Що трьох синів твоїх сховала,
В свої обійми узяла.

Ти все питала, все шукала,
Де ті вітри і звідки дмуть,
Що того літа провівали
Синам-солдатам трудну путь.

Ти все питала, все шукала,
То зір, то місяця вгорі —
Вони ж бо землю осявали
Синам останньої пори.

Ти все питала, все шукала,
Аж доки в полі і сама
Зигзицею, луною стала —
Шумиш в вітрах, ідеш в громах.

Чи гомонять, чи сплять діброви,
Чи спів несуть птахи степам —
То чути матері там мову,
То чути — мати ходить там.

І паліям війни прокляття
Із уст її в громах зрина...
Встають, шикуються солдати,
Бо голос той — наказ синам.

1948

ПЕРЕПЛЕТУ І ОБІВ'Ю...

Переплету і обів'ю
Любов'ю серця, серця палом
Вітчизну-матінку мою,
Що доглядала, колихала

Мене, малого, ще тоді
(Давним-давно уже, здається),
Коли світи і цвіт надій
Лиш коло неньчиного серця.

Переплету і обів'ю
Любов'ю сина після бою,
Рукою-гілкою в маю,
Самою піснею-весною,

Що в серці виносив, надбав,
Що розцвіла перед очима
Палітрою предивних барв,
Ні днем, ні тьмою негасима.

Над визріванням врожаю
Палає сонце, ходять хмари,
І десь відлунюють удари...
Переплету і обів'ю

Вітчизну-матінку мою,
Що дня вчистого за руку
Вела до школи у науку,
Віддавши душу всю свою.

О жар нетлінний Комсомолу,
Тобою виношений жар!
В час смертних битов, в грізнім полі,
Під грозовим навалом хмар

Гори, палай вогнями ватри,
Ти серцем матері палай!
Осяй, пройди партійним гартом
До небокраїв рідний край!

Розкрий, віддай душі надбання
Ріллі, і нивам, і садам,
І мудрим книгам поривання,
І проростаючим дубам

На видноколі степовому,
І спілим рудам, їх вогням,
Новобудованим мостам —
Хай буде честь твоїм рукам,
Достойна слава майстровому.

Хай буде честь... снага в трудах!
Й малої слави, ні, не треба!
Цвіла б під лазуровим небом
Вітчизна в зоряних вінках;

Краса найвищого закону,
Не запорошена в літах,—
Надій і злетів вічний птах —
Одна любов, одна до скону.

1948

КОМСОМОЛЬЦЮ

Олександрю Бойченкові

Здригнули хмари над землею,
Боїв смертельний гомін грав,
Коли ти з юністю своєю
Зорі проміння поєднав.

І в лавах здружених, залізних
Пішов вперед плече в плече
Під зорним стягом Комунізму,
З натхненням сяєвом очей.

Здолав ти гори, доли й ріки —
Світи, о юносте, тобі!
Завіти Леніна навіки
Шлях осявали в боротьбі.

Непереможною ходою
Ти йшов в злітованих рядах,
І сяло сонце над тобою
В долинах слави і труда.

Проти негод сталеві крила
Виносять гордого орла,
Ти став над кручами Трипілля —
І слава землю обійшла

Крізь стани ворожі, силу броні,
Крізь воєн пил, вогонь і дим
Незламним духом Краснодона,
Гастелло серцем вогневим.

І йти тобі ходою юних,
Як зелен-сад, цвісти тобі
До найясніших сонць Комуни
Під стягом праці й боротьби.

1949

ГРОЗА

Степова, вітрів дичавих повна,
Змішавши з хмарами доріг кушпіль,
Ішла гроза, зухвала, безумовно,
В собі відчувши вирування сил.

За полотном, де передхмарна тиша,
Схитнувши, дзенькнула — вогнів навал! —
Вп'ялась уже в небесне бездоріжжя,
І в землю вдарив у безтямі шквал.

Бо щось могутніше, доцільніше вставало,
Протистояло скрізь на цій новій землі.

Нехай кругом панує світла тиша,
І хай гроза навідує за тим,
У пори літні ниви поколише,
Схитне сади в дозрінні золотім.

1949

КОЛГОСПНИЙ ОГИР

Зима, зима... Метілі бродять
В густих завоях далини.
З конюшні теплої виводять
Коня колгоспного...

— Спиши

Баского біса,— каже старший,
Навчений конюх юнаку,—
Походить хай з годину в марші,
Потому звіриш на скаку...—
А кінь чи, може, весну чує,
Чи сила дужо в ньому гра,
Він в поле рветься, він гарцює
Назустріч хмарам і вітрам.
І ось, господаря відлуку
Впіймавши миттю, на льоту,
Вже мчить в сніги — й зелені луки
Йому ввижаються в цвіту.
І маки вогненным напливом
Його полощуть стан пруткий,
І вітру крила гладять гриву,
І бистрокриллі, і легкі...

І чує — трави під копита
Шумлять і стеляться, мов дим,
І даль дзвенить дозрілим житом
Під неба сяйвом голубим.
Неначе птах в стрімкому леті,
Гуляє, мчить у полі кінь,
І ні зими, і ні заметів,
Ні зимних хуг, ні хуртовин.
Коли ж війне де заметілю,
То огир шлях перетина,
І не сніги, а зелен-зілля
Під ноги стелить далина.
І, нагулявшись так уволю,
Мов вітер стихшений, верта
Гарячий кінь із того поля,
Де й лошаком не раз літав.
Біжить селом колгоспний огир,
Поводить оком в кожен двір,
Сніжок мете, кружля під ноги
З-за дальніх хмар, немов з-за гір.
І відчиняються ворота:
— Доволі грати, погуляв,
Шалений! — Конюхам робота
З таким далася чимала.
— Кось-кось, сюди,— і переймають,
До двору кожен заклика.
Та огир мчить, усіх минає
І за заметами зника...
А потім, птахом в веремії
Зірнувши, ладний і пругкий,
Вже не басує, не шаліє —
Іде до стайні напрямки.
Він знає, ласкою зустріне
Його появу конюх тут,
Пахтить духмяне з ясел сіно
Живцем кануперу і рут.

І фарби свіжої безтарки —
Зелені — вогники горять.
— Зажди, поставимо в сівалку,
Баского виведу в наряд! —
Стрімкими збуджений вітрами,
Кінь гриву струщує свою,
А з ясел пахнуть сонцем трави,
В степах накошені в маю.

1949

МОЯ ВЕСНА

Моя одвічна чарівниця,
Природи сило молода,
Моя весна, журавка-птиця,
Що з півдня дальнього верта.

Моя невиходжена юність,
Що вже перейдена, та що ж —
Весною дихає окружність,
І знову пада перший дощ.

І перша блискавка горішня
До серця земель припада,
Як та, давно колись, колишня,—
Вирує знов в моїх літах.

І перше цвіту колихання
На яблуневих островах,
І спалах першого кохання
Цвіте в закоханих очах.

І ті ж розбурхані стремління —
Підкови ковано у путь! —
Що вже наступні покоління
З собою в простори беруть.

І що від того, що вже літо...
Гірке й солодке я пізнав!
В мені живе і буде жити
Одвічна молодість — в е с н а!

1950

УЖЕ РІЛЛЯ...

Уже рілля гаряча, мов долоня,
Вже в синє небо пташка порина,
Від трактора димок на оболоні
Пахтить, як люлька, ген — іде весна!

Уже весна! Уже у чистім полі
Гуля вітрець на плахті озимок,
І бригадир обходить виднокола,
В своїм блокноті списує листок.

Важливі ті його рядки-нотатки —
Гарячі думи, замірів пора!
Там начерки колгоспного достатку,
Там зела перші — прорості добра.

Хазяйським оком вміє бачить вади,
Щоб знищить їх, як те було в бою!
Він — обранець колгоспної бригади,
Він — майстер сам найкращий врожаю.

На підобід дорога протряхає
(Пройшли рясні долинами дощі);
Напевне, вже озиме к Первомаю
Свої зелені випрямить куці...

Гарячий час. Пішли з возами коні,
Біжить машина, валку обмина...
Пахтить рілля, гаряча, мов долоня,
У синє небо пташка порина.

1950

НЕМА МЕНІ ЛІПШОГО КРАЮ

Нема мені ліпшого краю,
Як ти, Надорілля моє,
Що вклав в тебе, взяв з тебе — знаю,
Усе в тобі зібрано, є.

Були твої ниви зрадливі,
Та вже врожайами шумлять,
Бо серце всього колективу
У щастя все вивело, в лад.

Летіли птахи перелітні,
Та в час той світили мені
Вогні і горіння досвітні —
Жовтневі гарячі вогні.

І де б на далеких дорогах
Не випала доля іти —
Ішов від твого я порога
З вогнями отими в світі,

І де б не бував я, не йшов я,
І де б не летів я, не жив —
Чи бився в бою я штиковім,
Чи асом я в небі кружив —

З тобою, з тобою до бою
Ми йшли, розтинаючи мур,
З тобою, з тобою горою
Стояли ми в наступах бур.

Нема мені ліпшого краю,
Як ти, Надорілля моє,—
Що вклав в тебе, взяв з тебе — знаю,—
Усе в тобі зібрано, є.

1950

МІНГЕЧАУР *

П'янкіш вина шумить Кура,
Несе вали кавказьких бур
В долину щастя і добра —
Мінгечаур!

Мінгечаур, Мінгечаур!
Гори, палай, наш сонцестан!
Співає тюрк, співає хевсур,
Вся Грузія й Азербайджан.

* *Мінгечаур* — на півдорозі між Баку й Тбілісі; біля селища Мінгечаур збудовано на річці Курі велетенську гідроелектростанцію, на той час одну з найпотужніших в Радянському Союзі.

І ти із хвилею полинь,
Орлам лиши зурну, аул...
Біжить Кура в садах долин —
Мінгечаур.

Де прикаспійський суховій
Сушив Завхари ніжний стан —
В зелених корчах малярій
Бліда безкровіла Мугань *.

Бавовна там біліш снігів
Від ласки сонця і долонь,
Зурни лунає, ллється спів —
Снігам хвала, а ти ж вогонь!

Вогонь, вогонь Мінгечаур!
Гори, палай, наш сонцестан!
В садах гранатових бюльбюль **
Співає славу про Мугань.

Бюльбюль, бюльбюль! Прибій води.
Де буйвол йшов з вагою хур —
Біжать під струмом поїзди...
Мінгечаур!

У домнах витопи руди,
Ариків сріблення під шнур,
І рев, і грай, і шум води —
Мінгечаур!

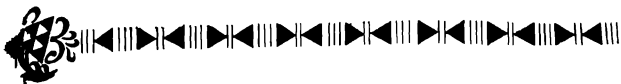
* *Мугань*, або Муганський степ, — частина прикаспійської низовини в Закавказзі, на південь від пониззя річок Кури і Араксу.

** *Бюльбюль* — соловей (азербайдж.).

Ти чаша озера між хмар!
Вогонь — напій кавказьких бур!
По вінця чаша — повен дар,—
Мінгечаур!

Мінгечаур, Мінгечаур!
Гори, палай, наш сонцестан!
Співає тюрк, співа хевсур,
Вся Грузія й Азербайджан.

1950

Із книжки
«На зелених берегах»
(1951)

ЛІСОСМУГА

Б'ються кібці в бересток,
Берест юн — листок в листок!..

Не шумить, не дме пісок,
Б'ються кібці в бересток.

Б'ються кібці в бересток,
Б'ються кібці в холодок —

Не шумить, не дме пісок,
Молодий росте лісок.

Б'ються кібці в холодок,
То в калину, то в дубок,

В милім плетиві гілок
Мостять гнізда для діток.

Розривають холодок —
Б'ються кібці в бересток,

Припадають до квіток —
Не шумить, не дме пісок.

Не шумить, не дме пісок —
Зелен смугою лісок...

Липень. Спека Холодок.
Б'ються кібці в бересток.

1949

Із книжки
«Листя і роздуми»
(1956)

* * *

В години атаки,
в прибоях імли,
Червонії маки
в степу розцвіли.
Ударом снаряда
грім даль розколов
І падав,
і падав
на груди дібров.

З-за хмар зашуміла
в окопи шрапнель.
Своє відслужила
солдату шинель.

.

А маки ввижались,
а маки цвіли.
В атаку вставляли,
штики підвели.

1952

СТО ПІСЕНЬ Я НАПИШУ

Сто пісень я напишу,
Я сто правд перекажу —
Всі по-особливому
В колі гомінливому.

Сто пісень я іскладу,
Сто вінків я заплету
По цвіту хорошому
Барвінком та рожею.

Сто пісень я в світ пушу,
Я серця тим навіщу
За лісами й горами,
Синіми обороми.

Сто на сто помножу я,
Пісня гратиме моя,
Якщо буде годною
Піснею народною.

Буде ж вона годною,
Дужою, активною,
Піснею народною,
Піснею партійною.

1953

НАЦІЛЕНО СТІЛИ КАНАЛІВ

Націлено стріли каналів
В степи, у пустелі, у суш...
А спека як стала — скувала:
Не руш мого царства, не руш!
Гризе, не вгава екскаватор
Все далі, все глибше в ґрунти,
Здавалося б, ніколи й спати —
Землі не розкрито принади! —
Та знадила ж піснею ти.

Зірок непогасні узори
На дальніх горбах степових,
Любов'ю оспівані пори,
Коханої смуток і сміх.
О, вас не забудь нам ніколи,
Як юності нам не забудь,
Як голосу друзів із школи
Тії, що вела в добру путь.

Ростем-виростаємо, друзі,—
Блакитна степів далина...
І чайка кигиче у лузі,
І моря вже хвилі на прюзі,
Шумить за веспою весна.
І що нам, що спека скувала,
Що чується з далей: не руш!
...Націлено стріли каналів
В степи, у пустелі, у суш.

1953

ВИШИВАЛА ПО КАНВІ...

Вишивала по канві
Цвіт-узор на рукаві
Милому.
Так любила, так любила,
Що знялася б, полетіла
Крилами.

Чи узор зів'яв, злиняв,
Чи снаряд все розметав
Силою?
Вже й посніжила зима,
А його нема й нема,
Милого.

Може, здобиччю крука́
Стали очі юнака,
Леле-світ!
Серця цвіт на рукаві
Проступає у крові...

Що робить?

1953

* * *

На кульбабі золотій
Трудиться бджола,
Із чарок смачний напій
Повно набира.

І летить до роду в рій
З ношею вона,
Щоб в коморі кошіль свій
Започати з дна.

І летить вона назад
На гречки-меди,
Щоби частку добру взять,
З поля принести.

Щоб достатками весь рід
В силу убивавсь,
З злотоцвіту медоцвіт
Щоб все літо бравсь.

Щоб багатством вулик той
Славивсь наокруг,
Мов узорами квіток
Зелен килим-луг.

А зібрати ж дар-напій —
Праця немала!
На кульбабі золотій
Трудиться бджола.

1953

* * *

Я все зібрав би, все зібрав би —
Укуси всі, все зілля літ,
Накошені у травні трави,
В дні медозбору медоцвіт.

Я все зіткав би, все зіткав би —
В узорах тих не всох би цвіт!
Накошені у травні трави,
В дні медозбору медоцвіт.

І все те в пісню рідну вклав би —
Жрасує хай на цілий світ!
Накошені у травні трави,
В дні медозбору медоцвіт.

1954

* * *

Ластівка до ластівки —
низкою на дріт.
Сонце з неба ласкою
осява політ.

Ластівка до ластівки —
пером та крилом, —
Ще ж летіти скільки їм
на вітрах гуртом!

Може, бурі скосять їх
десь в низовині
І дощами осені
шлях заступлять дні.

Люте море спіниться,
встане валом криг,
Навіжено кинеться
океаном лих...

В'ється хміль над ріками,
в'ється по горі,
Кібці і шуліки там
точать пазурі.

Вже й вітри навідують,
дріт гуде, гуде!..
Що там, мов запитує,
ластівочок жде?

Не близька дорога та,
не легка їм путь,
Тільки ж в хмарах-привидах
крилець не складуть.

Ластівка до ластівки —
пером та крилом, —
Це ж летіти скільки їм
на вітрах гуртом!

1954

* * *

Мої дівчатка-доньки
Залишили ляльок,
Клопітні голівоньки —
Спішать вже на урок!
Найменшенька в музичну,
В полон дізів, гам,
А старша в семирічну,
Науку брати там.

Де й узялись турботи —
В життя не легко йти,
Ляльок змінили ноти,
За нотами — світи...
Ляльок змінили плани,
Науки впертий труд —
І ось раненько-рано
З портфеликами йдуть.

Мов пташки дві — на крильця,
А перед них життя!..
Та вже вони у спілці
У здруженій летять
І набувають сили
У колі залюбки.

Яка ти, дружбо, мила,
Усе стає легким!

1954

* * *

В зимових покровах
Степів краєвид,
Стави задніпрові
Заковано в лід.

Полтавщино мила,
Люблю я твої
Навідати села
Крізь білі рої.

Забратись до клубу
В колгоспний гурток,
Співати там любих
Пісень-пісеньок.

Дивитись, як друзів
Збира комсомол,
Як вперше Ганнуся
Розучує роль.

Доярка найкраща
На фермі вона,
Та грати ой важче,
Бо роль неясна.

Докір драматургам,
А слово й мені:
— І ваші, поете,
Пісні — не пісні.

А вам до такої
Серця порива,
Де начеб струною
Торкають слова.

Не легко, ми знаєм,
Та нам допоможіть...
«Ой там за Дунаєм...» -
Береться, бринить.

Люблю твою мову,
Хороші пісні,
Стави задніпрові,
Морозці міцні.

Почую «Гей, в лузі» —
Баси-голоси...
І хочеться в друзів
Набратися сил.

Дивитись, радіти,
Як молодь зроста,
Співати, трудитись —
І жити до ста.

1954

* * *

Я люблю зимову хугу:
Наче ліс гіллям шумить,
Наче хвилі білі з лугу,
Наче...

Як же не любить,
Коли вранішню дорогу
В млисті далі просвіща
Сніг, сніжок...

А лиш з порога
Тільки встиг сказати «прощай»,
Як уже беруть в роботу
Морозці, та ще й вітри,
І назустріч, і напроти,
І спіднизу, і згори...

Їду, їду...

Хуги рвуться,
Сучить ниті заметіль,
Хмари огирів несуться,
Збиті начеб звідусіль.

І гука хтось, і регоче,
І кричить хтось: «Гей, звертай!»
Та, чи кружить, чи морочить,
Люди вчили — не зважай!

Не зважай на біснування,
Силам диким не корись,
У людини є завдання —
Свій вогонь пронести скрізь.

1954

* * *

Весна в снігу. Крізь заметілі чути
Її зітхання, подих, чари...
І що нам те, що сніговиця люта
Затіяла ізнов з вітрами чвари.
У нас готові борони й сівалки,
До ладу все, хоч сіять не пора;
Галина грає роль чарівної Наталки,
Я — Возного, а Пасічний — Петра.
Артисти ми — сьогодні в клубі грою
Захопим наших друзів-глядачів.
А завтра там, на луках, за горою,
Почуєте за трактором наш спів.
Якщо із-за лужків десь, може, з часом
Ви опер арії почувете у нас —
То наш пастух, наш Паторжинський,
Лади бере. Скажу — то справжній басом
Усяке діло є у нас, крім пісні,
Та пісня з серця — тулить, обніма
Всі дії добрі, пориви корисні,
Яка б не біла, не була зима.

І що вам те, що сніговиця люта
Затіяла ізнов з вітрами чвари,—
Весна іде, й крізь заметілі чути
Її зітхання, подих, чари...

1954

* * *

Не туманься, тумане,
Коли сонце устане,
А туманься, тумане,
Рано-вранці, порану,
 Як роса ще роситься,
 Як холодна травиця,
 Як доріжка у полі
 Та миленькому сниться.

Розступися, тумане,
Коли сонце устане,
Розійдися, тумане,
Коло нашого стану.
 Буде милий із дому
 На світанку ясному
 Йти раненько-хутенько
 По бережку крутому.

Ой чи в полі навмисне
Всі тумани нависли?
Ой нависли, нависли
На серденьку й на мислі.
 Чом не йде, не співає,
 Бригадир вже питає,
 А я ж серцю моєму,
 Що й казати, не знаю.

1954

* * *

Скрізь, на кожному кроці,—
рух, весна, вогні...
Це в якому році, у якому році,
ти скажи мені.

Це було,— удвох ми,—
тільки я і ти!
Та іще дипломи
з нами у путі.

І мости, дороги,
рейок передзвін...
Вдвох, удвох, удвох ми...
море, Сахалін!

Все життя — вперед нам!—
де іще будуть? —
Силам навіженим
шлях перетинать?

Любо нашим, любо
юним двом серцям
Линути з вітрами
і співають вітрам.

Море зустрічати,
далі голубі,
Вперше починати
іспити, двобій,

І ставать супроти,
й на таран іти,
Житла перші зводить,
прокладать мости.

В'ЇЖДЖАЮЧИ В МІСТО ЛУБНИ

Через тридцять і три роки
Я до тебе повертаюсь.
Чималенько. Тихші кроки.
Зняв бриля свого. Вітаюсь.
Як тоді я звідси їхав,
О, не тим я був на вдачу!
Не питав, де ходить лихо,
Не стрічав його, не бачив.
І не чув його, а й чувши,
Поза вуха собі віяв;
Я сміливцем гордим рушив
В день якогось Маковія *.
І лишилося хороше,
Тихе місто в дремній тиші,
Де я вперше в чистий зошит
Записав чотири вірші.
В безконечних варіантах
Їх повторював потому
(Так дівчисько в'яже банти
Перед тим, як вийти з дому).
Про весну один, про юність,
Про зелене, квітле поле,
Другий вірш про многострунність
(Що не мав, на жаль, ніколи).
Третій був на іншу тему —
Про велику дружби силу;
Мої друзі недаремно
Віршик той найбільш хвалили.
Та скажу я — милі, рідні,
Всі не варті аж нічого,

* *Маковій* — перше серпня за ст. ст.,
за обрядовим звичаєм.

І невидні, і самітні,
Без останнього ясного.
Що любов без Батьківщини?
Не цвісти їй красним цвітом
Ні весною, ані літом,
Коли ти все рідне кинув.
Що і дружба в світі значить,
Якщо в друзів до Вітчизни
В серці — пустка тая начеб,
Занехаяна, зловісна?
А пісенність,
Многострунність,
Голосистість солов'їна —
Лиш сама дурна облудність,
Коли стоптана країна.
Ось-бо в тому, у четвертім,
Дум моїх була основа;
Й до сьогодні, й дотепер те
Я кажу ізнов і знову:
З того віршика всі вірші,
Всі пісні з тієї пісні
Наймиліші, найлюбіші,
Бо в них гомін є Вітчизни.
В безконечних варіантах
Ніс я їх вогням навстрічу,
Мов кохання в серці Данте,
Раз натхнене Беатріче.
То була безцінна ноша —
Й хай уже стихають кроки,
Та проніс я перший зошит
Через тридцять і три роки.

1954

* * *

Візьми, як майстер, оброби,
Як майстер, камені-світлини,
Коли ти пристрасно любив
Красу, вогонь і рух людини.
Хай блисне іскрою душі,
Людським горіпням в самоцвіті,
Що поза цим, ти обтеши,
Додай любов і промінь літа.
Вклади стремління своїх снагу,—
Як в гобелені мертва нитка
Уже не нитка — зріє квітка,
Жива й барвиста, на лузі!
Вклади усе, чим марив, жив,
В ходу, в зв'язки, в природу, в речі...
І хай все те у лад, до речі
Горить, пала — не потуши.

Хіба мертвіють ночі літні,
Коли діброви гаснуть в снах?
Палають зорі многоцвітні
В безмежнім небі й на морях;
І в сутеніючому плаві
Вітрилом день встає з-за хвиль!
Комуністичні наші лави
Так набирали творчих сил,
Необіймиме змігши взяти,
Зламавши скелі давніх літ,
Щоб, обтесавши, світу дати
Життя нового дивоцвіт.

1954

* * *

З різнотрав'я чудового
Травень сіна надбав,
Вітерця полинового
Нам від серця подав.

Як його не напитися —
О, безмежність яка!
Та це ж та, що у квітах вся,
У весняних вінках.

Моя рідная, вічная,
Батьківщино моя!
Рани битов залічено
І садами завітчано,
Солов'ї у гаях.

Чи летіти, чи йти —
 не надивишся,
Нам будується дім —
Вся Вітчизна у квітах, вся
У цвіту молодім.

У замріянні щасному
На зеленій путі,
В пориванні прекрасному —
Як же далі не йти?

Не іти, не вітатися,
Що в красі — не любить,
Жити й начеб не знатися —
То навіщо ж і жить?

В леті й хмарка не хмариться —
Сонця стільки-бо є!

Для людей розкривається
Хай же серце твоє.

На стежинах вітається,
Землю-світ обійма,—
Хто ж гордує, цурається,
Тому й долі нема.

З тим і ниви не знаються,
Обмине його всяк,
І вітри відкидаються,
І гаї не спитаються,
Що і як.

Тільки так,
Тільки так!
Встань із росами
Та й іди!
Хто із косами, той з укусами
У житті
І в труді.

З різнотрав'я чудового
Травень сіна надбав,
Вітерця полинового
Нам від серця подав.

1955

ЯК ПІДУ Я МЕЖИ ЛЮДИ...

Як піду я межі люди,
Та й що треба роздобуду,
Та й що треба розшукаю,
Див цікавих напитаю.

Малярі мені розкажуть,
Як узори малювати,
І розкажуть, і покажуть,
Що й до чого додавати.

Ковалі мене до горна
Підведуть — дивися, сила!
Хай робота наша чорпа,
Та нема без неї діла.

Теслярі мене до струга
Теж покличуть — глянь роботу! —
Подивися, та послухай,
Та й до того май охоту.

У майстрів, що грають блиском
Іскор, вибитих з каміння,
Я візьму собі хоч ризику
Чародійного уміння.

Я піду до поля в роси,
Де схиляє колос нива,
Я ж не знав, не бачив досі
Отакого, люди, дива!

Є чого мені навчитись
В комбайнера, тракториста.
А кругом... Не надивитись!..
Даль імлиста, колосиста!..

Скільки в світі чарівного,
Що його надбали руки,
Всіма дивами такого,
Що іди тільки в науку!

У науку межі люди
Найдорожче роздобути.
Роздобути, напитати,
Напитати, розшукати,
Коли хочеш його мати.

1955

ЛІТНЄ

Кличуть, кличуть жаби дощ,
Клекіт зводячи до хмар.
...І сійнув, пішов навпроц
Дощик-дощ — природи дар.

А болото просить — ще!
Ще й іще з півхмари нам!..
Не вгодиш ніяк дощем
Отим жабам та вужам.

Клопіт справжній дощику,
Доброму разнощику,
Ну ніяк не звільниться...
Аж не віриться:
Він цілує в щоку
Та яку
На степу полільницю!

1955

* * *

Стану коло хати —
Вітер обніма.
Всюди я багатий,
Меж мені нема.

Стану коло гаю,
Аж мені гілля
Ось уже й торкає,
Листя притуля.

А на полі стану —
Гей, колосся, гей!..
Од незгляну-лану
Не прийму очей.

Колос-колосочки,
Хвилі-буруни,
Як рої-дзвіночки
Приграють мені.

Йду і йду, співаю,
Я — немов струна.
Степ і степ без краю.
Рідна сторона.

1955

* * *

Розквітла квітка-непримітка,
І хто її уздріє тут,
Де пишнobarвних стільки влітку
Дивами міняться, цвітуть!

Вона ж ледь тліє-попеліє,
Нічого видного здаля,
Таку і вітер не обвіє,
І обмине таку бджола,
І не нахилиться до неї
Коханих пара, в степ йдучи,
І не зрівня поет з зорею,
До свого вірша беручи.
А все ж, невидна і непишна,
Неповторимою зрина!
Мене, мов згадка та колишня,
Всього збентежила вона.
І вся краса її трояндна
Враз спалахнула, розцвіла,
Немов зоря, світам принадна,
Вона всі зваби віддала;
І першість раннього тремтіння
Рожево-ніжних пелюстків,
Що їх з нас кожен до боління
В час дивовижного цвітіння,
Мов заворожений, любив.
Отак і ти, мистецтва квітко,
Невидно визрієш, бува,
Де пишнobarвних стільки влітку!..
І вже твій образ осява
Усі поля, усі долини
Крізь перші доторки роси,
Всіма принадами перлини
В мистецтві ніжному України,
Дозрінням справжньої краси.

1955

СОЛОВ'Ю МОЇХ ДІБРОВ

Коли будеш пісню ранню зачинати,
Не забудь мотив дібров моїх узяти,
Не забудь джерельця взяти спів,
Хай прикрасить твій лункий мотив.
І візьми іще осик зелений шум —
Вслухайсь тільки: то не легіт-сум,
То вітрець долин моїх бринить,
Той, що кликав битися і жить,
Піднімав бійців в атаку він
За життя народів і країн...
Я тобі багато ще б казав,
Що б до пісні ти своєї взяв,
Та боюсь, обтяжиш пісню ти свою,
А цього робить не треба у маю.

1956

ЖОВТОЦВІТ ОДЦВІВ

Жовтоцвіт одцвів,
Вогник-мак згорів,
Ні тебе не чуть,
Ні твоїх листів.

Напиши, надішли
Ти хоч інколи
І згадай в листі,
Як удвох були.

Як удвох були —
Наче й не жили...
А кругом, кругом
Нам квітки цвіли.

Вже й дощі ідуть
А листів не чуть,
Мабуть, їм покручено
Шлях-дорогу, путь.

Може, заблудилися,
Вгору йти стомилися,
Та кажу, скажу я —
Те і снилося.

Що було — зцвіло,
Вітром обнесло,
Як гілля двом яблуням,
Руки розвело.

Жовтоцвіт одцвів,
Вогник-мак згорів,
Ні тебе не чуть,
Ні твоїх листів.

1956

В ПІВДЕННИХ ПОЛИННИХ...

В південних полинних степах України
Любили ми з піснею мчать;
Нам зорі ввижались, квіти в долині
І карії очі дівчат...

І нам увижались Комуни далекі,
Під сонцем Комуни степів...
І линув орлиний за хмарами клекіт,
Котився із вітром наш спів.

Стрічали нас кулі, і шаблі стрічали,
Бандитського сполоху свист...
Та знали ми поклик — вперед тільки
знали! —
Бо кожен із нас комуніст.

Гей, били щоразу рушниці по цілі —
Кадетського вершника в лоб!
До Чорного моря котилися білі —
Каховка, Сиваш, Перекоп!..

Дороги далекі, сухі і полинні,
І спека, як мороку чад...
У мальвах неначе горби і долини,
За мальвами — очі дівчат.

Хмарини безтінні, далекі хмарини,
Вітри, вітровії степів...
В південних полинних степах України
Котився наш зоряний спів.

1956

* * *

Десь далеко з-за діброви
лине «кру!»,
Десь там з сонцем перемога
серця струн.
За хмариною хмарина
в вишині,
Пропливають лебедині
сон-пісні.
Ви про що, про віщо, друзі,
журу-гру,

В завороженому лузі —
«кру!».
...Летимо за сині хвилі
в дальній край,
Несемо на білих крилах
згадку-май.
Несемо на білих крилах
за моря,
Не розгубим все, що миле,
на вітрах.
Не упустимо у море,
в глибину —
Пронесем через простори
й чужину.
Щоби спомин, серцю милий,
вічно брав,
Щоб додому наші крила
поривав...
Де тумани даль колише —
небокрай,
Хай нам серце наше тішить
згадка-май.
За хмариною хмарина
в вишині.
Замовкають лебедині
сон-пісні.
І востаннє з-за діброви
тане «кру!».
Десь осіння перемова
синіх струн.

1956

Із книжки
«Із зошитів життя»
(1959)

ВСЯ ДОЛИНА ЗЕЛЕНАВА

Вся долина зеленава
В квітах-зорях, в майських травах,
Вся долина аж медова —
Пив би й пив напій чудовий,
Що вітрець його ледь точить,
А серденько мовить: хочу!

Хочу, хочу — не нап'юся!
Каже хтось — не надивлюся!

Хтось співає, хтось шепоче...

Чи не серденько дівоче?

1956

* * *

Ти скоріш поспіши, приїзди,
Доки листя в лісах не опало.
Як горять, пломеніють листи!
Карнавали дерев, карнавали...

В мовчазному буянні гаї.
Їм ні крику, ні сміху не треба —
Тільки тихі шептання твої,
Тільки тихі шептання мої...
І таке ж зачудоване небо.
І таке ж, як колись,
зачудоване небо.

1956

* * *

На зламі літа і зими
Багаття осінь розпалила,
Гаї у полум'ї, а ми —
Куди лишень дівати силу!..
Ми комсомол, ми юнаки,
Нас кличе юність і роздоли.
Одні — за книги, верстаки,
А другі — йдуть в широке поле
І, за чепіги взявшись, так
Кладуть в безмежжя свіжі ріллі...
І кожен, юнка і юнак,
Уже свої звіряють сили.
І кожен думкою стремить
Умись і знань в труді набути —
Дорога ж в світ яка лежить!..
І треба йти з надбанням в люди!
А осінь вогнищем пала,
Красою листопада...
І вся земля, уся земля —
Вогонь, жага, принада.

1956

* * *

Досвітнє, наспіване, ніжне
Я чую крізь вербну імлінь.
Ще вчора — засніжене, сніжне.
Сьогодні — безмежна синь.

Хороше усім, повесіннє,
Далеке і близьке по край...
Розсіяним в землю насінням
На цвіт, на добро, на врожай.

1957

ЗЕРНО ЯЧМІННЕЄ

Чи те я бачив, чи не те,
Але я бачив те, що бачив...
Воно просте, не золоте
(І р'яба справді кудкудаче).
Я вгледів істини зерно
Ячміннеє — і теж не з золота,
Я бачив, сялось воно —
Простісінька робота.
Перлинка та життям жива,
Посій — вона і сходить,
Проллеться хмарка дощова,
І — врожаями родить!
Добра дає для всіх, як є,
Нікому не шкодує —
Той кашу їсть, той пиво п'є,
Та й цап не голодує.
— Любися й ти в отім зерні,

Кохайсь,— чи не казали!
І стала мудрість та мені
Основою й началом.
Люблю, як сіється воно
Із рук моїх — о весно! —
Моє ячміннеє зерно
Живим життям чудесне.

1957

ДИТИНСТВА ДАЛЬ...

Все, що зв'язане з тобою,
У далекі лети кличе,
І пахтить мені весною
Свіжий вітер у обличчя.
Давній спомин, давні мрії,
Наче співи колискові,
І разочки конвалії,
Й пелюсточки барвінкові.
Від колиски і до школи
Синє небо Подніпров'я.
— Гайда, хлопці, гайда в поле
По травицю та здоров'я!..—
І йдемо ми з лантушками
Для корови по травицю,
А по полю та над нами
Усе птиці та все птиці...
Ті щебечуть, ті кигичуть,
А ті піють що є сили,
Й наче кличуть, кличуть, кличуть:
— Гайда, хлопці! Гайда, милі! —
І ми далі з лантушками,
Не спиняючись, шугаєм,

Та вже в битвах з ховрашками
За майбутні урожаї.
За суспільне бийсь шалено! —
І йдемо в ладу єдинства
То у синє, то в зелене...
Отаке моє дитинство.
Все, що зв'язане з тобою,
У далекі лети кличе,
І пахтить мені весною
Свіжий вітер у обличчя.

1957

* * *

На бірюзовім неба тлі
Дим білої берізки.
Якісь позначки на корі,
Якогось болю лишки...
А може, це мені здалось —
Примарилось, привиділось,
Що там не знаний мною хтось
Бував, співав, читав, писав...
Примарилось, привиділось.
Ти ж, добре знаю, не була
Після розлуки (сніжки!..),
Ти ж вдруге, знаю, не пила
Сік білої берізки.
І втретє, вп'яте не пила
Вина весни — кохання.
Невже забулась — не прийшла
Моя досвітня, рання?

Лише позначки на корі,
Лише розлуки сніжки...
Та в бірюзовім неба тлі
Дим білої берізки.

1958

* * *

Дорого, дорого,
німа твоя даль --
Блакить і тривога,
подзенькує сталь...
Ішли ми походом —
а сквири кругом!
За щастя народу,
за долю його.
Дівча у шинелі
й безвусий юнак,
Полтавці дебелі,
солдат і батрак.
І слалась дорога,
дорога-війна,
Блакить, і тривога,
і даль-далина...
То сходило сонце,
то в захід ішло —
Співали коммольці
в степах за селом.

І всі комунари
під заграви лих
Про щастя співали,
про долю для всіх.

Згадав я дорогу,
і друга плече,
І пісню, й тривогу,
і світло очей
Дівчати в шинелі...
Було це давно —
Горіли ще села,
гуляв ще Махно.
— В атаку, в атаку!..—
команда неслась.
Тікав з переляку
вже ворог від нас.
Повітря — мов струни,
веселка в очах...
Коммолка йшла юна —
в шинелі дівча.
І пил, і дорога,
і пісня ізнов,
А в серці тривога
і, мабуть... любов.

О згадко крилата,
незвіяний цвіт,
Ти будеш зринати,
як пісня тих літ.

1958

* * *

Промайнуло літ багато
Блискавицями удаль...
Літ багато, днів багато,
І когось немовби жаль.

А кого? — питає серце.
І воно ж мені — мовчи!
Вже ніхто не озоветься,
Чи гукай, у світ кричи,
Чи волай в далеке небо,
Чи сиди і виглядай,
Тільки зіронька до тебе
Блисне й, мабуть, нагада,
Як співав ти «Гаю-гаю...» —
І виходила вона
Прямо з маю, із розмаю —
В квітах, видом чарівна,
І ви йшли немов до раю —
Мріяла тихо далина...
Прямо з маю, із розмаю —
У віночку, чарівна.

1958

* * *

Буває, себе запроториш в нікчеми
(Як висновок критики чи самокритики),
І врозтіч всі кинуться — образи, теми,
Немовби з машини посиплюються гвинтики.

Бува, пересолиш: навіщо я здався,
Піввіку в громаді, а толку якого?
Коли було б знати, ніколи б не брався
До справи такої, до діла трудного.

Але ці хвилини (щоправда, частенько,
Бува, набігають) ти розумом зважиш...
А серце забилося, а серденько тенька,
Хіба те кому і розкажеш!

Та це воно й добре, отак воно й треба,
Бо що за людина без мет, без сумління?
Такі, може, й варті для вічного неба,
Але не для щастя мого покоління.

1958

* * *

Раз приснився сон мені:
я на чужині.
І приснився мені сон:
б'є мене вогонь!
Та ще лютий, ще який —
смертний, фронтовий!
Гострі кулі впереміш,
і багнета ніж,
І невщухлий рев гармат —
по мені снаряд!

Ще приснився сон мені:
бій удалині...
Затихає смертний бій
у долині тій,
Де стікає густо кров
травами в Дніпро
Й догорають ватри рани
гостро на світанні.

Ще один приснився сон:
сонце до вікон!
Що несуть мене з долини,
ні, не в домовині!

В ранах, болях в лазарет —
тільки не на смерть!
Пахне тирсою рілля.
Сестри іздаля.
Й чую «гулі» голубів,
десь далекий спів.
Гомін хвиль мого Дніпра...
Рідний край.

1959

У ДРЕЗДЕНСЬКІЙ ГАЛЕРЕЇ

Рембрандт, Джорджоне, Рафаель!
Творіння дивні над віками.
...І я згадав твою шинель,
Пробиту кулями й дощами,—
Ту саму сіру і в пилу,
В слідах осінньої багнюки,
Ту, що з-під неї в ковилу,
Було, виймали серце круки...
А полк ішов — вперед, вперед!
Солдати йшли — окопи, доти...
І скрізь в боях солдатська смерть
Була звичайним епізодом.

Шинель твою я тут згадав,
Було в ній холодно і жарко.
Та хто її тоді не ждав? —
Вітала нас, бійців, болгарка.
Із-за Дунаю-виднокруга,
В тіснинах Альп лунало: «Брат!»
І потиск рук... І крик з-за ґрат
До визволителя і друга.

В концентраційних таборах
Світилось мертвим воскресіння,
І тьми розвіювала прах
Шоломів ген зоря промінна.

Ти врятував з розвалля скель
Від передсмертної наруги —
Рембрандт, Джорджоне, Рафаель —
Кому життя дається вдруге!
За Ельби даль, в чужім краю,
Ти йшов в безсмертя над віками.
...І я згадав шинель твою,
Пробиту кулями й дощами.

1959

* * *

Падіння жолудя лунке,
Весною — квітки проріст,
Життя надійне і стрімке
Переступає квалісь.
Його невтишена хода
Не знала ще зупинки,
Його освячено в плодах,
В натужних родах жінки.
Воно круте буває й зле,
Але і тим хороше,
Бо так стряса тебе й бере,
Що аж проймають дрожі.
З сердець вогонь видобува
На заміри щоденні —
Хіба те можна називать
«Проста, гірка буденність?»

Люби його, життя стрімке —
Твою священну повість.
...Падіння жолудя дзвінке,
Весною — квітки проріст.

1959

* * *

Як люблю я гай осичий —
Вічно в юність мене кличе
Його шум отой невтишний,
Серцеві моєму втішний.
Втішний тому, що малому
Коло батьківського дому
Він співав, було, до грому,
Після грому і потому —
Слухав довго я той гомін.

Як люблю я гай осичий,
Голоси співочі птичі
Над задумою Орелі,
Солов'їв солодкі трелі,
Що, розбуджені весною,
Розливались наді мною
І десь далі, стороною,
Вирували над горою
Й за горою за крутою...
Все життя вони зі мною.

Як люблю я гай осичий —
В колі юному обличчя
Я уздрів, побачив — сонце!
І здалося мені — сон це.

То ж була дівчисько-юнка!
Забриніла вербна струнка,
Й заховалась краля в'юнко...
О печалей страдні трунки,
Серць невладнані стосунки,
Ви лишили образ юнки.

Як люблю я гай осичий,
Там не раз, було, й не двічі
Ми збиралися у коло
Всім безвусим комсомолом —
І питань до ста рішали
Найважливіших, здавалосьь,
Й, мов пташата, вилітали,
З гнізд отецьких вирушали
В світ широкий, в сині далі,
Та все далі, та все далі...

Як люблю я гай осичий —
Вічно в юність мене кличе,
Давнім спомином дарує...
Аж в душі вогнем вирує...
Не мені його забути —
Та чи й треба, добрі люди, —
Пісню першу всюди чути!
Вічно в юність вона кличе —
Як люблю я гай осичий!

Із книжки
«Весен незвіяний цвіт»
(1960)

* * *

Весною ранньою юнацтва
Тобі присвячував рядки,
Коли вогні свободи й братства
Вели нас в зоряні віки.

Не стороною — боротьбою
Вперед іти була мета,
Проти старого встать війною
І перетворювать життя.

У вирі грізному, натхненно,
Крізь бурі,
далі
і роки...

Твоє проказував я ймення,
Тобі присвячував рядки.

1952

МОЄЇ ЮНІ ДАЛЬНЯ ДАЛЬ...

Моєї юні дальня даль,
Мого кохання радість, жаль...
Вага — рушниченька моя
І поклик з гаю солов'я.
Усі у ногу, всі в строю,
Усіх геть-чисто пізнаю,
Але найменшого найбільш,
Але найстаршого найдужч —
Бо менший був, як гострий ніж,
Найстарший — в серці невмирущ!
Найстарший вів вперед усіх,
Вогонь беріг і юнь беріг,
Найстарший кулі відхиляв
Від наших серць, від наших лав,
Найстарший долю готував
Всім наймолодшим молодим,
Усім прийдешнім, всім живим.

Але ж буває так — вогонь! —
І збило кулею його.
І впав досвідчений, упав
На чисте лоно ранніх трав,
І перший грім співав, співав
Печальний реквієм над ним...
І кожна квітка польова
Вогнем осяялась ясним,
І запалали вдалині,
Як жар, як цвіт,
вогні, вогні...

І не погасли, ні, вони;
Де степ кривавився в боях,
Простерлсь місто все в огнях,

Його орлиний бачу лет —
І все вперед, усе вперед!
І спалах крил, і вітру сталь —
Моєї юні дальня даль.

1959

ЕСКІЗ

Рисунок. Креслення. Сніжок.
Люблю зими живі картини.

Ті верби згадую, лісок,
Що з круч спускаються в долини.

Витку доріжку в полозках,
Мов звиви серпантину,

І десь далеко на стіжках
Застиглу тіль орлину.

Та хмарку ніжну лебедину,
Що десь пливе з-за Хорішок...

Рисунок. Креслення. Сніжок.
Зими ледь заповишені картини.

1959

АБРИКОСА ЦВІТЕ...

Абрикоса цвіте.
Синій, дальній димок...
Тільки степ, тільки степ
Та весняний садок —
Голубий холодок.

Ти у думці прийшла.
Ти як згадка, як тінь,
Із мого ти села,
Що за тисячу гін.

Що за тисячу гін,
Що за тисячу літ —
Несполоханий цвіт...
Ти у думці прийшла.

1960

ГОРЛИЦЯ

Горлиця з віконниці
Сіла на обрус
Й заспівала донечці
Пісеньку якусь.

Слухав тую пісеньку
Довго, довго я,
І мені здалась вона
Треллю солов'я.

Хай вона тихесенька,
Хай без тих рулад,

Та яка ж любесенька —
Все якось у лад.

Донечка заслухалась —
Гулі, гулі-гу...
На вікні, па другому...
Ген вже на даху.

Та куди ж летиш ти,
Та куди ж, куди?
Дам тобі напиться
Срібної води.

Дам тобі й зерняток я,
Тільки не лети.

1960

Із книжки
«Пісня розбуджених літ»
(1962)

ЗЛАГОДА

Перепел не б'є,
 перепел не б'є —
Гречки не толочить,
Мабуть, воду з ставу п'є,
В коновочку точить.
Вечоріє у степу,
Сонечко сідає...
Чи напився? Де він був? —
Хто його питає.
Перепілочка й собі
В мандрах мандрувала,
Добре їла, далєбі,
Добре попивала.
Розійшлися та й зійшлись —
Ніякого лиха,
Знову щастя, як колись,
У перепелихи.
Ходить, воду з ставу п'є,
В коновочку точить...
Перепел не б'є,
 перепел не б'є,
Гречки не толочить.

1956

КРЕДО

Кредо не кредо,
А так — неначеб...
Бути ж поету
В битвах гарячих.
За ідеальне
І за правдиве,
За натуральне,
Не шолудиве.
За любововне,
Світле, рожеве
І, безумовно,
Ні, не дешево.
За самоцвітне —
Кольорів неба,
Ні, не тендітне,
А те, що й треба!
Мужне, тужаве,
Грізне і ніжне,
Ні, не іржаве,
Давне, колишне,
Справді ж, сучасне,
Справді ж, вогнисте,
Втілене красно
В добрую пісню,
Висловивсь повно —
Краще й не треба.
Та, безумовно,—
Робити треба.

1957

* * *

Доба нам, друже, не дала
Ніяких преміальних,
Така вона тоді була,
Поезія загальна.

Тепер, бач, може, й легко нам
Знічев'я все огудить,
Віддять ті шпальти куріям,
На дослід в інститути.

Нехай, мовляв, під дремний спів
Погребний, цвіркунячий
Складуть історію тих днів,
Буремних і гарячих.

Нехай напишуть, як і що
Було в тодішнім часі,
Який було сидить роцот
Над віршами без гасу.

І очі в темряву топить,
Й гасити шлунка болі,
Вперед іти, бороть і жить,
Майбутні дні співають, творить,
Учитися в партшколі,

Носить заряджений наган
Та кулі саморобні,
Агітувати — смерть богам
І всяким преподобним.

З Надволжя діток брать малих,
На хліб привозить скудний,
Та врятувать від смерті їх —
Путівку дать в майбутнє.

А потім, сівши на коня,
Помчать в степах на банду
І не циганити щодня
Залюблено, трояндно.

Своє вбачаючи в віках
Співучим і розквітлим,
На непомерклих сторінках,
У вигравах палітри.

За все радіти і боліть,
Що в сонці й на морозі,
Що в далину прийдешніх літ
Летіло паровозом.

1958

* * *

Мова — струн золотих перемога,—
В ній і подвиги, й слава, і труд.
Ніжне слово, гартоване слово,
Серцю юному піснею будь!

Прийдуть справи буденні і звичні,
Та ніколи за далями літ
Не погаснуть вогні романтичні —
Вогневої поезії цвіт.

Збережи її рисочку кожну,
По дорогах із нею іди —
Й для зустрічних усіх подорожніх
Будеш сам тоді піснею ти.

1959

ПОМЕРЕЖАНЕ ЗІРКАМИ...

Помережане зірками
 синє небо України,
Як за давніми роками
 осіянне, світле нині.
Я тебе люблю за лист той,
 що шумує, що тріпоче,
І такий солодкий змістом
 шум той, легіт серед ночі.
Я тебе люблю й за хмари,
 що розійдуться хмарками
Та й гуляють, то у парі,
 то за руки й вервечками...
І все ходять, ходять, ходять,
 щось виношують кохане,
Як той вітер, колобродять,
 від любові п'яні, п'яні.
Так і нічка в щасті пройде,
 і на сході десь задніться —
Мов десь хлопець йде з походу
 й просить в дівчини напиться.
А ота йому відерце:
 — Пий, юначе, пий крапляну...
Б'ється серце, стука серце,
 лиш юнак з-під чуба гляне,
І од погляду й кохання
 день і нічка розійшлися...
Гаснуть зіроньки останні,
 а я ще й не надивився...
Помережане зірками
 синє небо України,
Як за давніми роками
 осіянне, любе й нині.

1960

ПЕРЕМОВИ ГРОМІВ

Перемови громів.
 Переблиск блискавиць.
Гук ночей, гомін днів,
 карі очі криниць.

Як любив я той край,
 як світив він мені
В солов'їний розмай,
 в темну ніч на війні!

Й хоч якими були
 смертні дні і часи,
Та лунали з долин
 гровиць голоси.

Їх дніпровський розлив —
 мого серця печаль,
І той спів, той мотив,
 що десь линув у даль.

Віддалявсь, віддалявсь,
 йшов кудись, віддалявсь...
А я падав, вслухавсь,
 умирав, а вслухавсь.

...Коли б пісня твоя
 не жила в тих краях,
Не повірив би я
 і у спів солов'я.

Коли б слово твоє
 не звучало, як є,
То нащо ті й літа,
 що зозуля кує.

І ніколи б я з трав
в тім краю не устав,
І ніколи б отам
не казали б уста:

Перемови громів.
Переблиск блискавиць.
Гук ночей, гомін днів.
Карі очі криниць.

1960

ПОЕТ

*П. Г. Тичині
на день 70-річчя*

Від серць пісняреві
складаючи шану,
До юного кола стаєм,
Сплітаєм вінків золотих побажання,
Троянди любові кладемо.

Не гнися, тополе,
шумлять твої віти
У синюю неба глибінь,
І даль врожайми наповнює літо,
Співа небокраю розгін.

Ми словом поета
світанки вітали —
Прийдешнього радісний день;
В трудах і походах
нездолане брали,
ми знали:
Нас Партія наша веде.

У хорі єдинім
і села, і місто —
Хто ж в єдності сил не пізнав!
Сердечно і юно
співець молодисто
Пісні комсомольцям співав.

І як не згадати
нам перші походи —
Чи хмари зловісні, чи смерть!
І кулі ворожі, і вітер напроти,
Та йшли ми за щастя вперед.

Шаблі не щербились —
Григорій Котовський
На пана крізь марева мчав,
І вітер степами шумів
задністровський.
І з піснею слави гуляв.

І сонце з-за хмари,
і дощину бризки,
І відгомін райдужних рік,—
Заспіває пісню в степах
трактористка,
Знайома Олеся Кулик.

До зір Комунізму
прямує планета —
Народів щаслива весна;
І слово поета, і пісня поета
В застольному крузі луна.

Були ми на квіти,
на сонце багаті
В трудах і в похіднім строю,

Та знали ми добре,
як знають солдати,—
Із піснею легше в бою.

І ми полюбили
тичинівське слово
В суворі, захмарені дні,
Коли загриміли громи задніпрові
В священній, нещадній війні.

Наш любий поете,
хай щира присвята
У хорі народнім бринить,—
Хотів я від серця її проспівати,
Потиснути руку і літ побажати,
Дорідних, хороших,
тичинівських літ.

1961

ВОЛОДИМИРУ СОСЮРІ

Я знаю, друже, не один
Тобі складу вінок пошани,
Ти наш пісняр, ти наш акин,
Вітчизни любий, вірний син,
Поет її коханий.
Співець держави ясних мет,
Походів воїн смілий,
Моєї юності поет —
Ми так тебе любили!
Донбасу гомін і Дніпра,
Історії герої,
І літ озорена пора —
Оспівані тобою.

І нареченій в дар вінки,
І матері утіха —
Благословенні сторінки,
Поезій світла книга.
Твої сердечні пісні,
Твою солодку мову
Любив я слухати у дні
Спокійно-барвінкові.
А в дні суворої війни —
Солдата грізне слово,
О, як любив твої пісні,
Твою солодку мову!
Я одного б тобі бажав
Над всі мої бажання —
Щоб ти ще довго нам співав,
Поете наш коханий.
Щоб довго слухала твої
Пісні моя Україна,
Як вранці слухають гаї
Ту мову солов'їну.

1961

ФІОЛЕТОВА, СИЗА, ТУМАННА

Фіолетова, сиза, туманна,
Голуба голубінь-далина...
Може, я надивлюся востаннє,
А там раптом — ні чого, — війна!
Навіть вибуху вже не почувеш,
Що жило і було — мить, нема...
Будував, мурував — не збудуєш,
Лиш космічна кругом курява,
Що для вічного, може, й потрібна,
А моєму серденьку — нащо?

Я ж ніколи не бивсь за подібне,
Як же прагнути міг я в н і щ о?
Я, реальним в віках відігрівшись,
Весь пройнявшись жагою життя,
Наддніпрянськими ранками вмившись,
Пооріллям я визрів в буття.
Я в сімнадцятім році в п'ятнадцять,
Як засвічений сонцем, горів
І розхристані груди юнацькі
Ніс крізь хмари і бурі, як спів.
І проніс до найкращого в зорях,
До найліпших долин і квіток,
Від досвітнього стрілу «Авроры»,
Від легенд, і від дум, й від казок.
Я проніс, як напоєні з райдуг,
Золотаві троянд пелюстки
І не знаю, скажу я, чи знайдуть
Щось подібне наступні віки.
Як же міг я ту кинуть дорогу,
Як же прагнути міг я в н і щ о,
Що для вічності, може, й нічого,
А моєму серденьку — нащоб?
Я не вірю, що дні ці останні,
Що остання над світом весна,
І що граються діти востанне,
І востанне лілея зрина,
І що сонце заходить востанне,
Спів зозулі востанне луна,
І востанне в коханні розстання,
І востанне берізка сумна...
І що я надивляюсь востанне,
А там раптом — н і ч о г о, — війна!..

Фіолетова, сиза, туманна,
Голуба голубінь-далина.

1961

РОЗМОВА З СЕРЦЕМ

Я не знаю, що там в тебе —
Компенсація, декомпенсація...
А мені робити треба,
Спочивать немає рації.

Тож давай, давай без лишнього,
І на тому вже домовимось:
Треба нам не спать під вишнею,
Не тягти за вус колишнього,
Не боятись, що потомимось.

Втома, серце, річ звичайная,
Ми без неї не обійдемося,
Ми без неї заскучаємо,
Личить чесно їй навідатися.

До людини працьовитої,
Беручкої, на все гожої,
Змалку в труднощах сповитої,
Що й під гору суне з ношею,

Що живе в труді захватному,
Добрим наміром настроєна, —
Не вгинатися ж в ділі ратному
І не скніти ж в заспокоєнні!

Хай там нудять собі фендрики,
Обумовлення вигадують,
А ми будем, серце, щедрими,
Лиш такими, що світ радують.

Будьмо, серце, щиросердними —
Справ хороших не обміряти!
І хай жменею, та зернами ж,
Тільки добре будем сіяти.

І тоді нам навантаження
Не здадуться тільки болями —
Нас огорнуть милі враження,
Й жодних докорів, ображення,
Ані риски невдоволення!

І до біса, певне, вернеться
Вся ота декомпенсація.
Ні, ще жить з тобою, серце, нам,
Спочивать немає рації.

1961

ВСІ ПОЗАЛИВАНО ЛУЖКИ...

Всі позаливано лужки,
А бережків й не видно...
Їрничать, клопочуться пташки,
В місця злетівшись рідні.

Тому б таке гніздо змостить,
Тому б гніздо інакше...
І кожну хвилику, кожну мить
Я чую крики пташі.

Я чую співи, голоси,
На всю як є округу...
Кого звать поклики в лісі,
А хто спішить до луку.

А хто на дальні моріжки
Зелені, заповітні.
...Всі позаливано лужки,
А бережків й не видно.

1961

* * *

— Може, втома?..

— Анітрохи!.. —

Парус. Весла. Радість.

Сміх.

...Колосонячні дороги
Наших райдуг весняних.
І моя ото дорога,
І мої ото путі,
І мені через облоги,
Не стомившись анітрохи,
Йти і йти...
Іти.

1961

НЕ ГОДИ МЕНІ, ПОГОДО...

Не годи мені, погодо,
Я з негодами дружу,—
Завдають вони роботи,
А я тим і дорожу.

Все, що зробиш на морозі
Чи у пору грозову,
Те, як кажуть, справжня проза,
Спіла — кажуть, мила — звуть.

Не знекровлена — на пробу,
Не почервлена вона,
Уже кращої й не зробиш —
Як прокатана в огнях,

Як проміряна на бурях
У великому шату,
Перевірена на кулях
Крізь дими і чорноту.

Що ж, що трудно і сутужно
Та буває нам іти,—
Тільки б разом, тільки б дружно —
Й гори можна перейти!

Вся хода мого народу
По великому кряжу.
Не годи мені, погодо,
Я з негодами дружу.

1962

* * *

Оті самі, оті самі
В небі синьому хмарки,
Що, було, колись над нами
нагідками, маківками
В золоті плелись вінки.

Що до серця пісеньками
Так і рвались залюбки,
І не знати, може, снами,
вітром тихим, колосками
Шепотіли з-за ріки.

.

Де злітали за літами,
Де бували, хмароньки?
Ви ж колись, було, над нами
чорнобривцями, зірками
В золоті плелись вінки.

Тануть тіні над степами —
Даленіють сон-квітки...
Що, було, колись над нами
дивом, маревами, снами —
Оті самі, оті самі
В небі синьому хмарки.

1962

Із поезій різних років (1946—1975)

* * *

Роки, життя мого дати,
Різьблення гостре часу —
Все було б треба віддати,
Все до кінця — за красу!

Все було б треба скорити
Помислам чистого дня.
Тільки б і знати — творити,
Думку і слово гострити,
Лету свого не спинять!

1946

ПЕРЕД ВЕСНОЮ

Невидним клетотом метілі
Зима над містом прогула,
Всю чорну ніч кудись летіла
І десь спинялась на валах.
А на світанку — білі-білі
Покрівель слалися горби
І кожна цяточка світилась
Під небокраєм голубим.

Здавалось, місто буде довго
Габу ту пишную носить,
Як пам'ять доброго і злого,
Як згадку зваби і краси.
Та сонце вслід пішло по тому —
І в ринви ринули струмки,
І вже далекий відгул грому
Торкав весни пругкі бруньки
Й немов співав-співав:
— Стрічайте! —
Немов казав:— Я вам несучу!
Виходьте всі, і всі приймайте
І зваби інші, і красу!

То йшла весна...

10 березня 1946 р.

ВЕЧІР

Наче в келих наливає
Сонце тунного вина,
І хтось чару підіймає,
Щоби випити до дна.

Так і сталось — лється, лється,
Гасне світло білих свіч!
А круг того всього в'ється,
Заплітає коси ніч...

11 березня 1946 р.

ОРЛЯ

У повесінньому замглінні,
Що повисає на поля,
Свої лишаючи долини,
Знялось, ширяючи, орля.
Далекі смуги небокраю
Його покликали в той час.
І вже в рою, в пташинім граї
Орля — окрасою з окрас.
Змахне крилом і зробить коло
Чи в кодло кинеться шулік —
І всі орли в безкраїм полі
Йому речуть шаноби крик.
Ні звої тьми, ні хмар навали
Не ламлять пер дзвінких крила, —
Орля знялось у світ для шалу
З гнізда орлиці і орла...

Отак і ти, красунь-юначе,
Син роду мужніх, дужий птах,
Снагу свою, всю кров гарячу
Неси орлино в вир життя!

1946

* * *

Я доживу ще до віків незнаних,
До сонячних віків прийдешніх —
Мене несуть вітри кохання,
Мене несуть блакитні весни.

А як життя мені не стане —
Зійду на обрії зорею
І у віки оті незнані
Долину піснею своєю...

1949

* * *

Йдуть хмарки у зелену долину,
А з долини у синєє небо...
І коли ж я до тебе долину,
І коли ж я долину до тебе?

Вже ті хмари дощами ізійдуть,
Повернувшись з неба в долини...
А мені із дощів отих, видно,
Не дістанеться ані краплини.

1949

* * *

Коли зливаються сади
В одну вечірню тінь,
Виходить в небо молодик
І стигне в висоті.

І сутеніє далина,
Навколо тане й звук,
І виринає пісня з нас,
Немов пташина з рук.

Куди, куди вона летить —
Ще гра її тепло,
Та вже полинула у світ,
Немовби й не було.

То пісня юності одна —
Черкне, черкне крилом.
Як пташки тінь, зірне між нас —
І в ніч,
з молодиком!

Травень 1949 р.,
с. Заочіпське

* * *

Хотів би я, щоб ти жила,
Душі моєї пісне,
Щоб птиці помахом крила
У даль майбутнього несла
Всі ранні пориви колишні.

Хотів би я, щоб ти росла,
Душі моєї пісне,
У колі братнього стола,
Мечем ясним щоб ти була
Над станом вражим ненависним.

Хотів би я, щоб ти цвіла,
Душі моєї пісне,
І у садах, і на полях,
Коло народу джерела —
Чарівна летом, змістом пишна.

Солодкий дзвін твого крила
Мені хай душу млостю тисне.
Хотів би я, щоб ти жила,
Моя премила, моя пісне!
Хотів би я, щоб ти ішла
В майбутнє зоревісне!

1949

РАННЬОЇ ВЕСНИ

Густішає мережка саду,—
Канва неначе віддалі,—
І вже шука бджола принаду
На ще безлистому гіллі...

1949

* * *

В час грізних битв
одна зоря
світила над землею —
То Партії зоря,
що нас вела до мет.
Я тим щасливий
юністю своєю,
Що вся вона —
в нестримному:
«ВПЕРЕД».

1949

* * *

Таким я й зостанусь,—
і це не хвальба,
Не гонор, вдоволення стану!
Вела мене класу мого боротьба
Від перших початків повстання.
Здіймала, навчала, вела базнастанно
О Леніна ера, о славна доба!

1949

ВІТЧИЗНА

Люблю отчизну я, по странною
любовью...
М. Лермонтов

Вітчизну я люблю. Не тихою любов'ю —
Гарячим серцем всім, палаючим вогнем.
Люблю, як той солдат,— своїм життям і кров'ю,
Ночами злих негод і світлим сонця днем.
Чи в гори я ішов з гранатою при боці,
Чи йшов долиною під градом і дощем,—
Була вона мені, як світло дня ув очі,
Ввижалася мені в стрімкім гірським потоці
І гріла все життя своїм святим вогнем.
Я, власне, б і не жив, не животів би навіть,
Якби її, мою ясну, хтось в мене відібрав,
Бо вже ж вона не просто — ниви, трави,
Не просто цвіт гаїв і райдужних заграв.
О ні, нова вона, моя Вітчизна любя,
Що в Жовтні піднялась в захмарений zenit,
Яка в війні хребет зламала душоугубу,
А нині гордо йде в комуністичний світ.

Ще скільки буде справ у нас —
буденних, звичних,
Ще скільки нам іти навстріч святій меті,
Не згасяться вогні —
могутньо-романтичні —
Ніколи у житті, ніколи у житті.
Десь Єнісей тече і мчить вперед невтомно,
Вогнем своїх грудей ламаючи тайгу,
У хвильних відблисках горять, палають домни,
І сяєва горять на вічному снігу.
Вітчизно дорога! Встають твої простори!
І мір таких нема, щоб зміряти твій крок.
Осяяні трудом, цвітуть долини й гори,
Співають Волга, і Амур, й Дніпро.
Коли курантів дзвін луна над Мавзолеєм —
В Карпатах вторить дзвін гірського джерела...
Червоний праці стяг ми зводим над Землею,
В нім помисли вождя, в нім Леніна діла.
О дивний краю мій, о краю мій величний,
Незгасная любов моїх солодких літ,
Одягнений в весну, ти в світ комуністичний
Ідеш — цвіте, цвіте твій яснозорий цвіт.
Твої діла й сонця — вони весь світ зіграли,
В моїх піснях — твої безсмертні солов'ї.
Вітчизно, краю мій! Із дум твоїх вродились
Пісні нових епох і ці рядки мої!

1949—1950

* * *

Цвіт — моя долино,
Райдуг синій цвіт,
Пісне соколина, —
Вам привіт, привіт!
Вже дуга-напруга,
Бистролета гра.
Десть світи за лугом
Сонце виміря...
І кругом далеко —
Од яруг Дніпра, —
Мов пташиний клекіт,
Бистролета гра.
Бистролета пісня
Простором зліта,
І колосся звисло,
І дзвенять літа,
А за ними лине
Дума у zenіт...
Цвіт — моя долино,
Райдуг синій цвіт.

1950

* * *

В степах — діброви,
шумлять діброви
І вітер-братко гойдає лист...
Ти звідки линеш,
моя казкова,
Немов з дитинства,
ще колискова,

* * *

То спалахну, то знов притухну...
Хай всюди дух мій порива,
Аж доки бурі всі уцухнуть,
Аж доки вилиня трава,

Аж доки вичерна до глибу
Зелене літо всю снагу,
Аж доки осінь стукне в шибу,
І всі дерева — ні гугу...

1951

* * *

Київ. Ніч. Долини й гори.
Сон в Дніпрі, на дні...
Я люблю Подолу зорі,
Спалахи... Вогні...
Розступіться, розступіться —
Дарниці он даль
Діамантово іскриться,
Наче дивний дар.
Чую поклик Святослава,
Дзвін мечів ясних,
Князь веде на бій кривавий
Воїнів своїх.
Б'ють у берег тихі хвилі
В срібному диму...
Йде Ратманський на Трипілля,
Йде через пітьму.
Через зими, через весни
Грає-виграє,

Чи прадавнє, чи ровеснє,
Та усе — моє.
...Я люблю Подолу зорі,
Спалахи, вогні.
Мовби все в північні пори
У Дніпрі на дні...

1951

ЕТЮДИ ХУДОЖНИКА

Митці малювали етюди,
Стояли мольберти німі.
— А люди, — хтось мовив, — де ж
люди?

Довкола ж машини самі!
Снують екскаватор, бульдозер —
Точнісінько ристься жук!
Нема героїчної пози
«И нет человеческих рук»! *
Що вихопить око? Рисунок
Який упаде в полотно?..
Шукав виробництва красуню,
А впав в котлован аж на дно.
І кольорів звичних немає...
А чим же писать красвид?
Коли ще машини надбають
Ту зелень, оранж і блакить?
Залізо, залізо, залізо
Реве і скрегоче кругом.
І все це подібне до лісу,
Коли його збив бурелом.

* Рядок з вірша В. Диховичного і М. Слободського.

Та ще — мов титанові лікті,
Навкруг екскаватори тут!
...Я бачу, до цього не звик ти,
Тому й не виходить етюд!

А поряд красуня, мов свято,
Сиділа в кабіні своїй.
А ти малював екскаватор --
І зовсім не бачив її!

1951

* * *

Вже зірвано й серце — до краю,
Вже й сила тікає із рук,
А я ж усе дбаю, все дбаю
Для тебе, мій сину, для тебе, онук!
Для тебе, наступне моє покоління,
Нічого не збавлю — ні праці, ні сил —
Усі мої пориви, думи й стремління,
Снага вся моя, і любов, і уміння,
Змагання, і помахи крил.
І в тім моя радість велика,
І тим пересилюю все,
Що йду я з синами, іду я із віком,
А вік наш — він сонце несе!
Ми в битвах неправду звалили
На шостій частині Землі,
Скількох ми до братства свого прилучили,
І скільки ще бореться в млі.
Ще буде, сучаснику юний,
Ще стане — борися і мрій! —

Засяє зоря світової комуні
На нашій планеті усій!
За все це, за все це, за все це,
За тебе, мій син чи онук,
До краплі віддам своє серце
І силу змозолених рук.

1951

* * *

Не люблю ходити по квадрату —
Чим квадрат прислужиться мені?
Це ж всього лише кімната, хата,
А ще гірше — в клініці палата
З чотирма кутами у вікні.
А мені б пройтися в полі чистім —
По його безмежжі голубім,
А мені б іти, іти крізь листя
У зеленім шумі лісовім.
Я люблю не меж пруті граничні,
Не чиновничу задублу кліть,
Я люблю ясні, комуністичні,
Молоді дороги в білий світ.
Я люблю горіння, хвилювання
В золотавих хвилях спілих нив,
Всі віки я од світання до світання
Все робив би, все співав би, все любив!
О моя несходжена, чудесна,
Всіх широт вкраїнська далина,—
Вицпливав з твоїх я перших весен
На промінних крилах юних весел
По твоїх засніжених ланах —

Кров твоя загула в підземеллях...
Гей, сини просторів степових,
Ви лупайте сміливо із скелі
Для будов великих і нових!

(50-ті рр.)

* * *

Ходжу в сосновім лісі між окопів,
Що глицею присипані... Мовчить
Високе небо... Згадує минуле
Сосновий ліс. Пригадую і я.
Ось в ряд окопів три — напевне, друзі
Були у них, брати чи односельці...
Окопи обвалились, заросли
Травою, бур'янами... А в середнім —
Дубок росте. Веселий, височенький —
Йому уже, напевне, літ сімнадцять
Чи вісімнадцять... В сорок першій тут
Увосени бої були криваві —
Страшні бої... Ми відступали трудно,
Лишаючи товаришів навіки...
А може, хтось із них в ту чорну осінь
Оцей дубок в окопі посадив?
Чи, може, жолудь у кишені в нього
Був — і солдат упав у цім бою,
У цім окопі? І тепер росте
Дубок веселий, підіймає вгору
Своїх листків долоньки молодії...

Я шапку зняв і збив сльозу із вії.

(50-ті рр.)

* * *

Прийшли жнива,
 дозрілий гнеться колос,
Все в ньому аж дзвенить
 від сонця й від землі —
То літа зрілого
 дзвенить високий голос
Ясного дня
 і в ночі синій млі...
Прийшли жнива...

Не гай часу —
 як той коваль з залізом,
Коли, насичене вогнем,
 податливе тобі:
Удар — і врозтіч іскри, —
 догори й донизу,
У золото землі
 і в неба голубінь!

Мовчать ліси далекі —
 степу охоронці, —
І придивляються,
 і бачать звіддала,
Як золото важке,
 народжене від сонця,
В долоні падає,
 що пахнуть, як земля...

(50-ті рр.)

Сріблом-золотом введи —
Й заспіває чорноброво
Про діброви, про сади.
І в тій пісні яблуневій —
Все хороше, все твоє...
І полину я до неї
Серцем, думамі, як є.

(1952)

* * *

Квартирку відчини — весна
Струмком легесеньким поллеться!
Квартирку відчини — вона
Сама вже ластівкою б'ється.
Там, за вікном, — шум, голоси,
Гудки машин і фабрик дальніх,
Там, за вікном, — прибій краси,
Як підзвін вігромів вітальних.
І хай той шум, той дзвін киплять
В тобі отак, в твоєму серці,
Щоб міг ти все життя пізнати,
Яке воно прекрасне в герці.
Але квартира — то лиш знак,
То натяк лиш на справжні рухи.
Коли митець ти, ще й мастак, —
Не затуляй свої ти вуха.
Іди у світ і між людей,
Бери науку, щоб учитись,
Як у рядки вогонь ідей
І правду світу перелити.

1952

МИКОЛА

Коли цвіли у полі маки,—
І вітрові, і вогневі,—
Ніхто не бачив і не плакав,
Коли вмирав він у траві.

Давно було, та я й донині
В уяві бачу — не забув:
Упав Микола Трублаїні
Тоді в південному степу.

А десь гармати били, били,
Мов гул гігантської струни!
Ревла біля Савур-могили
Страшна прелюдія війни...

І падали червоні маки —
І вітрові, і вогневі,
І гаснув чорний день атаки
В священній, жертвеній крові.

(1952)

* * *

І вже тоді, коли відмовиш
Всім зрілим прагненням моїм,
Я буду знать ціну любові,
Ціну стремлінням молодим.

Тоді я все до дна пізнаю,
Усе, усе... Так день по дню,
І що й забулося — згадаю,
Що тільки снилось — схороню.

І будеш ти в тому надбанні
Найліпшим образом з весни,
Вся в променистім осіянні,
Життям дарована мені.

1952

* * *

Весна! Первоцвіти —
Цвяшки навкруги!
На літо, на літо
Убрались луги.
З долини війнули
Ромашки на шлях —
І ось вже зозулі
Працюють в гаях.
Злетілися з лугу,
Де вквітчано путь,—
Одна перед другу
На щастя кують...

1952

* * *

А природа є природа!
Що учора тут було?!
Вітер, хмара, сквира, сльота —
Як з відра згори лило!
А сьогодні з небокраю
Шле блакить такий привіт!

Чорні хмари обминають,
Вітер ледве обвіває —
Ой, який же гарний світ!
Не натішишся у серці,
Не надивишся в вічú!..
Мов не небо, а люстерце!
І в люстерці —
я лечу!

1952

* * *

О, коли б знову на Оріль,
На Чорну Кручу і в Шулічин —
І мовкне серця давній біль,
І віє вітер у обличчя.

О, коли б знову в Шелюги,
В обійми Темного зелені,
І на луги, і в береги,
Де грають блискавки шалені.

О, коли б знову в рідний край,
В його священнії чертоги —
І знов дитинства дивний рай,
Вже відвойований у бога!

І знову мила оболонь —
Усе знайоме, здавна рідне,
І плоскінь біла, й синій льон,
І руж, і мальв палкий вогонь,
І маківок краса тендітна.

(1952)

* * *

Пісне моя, мати,
Сонце навесні,—
Хто ж тебе співати
Буде по мені?
Хто з тобою вийде
Вранці на ріллю,
Коли сонце зійде,
Розігнавши млу?
Хто тебе в дорогу
Візьме на папір?
А було ж — удвох ми,
Мов єдиний твір!
Ти і я у слові,
Ластівкою в день,
Мово моя, мово,
Золото пісень!..

(50-ті рр.)

* * *

Там, де ніч дрімала чорна,
Скоро сонце вістигне,
Встане-встане, ніби горно
Полум'я вогнистого...

Схід встає, і котить нива
Молодий зелён-вогонь
В шумах, співах, переливах
Яснодня травневого...

1953

* * *

А дерева — голі, голі —
Підіймають руки д'горі,
Снігом пахне свіжо в полі
На безмежному просторі...

(50-ті рр.)

* * *

Сопілка в Орелі —
Солодка з води,
Сумна чи весела,
Склика молодих:
І піє, і грає,
Ой гра-виграє,
Веселку купає
На щастя твоє.
А ми теє чуєм
Та й заздимо їй.
— Сопілко! — кричу я, —
Купаться мерщій! —
І я вже в Орелі,
І дівчина та
На сонячній релі
У душу вліта.
А серцеві жарко —
Водою хлюпну!
Моя ти русалко,
Давай дожену!

Ой, серцеві дзвінко!
Куди ж ти, куди?!
Орельська сопілка...
Солодка з води...

(50-ті рр.)

* * *

Гуде в ковадло літо —
Таке вже літо йде,
Що наче в напівсвіта
В три молоти гуде.
Кують перепелиці,
Та коники кують,
Та ще в чотири криці
Лелеки додають.
Та ще до того колос
Наструнено дзвенить,
Та ще до того й голос
Веде сріблясту нить...
І чується довкола —
І зблизька, й віддалі:
Гуде, гуде над полем
Симфонія землі!..

(50-ті рр.)

МУЛЯР

Чи ясен день, чи в небі сльота,
Чи з хмар метелиця мете —
Вся на виду моя робота,
Дивіться, люди, дім росте!

Ляга цеглина до цеглини,
Твердіє розчин — на віки!
Все вище й вище вгору стіни,
І наче ближче вже хмарки.

А це і значить: скоро, скоро
Настане той урочий день,
Як вікна в простір заговорять
Живою мовою людей!

Чи ясен день, чи в небі сльота,
Чи з хмар метелиця мете —
Вся на виду моя робота,
Дивіться, люди, дім росте!

Століття йдуть. І легіт віє
З тисячолітньої пори...
Бо славу Київську Софію
Ми будували, м у л я р и!

(50-ті рр.)

* * *

І знов Верховцево в димах...
Який вже раз спішу з-за Дону!
Здається, дощик стука в дах
Мого курортного вагону.
А я — транзитний пасажир,
Мене немає в тім колгоспі,
Де перші роки я прожив —
В гаряче літо, в тиху осінь...
Коли весна була в цвіту —
Ну як її не полюбити?!
...І я стрибаю на ходу —
І потрапляю прямо в жито.
Іду, іду, іду, іду...
І стежка мовить: «Доведу!»
Ще почалося тільки літо...
Ще комбайнер не чебернув
Цього багатства польового,
В яке ти стрімголов пірнув,
І з головою потонув,
І став щасливим серед нього.
І я бреду по дну стежин.
Поперед мене колосочки
Шепочуть, нижуться в разочки.
А доокола — степу дзвін
Й далекі голоси машин.

(1953)

* * *

З радгоспу Тельмана ці яблука,
Що над Оріллю в нас...
— Хіба, скажіть, ви дуже здалеку? —
Спитаються у вас.
Хіба іще ви їх не звідали,
Які вони на смак?
Хвалили ж їх, коли обідали,
Робітники — ще й як!

Таких садів я не стрічав ще, ні!
Стоїть квітучий стрій!
Гойдне один вітрець —

з Полтавщини,

З Дніпровщини — другій...
Гей, соком-винами наливані,
Настояні в цвіту,
Руками добрими, дбайливими
Осяяні отут...
Отак ідеш поміж ранетами,
Що тягнуть віти в вись,—
Мов між зеленими планетами
Зненацька заблуdivсь...

1953

* * *

Разом із годинником
Заспівав гудок.
Під моїми вікнами
Чую зміни крок.
І немов питає хто
У хвилину цю:

— Як же слово вигострив,
Як же думку вивірів
Ти свою, співцю?!
Як тобі трудилося?
Думи як ішли?
Чи писать хотілося?
Чи лише курилося?
Чи по чарці пілося,
Як було коли?! —

Я не по дистанції —
Рапорт мій такий:
— Важко мені вранці,
Це не гульки-танці,
Труд мій нелегкий!
Та свій пост не кину,
Не втечу від дум,
Бо на вічну зміну
Вічно з вами йду.
Ідемо невпинно ми
Крок у крок...
Разом із годинником
Заспівав гудок.

1955

* * *

Нехай могутнє серце Данко
Дарує сил мені в бою,
Щоб я зустрів у полі ранком
Веселу молодість мою,
І любий цвіт, з дитинства звабний,
І колосків шумкий прибий,
І вечір серпня зорепадний

В Диканьці радісній моїй,
І воронця червоні чаші,
Налиті вщерть вином густим,
Щоб випив я за долю нашу —
За те, щоб бути молодим!

(50-ті рр.)

* * *

Хай будуть у мене удачі й невдачі,
Та мій не обірветься спів.
І хай перед мене хоч тисяча скаче,
Хоч тисяча скаче чортів,—
Нічого не вийде із того приплясу,
Бо сонцем заряджено нас,
Бо я піднімався у творчості
з класом,
І зброю цю дав мені клас!

1956

* * *

...І небо високе
найвищим здається,
Ніж де б не було!
І ріки глибокі,
і поле широке,
І в маревах рідне село.

1956

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ
ІСТОРИЧНИЙ МУЗЕЙ.
СКІФСЬКІ БАБИ

Хто майстер той, що висікав тебе
З первісної нетеси-брили?
Приніс у дикий степ,
 під небо голубе
Свого мистецтва добру силу?

Нема його. Лиш труд — камінна статуя.
А я хотів би бачити і чуть
Того митця — ваятеля і ратая —
Його натхнення степове відчуть.

Летять віки, летять несамовито...
Переказ у непам'ять запада...
(Гримлять копита, б'ють копита,
І за ордою йде орда...)

Летять сторіччя — буряні, вогнисті.
Живе мистецтво. Кличе до узвиш!..

А може, поряд, предку мій, стоїш ти
І дивишся на труд свій...
І мовчиш...

1956

* * *

Лле сонце і лле на Батієву гору
Високі потоки гарячого літа,
І, може, як морем, залле її скоро —
І будуть лиш сонячні хвилі шуміти.

Світило осяє себе ореолом,
І в дивному сяйві ходитимуть люди.
Ми ввечері станемо під Оріоном
І космосу музику слухати будем...

1956

* * *

За весною весна,
І зі мною вона
 Випливає в безмежжя на чівні –
Далина, далина...
 Синіх рік глибина...
 Серце радістю світлою повне.

1956

* * *

Над туманами навислими
В сонцеграйній вишині
Я горю, згоряю мислями,
Що клубочаться в мені.
Вже від них тікав я поїздом,
Мчав, летів я літаком —
Та їдять, з'їдають поїдом,
Не врятуюся і сном...
За дорогою, за стежкою,
Що повійлась по горі,

Увижаються серезкою
Світанкової зорі.
Увижається і мариться
Все така ж, як отоді,—
Й коли сонце, й коли хмариться,
І у повній темноті.
Не кажи, що все забудеться,
Все минеться, не журись,
Не кажи...

Я вірю: збудеться!
Моїм щастям мрія буде ця,
Адже ти — зі мною скрізь...

(1956)

* * *

І колишнє, й теперішнє разом
Обступають, торкають мене...
Та, на жаль, полиняли окраси,
І щось наче холодне й скляне
Зазирає ув очі й питає:
— Ти прощатися будеш чи ні?
Хіба, вік звікувавши, не знаєш,
Що згоряє усе на вогні,
Що згасають і мрії, й надії,
І немає нетлінних, нема,
Й на оте, що цвіте, молодіє,
Десь готує свій саван зима.—
І я мушу встрявати в розмову,
Й не за тезами відповідь дати:
— Зачекай,— я кажу,— білоброва!
Ще ж ти можеш мене почекати!

Скільки в мене роботи ще нині!
Скільки треба доріг ще пройти!
Так якої ж лихої години
Поспішаєш з анкеткою ти?!

1956

* * *

Мир тобі, вбога хижко, невидна,
Плід і задум турботний отця!
Мир тобі, всіма вікнами рідна,
В ранах давніх негод, у рубцях.
Скільки раз в цьому віці ти січена
Лихом в дах — саме в той очерет,
Що отець в болотáх накопичував,
Щоб негоди всі виніс поет.
(Себто я... Та, признатись по щирості,
Хто там думав — одкрию секрет, —
Що із мене в майбутньому виросте
Не орач, не коваль, а — поет?)
Ох і пізно я, надто вже пізно
Свого серця приношу дари...
Ти прости мене, хижко...
Залізні
Тебе рвали й рубали вітри.
А я був на позиціях інших,
По окопах далеких країв,
І я знав, що ні миру, ні тиші
Я не випрошу, ні, в ворогів!
Тільки думав не раз перед боєм:
Ось як прийде кінець боротьбі —
Очеретяний дах над тобою
Заміню на бляшаний тобі...

Все дитинство мое мені сниться,
І садок, і хатина моя...
Ти ж у цьому гарячому віці
Прожила півстоліття, як я.
Гуркотіли над нами гармати,
Підбирався вогонь палія...
Ми обидва з тобою — солдати,
Вбога хижко, колиско моя...

1956

* * *

....В літа майбутнії плодами
Та добрим коренем іди,
Щоб те, що з'явиться за нами,
Було жаданим, молодим,
Новим, чаруючим, хорошим
І неповторним у віках,—
Таким, що справді заворожить
Прийдешніх юнку й юнака,
Таким, що дасть натхнення людям
В майбутній сонячній порі
Й продовженням насправжнім буде
Всіх наших поривів і мрій!

1956

* * *

Які б удари грозові
Не шматували твоє тіло —
Неправду правдою не зви,
Не називай ти чорне білим,
Не йди на поступки дурні,
Що душу здрібнюють і кришуть,—
Ти йди, де сонця промені,
Ти рвись в небес ясні узвишшя,
І хай в житті тебе ніщо
Не поламає і не схилить,
Ти чесно шлях пройди свій, щоб,
Коли вже дійде до могили,
Сказали люди: «Як не жив —
Але неправді не служив!»

1956

* * *

Даль вечірня, темно-синя,
Лазурова даль...
Мабуть, ниточка осіння
Сучить десь печаль.
Мабуть, мабуть... бо тривожні
Небеса дрижать,
Сині квіти придорожні
Все кудись біжать...

1956

НА ЮВІЛЕЙ ЧАВЧАВАДЗЕ

Полечу! Побуваю у друзів я —
За громадами всніжених гір,
В побратимській, озореній Грузії,
Що уся ніби зіткана в зір!

Посилає мене Україна
На осяяних крилах у путь —
Чавчавадзе, великого сина,
В колі рідних його пом'януть.

Бо ж він рідний і нам, українцям,
Як Шевченко Тарас для грузин.
Ми до сонця не йшли поодинокі,
Разом спільних сягали вершин.

Й хоч дороги лягали суворі,
Стяг єдиний здіймавсь — боротьби,
І ті гори, високії гори,
Шлють привіт свій у наші степи.

Як летітиму — знаю, згадаю
Те найліпше, що йшло крізь громи,
І ту книгу, що часто гортаєм
Й називаємо д р у ж б о ю ми.

Я бував у краях цих улітку,
Ідучи від села до села,
Я дививсь на нагідку на квітку,
Що отам, у Сурамі, росла.

І ця квітка, що мною любима,
Про братерство казала мені,
Шанували її побратими
І співали про неї пісні.

Ми з'єднались навічними узами,
Що наснажують серце і зір...
Рідний краю, озорена Грузіє,
Ти уся ніби зіткана з зір!

1957

* * *

Весни пора. Цвітіння абрикос.
Гілок — без шелесту — гойдання.
А я чекав...
 Я так чекав когось,
Мов заворожений,
 в рожевому світанні.
Але й по сонцю ждана не прийшла...
І я стояв, збентежений, під віттям.
А абрикоса!
 Як вона цвіла!
Неначе вперше в цім тисячолітті!

1957

ЗАОЧІПСЬКЕ ЛІТО

Це було неймовірно давно —
Тисячі, тисячі літ...
Зір розсіяне в вічність зерно
Починало ледь-ледь зеленить.
І ті сходи засіяних нив,

Тих небесних чертогів кришталь,
Тих неясних світанків розлив
Я лиш першим вогнем полюбив,
Полюбив неокраюну даль...

1957

* * *

Тополь задумані колони —
В числі могутньому — сто сот.
Каштанів світлі лампіони
На сходах київських висот.

І ти земною й неземною
Була...

Я знаю — так було:
І серце кликало й вело,
І ти ішла, ішла зі мною.

Підвладні радісній меті,
В горінні, юними серцями
Летіли ми на схили ті,
Що їх обвіяно вітрами.

Летіли ми на схили ті,
Що їх огорнено сонцями
Й де сонцебризними струмками
Троянди квітли золоті.

Такі ще юні ми, і з нами
Шумлять надії молоді
Гаїв — кленовими листками,
Дібров — дубовими гілками.
Як і колись... Як і тоді...

Ах, день який! Мов мед із сот.
Софії золоті корони.
Каштанів світлі лампіони
На сходах київських висот.

1957

* * *

Красиві в селах вечори
І ранки пречудові —
Врочистість Гострої гори,
Замріяні діброви,
І синьохвиля даль ріки,
І з далей — спів Наталки.
На кльовах — плинні поплавки,
Надія вся рибалки,
Далекий гомін у степу —
Здається, трактористи...—
Колись і я в тім колі був,
Навідуючись з міста.
Колись і я туманом снів,
Рожевим сном досвітнім,
І першим виблиском роси,
Джерельця співом спіднім.
Було колись... А ось тепер —
За далю літ сховалось:
І той вівторок, той четвер,
Коли ми цілувались
Під шелюгами, де баштан
Розкинувсь кавунами...
Нема Наталки. Мріє лан
Невиспанними снами.

(1957)

* * *

Я чув, як наближався дощ,
Його я слухав пісню літню —
То мелодійну і тендітну,
То враз розбурхану, як щось
До неймовірного надсвітнє...

1957

* * *

Чи це добре, чи це ні —
Не скажу, не знаю...
Вилітаю на коні
І тебе шукаю.
Кінь вдаряє копитом,
Кінь летить за хмари...
Чи ж дарма ходив мостом,
Безнадійно марив?!
Чи ж дарма я по землі
Втоптував доріжки —
Від зорі і до зорі
Натрудився пішки?!
Вилітаю на коні
І тебе шукаю,
Хай нелегко це мені,
Знаю — напитаю.
Ось за першою — і вже
Хмарка мені скаже!
Ти не бійсь, не бійсь лише —
Цей пляшок покаже:
Що, куди і як іти...

* * *

Полуниця сниться,
ще й ота травиця,
Що її топтала
Варка білолиця,
І ота стежина,
що по ній ходила
В ліс — не по ожину, —
а щоб стріть Данила.
— Відхилися, гілко!
Де ж ти, мій Данилко?
— Оступися, хмарко!
Де ж ти, моя Варко? —
Покололись ноги
на колючім вітті.
Чом стежки-дороги
розійшлися в світі?
Вітер гілку хилить —
тільки не осилить,
Хмарку не розгонить...
Дівка сльози ронить.

1957

* * *

Дугою барвною веселка
Стіка в озера десь і десь...
Квадратик світлого люстерка —
Й здається: в ньому світ увесь...

Йому я заздрю, заздрю дуже:
В люстерку личко раз у раз...

Що усміхалося мені
Від самого порога!
Хтось зичить лихо та біду,
Мете, лютує горем...
А я, закоханий, іду
В осяяні простори!

1957

ВЕРБА

Вона жила до мене й при мені
І жити буде й після мене,
Були і в неї всякі дні,
Сумні та радісні пісні,
Жаркі, й холодні, і злиденні.

Але ж були й такі, були,
Що ради їхнього багатства
Ми всі безумства віддали б
Святого нашого юнацтва.

І вже скажу, коли б пішло на те,
Я б сам віддав все серце до останку,
Коли б її побачить хоч на день,
Віддав би серце молоде
На першим-ліпшим полустанку.

Але не трапилось цього,
Не сталося, не відбулось, кохання
Кудись, кудись далеко відійшло
В своєму вербному убранні.
А я лишився...

1958

* * *

В небо синє цвіт піднявши,
Ти про що учора снила?
І про що ти мрієш завше,
Цвіт первісного, рослино?
З голубими вітерцями
Як і я, ти завше в зладі,
Ти і днями, і ночами
Коло мене не в заваді.
Ти і квітнеш, ти і зрієш
З корінця й до насінини,
Тільки ти мене умієш
Кликать в гори та долини.
Тільки ти зі мною в лузі
Все ведеш розмову влітку.
Певно, ми з тобою друзі
Звіку-зроду, люба квітко!
Звіку-зроду — і донині
Вічні стрічі та розлуки.
Лину, лину в луки сині,
В темні доли, перелуки —
На твої солодкі співи,
На твої зелені гуки.
Лину, лину у діброви
На твої зелені гуки —
Мов дитя — на колискові,
На гойдливі нені руки.

(1958)

* * *

Перестушила, нагасавшись,
Межу своїх дівочих літ,
І, одноgó навiк обравши,
Як кажуть, зав'язавши свiт,
З дiвоцтвом скiнчила назавше.
Та вже й пора, казали люди,
Ба, вiк дiвочий — мов пролiт!
Ось ти вся юнь, зелена рута,
Ось ти уже — мов макiв цвiт.
А ось уже й разочки тихi
У чорних косах — сивини...
I не вiд горя, не вiд лиха,
А так собi, для дивини,
Бач, i взялися десь вони.

А я все бачу луг достиглий,
Ранковi роси помiж трав —
Коли iз кiсками ти бiгла
I я тебе наздоганяв.

(1958)

* * *

Я знав тебе,
шукав тебе,
вiдколи серце маю.
Я знав тебе,
шукав тебе
i досi ще шукаю.
Шукаю день,
шукаю нiч,
щоб десь-таки спiткати...

А ти все пріч,
вiд мене пріч.
Чого б, хоч запитати?..
Судилось,
бачу я, мені
з тобою не зустрiтись,
І тiльки, мабуть, з далини
чи, може, в снах,
в солодкiм снi
На образ твiй дивитись...

(50-тi pp.)

* * *

Все хороше по-хорошому —
Буду я, і будеш ти
В гості осені запрошені
Під засвічені листи.
Під листи, що опадаючим
В землю сиплються дощем —
Пломенистим, незгасаючим,
Злotosяючим плащем.
Хай нас краля, вишиваючи,
В свій узор вбере, ввітче,
Візьме світла, долю дбаючи,
Лиш з твоїх, моїх очей.
І те буде найпрекраснішим
У прекрасному бутті,
І майбутнє разом з давнішим
Буде радісним в житті.

1958

* * *

Пісня за піснею —
 так уже в нас
Здавна ведеться
 в будь-який час.
Чи заколисує ненька синка,
Чи свою доню веде до вінка,
Чи товариство
 зійшлося до порога,
Чи проводжають
 солдата в дорогу —
Чув я зажурену пісню
 не раз,
Чув і таку,
 що аж хата тряслась.
Чув я ласкаву
 і чув колискову,
Ранньо-вечірню
 пісню-замову.
...Вже й постарівся,
 а чується й нині
Та колисанка
 калина — каліні.

1958

* * *

А ліс шумить — не нашумиться,
Понадорільський темний ліс,
В яким, бувало, кожна птиця
Стрічала щebetом колись...

А ліс шумить — не нашумиться,
А ліс — на сотні переструнь!..
І, де й не видиться, не сниться,
Іде моїх онуків юнь...

(50-ті рр.)

ДО СТЕБЛА ТРАВИ

Серед буйного галасу
Не помітить ніхто
Твого тихого голосу,
Що ледь чутно ото.
Але я тебе чутиму,
Хоч би й як — звідсіля,
І з тобою ми будемо,
Як вода і земля.
Завше разом, навічно ми —
І у гомін, і в тиш,
Мій зелений промінчику,
Що у серці гориш...

1958

В ДАЛЬ ВОГОНЬ НЕСТИ!

Пам'яті Василя Еллана

Поклики Жовтневі
Чуються щодня.
Серце Василеве
Вітер не спиня.

Серце, як і вітер,
Полум'ям горить,
Незгоранням літер,
Що гукають:
— Жить! —

Так — любити, жити!
Так — в світі іти!
Вічно нам творити,
В даль вогонь нести!

1958

НА ЛИПКІВСЬКИХ ПОЛЯХ

Пам'яті Миколи Шпака

Ні романів, ні пісень, ні драм,
Ні лірних задумів — нічого...
Невже шумить лише вітрам
Серед роздолля степового?
Невже на обширах усіх
Кругом одна лиха година,
Невже замовкли жарт і сміх —
І ніч гуляє горобина?..
О ні, соколики, о ні,
Пісень хороших наспіваєм,
Ось тільки хай кінець війні —
Жалі погребні та сумні
Розвіються — і згряя
Круків ворожої орди
Навіки в ночі розлетиться.
...А зараз — кров. А зараз — дим
І людям мир ще тільки сниться.

А зараз — на курку рука,
І грізні зорі сходять тяжко,
Й нема письменника Шпака —
Є партизан Пилип Комашка! *

1958

* * *

Ввійти в лісок —
яке це щастя,
Та ще тоді, коли сніжок,
Та ще тоді, коли удасться
Начутись леготу пташок —
Чи снігурів, чи синичок...
Ввійти в лісок —
яке це щастя...

1959

* * *

Качки над туманом,
відпокруг в імлі,
Тане, тихо тане
сонце на Сулі...
Я іду стежками
там, де дзвін криниць, —

* Партизанський псевдонім Миколи Шпака. (Прим. упорядника).

То під яворами,
То під дубами,
 там, де шерех птиць.
Фантастично віти
 марять про своє...
І над білим світом
 темінь устає.

1959

* * *

Не кажи своєму серцю: годі!
Не спиняй по гілці солов'я —
У вечірнім синім небозводі
Запалає зіронька твоя.
Запалає, дужо розгориться,
Зачарує полум'ям ясним...
Ми з тобою будемо дивиться —
І тоді привидиться-насниться,
Що зробився кожен молодим,
Що на світі старості немає,
Що довкола — тільки цвіт і цвіт.

Ми згасаєм — зірка не згасає,
Ми старієм — не старіє світ.

(60-ті рр.)

* * *

Є село таке на Ворсклі —
Білі Білики. Хатки...
Щуки водяться (де острів) —
Аби блешні та вудки.

Чорноок, ясний угорець
Влітку часто там бував.
Дід — рибалка-чорноморець —
З ним затоваришував.

Так бувало, так бувало,
За водою з поплавком
Згадки, думи пропливали
(Дід лишився моряком).

Він про те, бува, розкаже,
Як у п'ятому вони
Розігнали царську стражу,
Бо збиралися пани
З поліцаями-катами
Втихомирить страйкарів;
І про те, як пожарами
Обрїй дальній зазорів;
Як в сімнадцятому році
Революція прийшла;
Як за правду йшли борються
Хлопці з їхнього села...
І замислиться угорець,
Полетять його думки
За Карпатські сині гори
До Дунаю до ріки,
Де ішли на барикади
Волі гордої сини,
Де боролися за Ради

В дев'ятнадцятім вони...

І промовить:

— День настане!

Прийде воля врешті-решт!

Я ще з прапором багряним

Повернуся в Будапешт!..

Чорноок, ясний угорець

Часто в Біликах бував.

Дід — рибалка-чорноморець —

З ним затоваришував.

З ним дружили наші люди,

Полюбили всі його,

Бо бував у нього в грудях

Революції вогонь.

І коли війни пожари

Піднялися чорно в вись

І в Іспанії за хмари

Хижі кондори знялись,—

Одягнув він портупею,

Револьвера взяв свого —

Повела за Піренеї

Революція його.

І лунав над полем млиним

Мужній голос сурмача,

І боялися фашисти

Генерала Лукача.

І його страшні удари

По фашистівських катах

Пам'ята Гвадалахара

І Уеска пам'ята...

Чорноок, ясний угорець,

Променистий, щирий зір...

Дід — рибалка-чорноморець —

Жде героя до сих пір.

Ось він в Білики приїде
До ріки, до солов'я...

І промовить:

— Драстуй, діду!

Повернувся з бою я!
Тож ходімо вдвох на острів,
Як ходили ми колись!
Знаю я, що в нашій Ворсклі
Щуки не перевелись!

1960

* * *

Чи знаєте ви, як перед весіллям
Місили в наших селах коровай?
Його місити — це почесне право,
Й не кожній жінці доручали це.
Місити право мала тільки та,
Яка не розлучалася із мужем
Чи не була вдовою; у якої
Померлої дитини не було,
Яка була весела, і здорова,
Співуча, і красива, і щаслива,
Щоб її щастя, пісня і краса,
Здоров'я, і веселість, і плодючість
Передались родині молодій...
Хазяйка лиш опару учиняла,
А інші всі несли на коровай:
Та — борошно, та — яйця, третя —
Четверта — молоко. Ще й п'ята,
Несли своє — і все в одну діжу...
Здавалося: ну що із того вийде?
А бач — виходило! Одна місила,

масло,

й шоста

А інші всі співали. Без перерви,
Весь час співали, доки коровай
Місився... Так — година, ще — година,
І ще, і ще... під пісню — і кінця,
Здавалось, не було пісням веселим.
...І що то був тоді за коровай!
Це був не коровай, а чисте диво...
У ньому мов змісились пісня, й жарт,
І мрія про любов та вічне щастя,
І односельців дружба, й чистота
Душі, і тіла, й помислів, і праці...
Йй-богу ж, та ніякий хлібзавод,
Ніяка кібернетика сучасна
Не здатні отаке створити диво,
Як давній наддніпрянський коровай,
Який творили з мрією та співом...

(60-ті рр.)

ЩЕ ПАДАВ СНІГ...

А вже весна,
а вже красна...
Народна пісня

Ще падав сніг,
а вже весна десь, хитро
Усміхнена, з-за лісу йшла,
Уже цілована десь там
південним вітром,
Всі зваби й радощі свої несла.
І, як було це їй
уже не вперше,
Всіх полонила й тут, усіх...
Всі юні сподівання перевершив
Її прозорий і закличний сміх.

Під снігом прокидалися любистки,
І дзвоники дзвеніли із-під стріх.
І небо — мов краса
 узорів петриківських...
А ще була зима...
 Ще падав сніг...

1961

* * *

В ясен-в'єсен передб'єрезень
Ти нікуди не ходи —
Ми зустрінемо у б'єрезі
Шум прибулої води.
Хай обніме, хай огорне нас
Той поранній гомін-шум,
І глибини будуть чорними,
І прозорим — світлий сум...

(60-ті рр.)

* * *

Весна... Пахуща ф'ронтана весна!
Ще не цвіли сади, ще лиш травичка
Пробилася зелена...
 Він сидів
На сволокові, зірваному з хати,
Й писав листа додому олівцем...
А зайчик сонця грався на обличчі —
Це під ногами хлюпалась калюжа.
Він умочав у неї олівця
Чорнильного й виводив букви: «Мила,
Моя кохана, ось тобі привіт!

Вітаю із весною!.. Бач, живий я».
...І де вона взялася, вража куля?
Таке було затишшя, так світило
Ласкаве сонце?!

Де вона взялась?!

І він упав у сонце, що блищало
В калюжці срібній...

Потім я ішов —

І бачив, що вона уже червона,
А в ній — листок і сині букви: «Мила,
Моя кохана, ось тобі привіт!
Вітаю із весною!.. Бач, живий я...»

(60-ті рр.)

* * *

З-під ясеня, з-під кореня
Джерела б'ють остуджені,
Іди сюди, наморений,
Спинись отут, натруджений,

Напийсь води керничної —
І знов де сила зродиться,
І серце присолодиться,
Й душа захороводиться.

Напийсь води керничної —
І заспівай розлогої,
І звичної, і вічної
Над вічною дорогою...

1981

* * *

Рудокопи, рударі,
Металурги, ковалі!..
Сонце. Криворіжжя.
Звали вас — «сини землі»,
Звали вас — «сини зорі»...
А над вами угорі —
Хмари білосніжні.

Ви сини землі і єсть,
Зватись так — за вами честь.
На своїй долоні,
Рудокопи, рударі,
Ви несете цвіт зорі,
І високі прапори —
Мов руда, червоні!

1961

* * *

...І знову я в Москві,
І знову сяють зорі
Кремлівських веж —
і древніх, і нових...
І знову в згадку давні дні суворі,
І зброї дзвін,
і грім гармат,
і хмари лих...
Було це так давно,
що мовби вже й забулось,
Але живим живе,
і пам'ять не стара...

О слави нашої довічна неминувість, —
Осяйний блиск її нелам'ять не стира!

Над Спаською дзвенять
одвічні зорепади,

Спалахують з віків
тривожні блискавки...

Той сорок перший рік,
те сьоме листопада —

І бойовий парад, парад через віки!
Ми всі отам були, ми всі ішли до бою,
І зорі на Кремлі не гасли ні на мить.
Москва моя, Москва!

Ми всі були з тобою!
Ти чуєш — у віки наш дужий крок гримить!
Ідуть, ідуть літа крізь зір химерні сплети.
Сивіє Мавзолей.

(Ідуть і йдуть полки...)
Відлуння грізних літ...

І слухає планета...
Іде, іде парад! Парад через віки.

1961

* * *

Весна в квартиру нависа,
Аж захлинається від сміху.
Пташиний грай. Небес краса.
Гарячий промінь б'є у кригу.

Кайдани рве Дніпро, гуде!
Бо не по ньому ця одежа!
Гуде органно узбережжя:
Весна іде! Весна іде!

1961

258

* * *

Ждала з битов молодиця
Свого мужа-чорнобривця.
Виглядала його зрання,
Цілий день і до смеркання,
Доки сонечко не ляже,
Цілу пічку — до світання.
Що то — серця сподівання! —
Не питайте — не розкаже.

Ждала літо, ждала осінь,
Ждала зими, ждала весни.
Мо', вернётся,
Мо', воскресне?

...Не вертається і досі.

(60-ті рр.)

* * *

Зелені вогнища досвітні,
Моєї юні переддень,
Вас не забув я в пори літні,
В час інших прагнень та пісень.
Ви кличете, мов згуки трубні,
Через простори та літа...
І хай отак в часи наступні
Зелена юність вироста!

(60-ті рр.)

* * *

Палає вогнище кохання
На злім норд-остівським вітру.
Дивлюсь на серць отих палання —
І сам неначе я горю.

І сам неначе я горю
Неопалимими вогнями,
І пропливаю над літами —
Ніколи в світі не умру.

Я буду жити й жить горінням
Віки у чарах молодих,
І хай в наступних поколіннях,
І хай в далеких днях отих,
Але переживу я тління,
Щоб в крузі будь серед живих.

І щоб цвіло в віках кохання
На злім норд-остівським вітру,
Дивлюсь на серць ясне палання —
І сам горю, вогнем горю...

1962

* * *

Ось і Ворскла світлоплеса,
Ось і Псьол зеленочубий!
...Дві берези, три берези
Топчуть стежечку до дуба.
Їм — хорошим, юно-юним —
Є чим в пісні порадіти,

Аж до ранку срібнострунно
Їм співати, їм бриніти.

А в зелену хвилю річки
Тихо-тихо на світанні
Кап і кап — вода з кринички,
Наче крапелька остання.

Але ця остання — тільки
В мить одну лише здається.
У неділі й понеділки
Все вода сріблисто лється.

Тут дівча — з самого ранку.
Теж стежини — мов узорі...
Тут іде у поле ланка —
Гурт берізок білокорих.

1962

* * *

Де побував, там і наслухавсь,
Начувсь пісень, думок і справ...
І наче справді — повні вуха
І повне серце їх набрав.

Іду з цебром, як та доярка,
В обідній час серед отав —
І та колишня, давня хмарка
Мене ще здалеку віта.

Усе подіями, надіями
Ущерть наповнило мене...
І йду врочисто, не розвіяно,
Захоплений прийдешнім днем.

(60-ті рр.)

* * *

Перш за все я підійду до квітки,
Йй віддам свого серця дань...
Хтось пряде невидну пряжу-нитку
Лісових взаємних чарувань.
Під землею тихо бродять води,
Над землею хилиться блакить...
Диво незбагненої природи
Дивиться на мене і мовчить.

(60-ті рр.)

* * *

Люблю майстрів хорошої роботи!
Чи в музиці, чи доброму теслярстві,
У сталеварстві, чи в літературі,
Чи будь у чому — от люблю — і все!
...Ось був у пас такий Кіндрат
Пантьоха —
Він на току вивершував стоги.
Ото вже майстер був — не порівняти!
Як вивершить — то хай які дощі,
А й крапля в стіг не затече. Граблями
Хіба ж бо так він вичеше солому,

Як ото дівка-чепуруха ко́су, —
Який би дощ, яка би злива навіть
Не налетіла — буде стіг сухий.
...Гай-гай, тепер таких майстрів немає,
Таких майстрів, як був Кіндрат Пантьоха.
То класик був. Чи й геній. Хоч йому
Ніхто по смерті пам'ятник не ставив.

(60-ті рр.)

* * *

О звуки ніжні, мелодійні,
Сприйняти вас не всім дано —
Все безнадійне і надійне
Перетворилося в одно.
Вже все — прозоре та імливе,
І сяйво виринає з тьми...
О музико! Найбільше диво,
На світі створене людьми!

1973

СПОМИН ПРО 42-Й РІК

Тривожно зблискує вода,
Айдар кривавиться до дна,
Прийшла і в ці краї війна,
Прийшла і в ці краї біда.
Стікає з тебе сто потів,

Вода струмує біля ніг...
І я напиться хотів...
Але не зміг.
Але не зміг.

1974

* * *

Весна.
Бринить натягнута струна,
Із синіх далей вирина...
Ізнов вервечка журавлина
У наші душі співом лине —
Весна!..

1975

* * *

І посріблішали хмарки,
Всі стикуваннями узгодні,
І понесли свої полотна
В якісь незвідані віки...

А навкруги — життя! життя!
І все летить у майбуття!
Все нескориме й можновласне,
Таке, що й словом не сказати!
Отак — дивиться в світ прекрасний,
Стояти б,
Думати б,
Мовчати...

1975

ВЕЧІРНЄ

Не чайка, а тільки тінь її
і вічне її «КИГИ»...

(Запис на берегах вірша)

Неба оболонка —
Чайка на молу...
Голос-волос тонко,
Лижуть хвилі млу.
Море погасило
Рвійну спрагу дня.
Сила і знесилля —
В поривах човна...

1975

* * *

У непомерклому сіянні
Спокійних літ, ясного дня,
Бува, старі заниють рани
І знов згадається війна:
Недобра згадка, пам'ять чорна.
Тоді я згадую й клену
Оту страшну, оту потворну,
Війну, розпрокляту війну!
...Далекі ранки ті росисті,
Коли ми йшли за тебе в бій,
Мій злоголавий, зелен-листий,
Червоний Києве ти мій!
Старі-старезні ниють рани,
Болить в душі, горить війна.
...А зараз — сонячне сіяння,
І пісня лине до вікна.

(70-ті рр.)

ДОРОГА НАД ДНІПРОМ

Степ і місяць.
Даль і мла...
Що? Зажури трохи?
Де ти, молодість, була,
На яких дорогах?!
Комсомольський «ундервуд»,
Юність комсомольська...
Піде в казку Дніпробуд,
В пісню — даль каховська.
Хай вони
Крізь млу століть
Сяють, мов Стожари...
Не спиняй машину,
Ідь,
Доки світять фари!

1975

* * *

Не корю, не нарікаю,
Прикрих слів не говорю,
Тільки серце своє краю,
Вже почувши дальнє «кру»...
В ніч і дощ. І в ніч, і в дощ
Рух підземних чую товщ.
Дощ минає... За вікном
Бачу — місяць капле сном.
Капле, капле... мо', й засну,
Мо', зустріну ще весну,
Ту, що серце вшелестить,—
Житть!

Що метеликом летить,—
Жить!
Що любов'ю охмелить,—
Жить!
Що все винесе на світ,
Всі джерела крізь граніт,
З глибу пити, пити, пити! —
Жить!

1975

* * *

Хмари мої, хмари,
хмари-світозари,
Не спішіть од мене,
бачите — я марю.
Хочу все обняти,
серце обігріти,
Чую поклик м'яти,
чую поклик вітру.
Далі барвінкові
у літах не тануть...
Чую — коні, коні,
крешуть копитами...
Ось ми з ними гримнем,
злинемо, Ікари!
А у коней гриви —
хмари мої, хмари!
Простір — за плечами,
А у серці сили!..

Що ж ви вдаль помчали
а мене лишили?!

1975

* * *

Гей ти, юнь! Вогнисті гони
Квітлі, малинові —
І поніс у поле коник
Щастя на підкові...

І несе мене під зорі,
Крізь пожарів квіття,
Через далі неозорі,
Крізь десятиліття.

Дальній обрій срібні креші
Нахили барвисто....
А підкова креше, креше,
Блискає вогнисто!

1975

* * *

...Все мчали образи здалека,
З тих неозерних, давніх літ,
Немов пташок осінній клекіт,
Їх несподіваний одліт...

Ще день — і осінь вже не та,
Замість зеленої — руда.
А там, дивись, ще трохи днини —
І світ — як писана картина:
Багрець, і синь, і вітру спів,
І пісні іншої мотив...

Природа вічно молода!..
Я, мов Грицько Сковорода,
Скажу — божественна натура,
Коли, весела чи похмура,

На диво наше постає,
Чуття полонить, в серце б'є
І нас виносить із зажури
На лоно трепетне своє...

1975

* * *

Сім синів було у неї —
Всі на фронті полягли,
І причинною зробилась,
І пішла, мов потороча,
По ослъозеній землі...

І ночами докоряла
Матерям, чиї сини
Повернулися додому,
Повернулися живими
Із кривавої війни...

То сльозами обливалась,
То вичитувала всім
І вривалась в тишу ночі
То молитвою, то криком,
То прокляттям страшним:

* * *

Моя осико, моя висока,
Пила ти, брала Орлі соки,
Її джерела, криниці темні
Ти знала краще завжди за мене.

У ці печальні, у ці хвилини
Твій шелест кличе у ті долини.
В твоєму шумі — моє дитинство,
Далека юність, як вічна пісня.

Твій шум, твій шелест — в мені довіку,
Моя висока, моя осико...

16 липня 1975 р.

* * *

Пливуть, пливуть у небі Кончі-Заспи
Мого дитинства всі, як є, хмарки...
І ти одна, стуманена, не застуй
Тих мрій, які несуть я у віки.

Слідами хмар, дорогами блакиті
Пливу, пливу в постійне небуття...
І не кажу я: «Жити чи не жити?» —
Бо знаю: вже прожив усе життя.

21 липня 1975 р.

ПРИМІТКИ

Творчість відомого українського радянського поета Павла Матвійовича Усенка являє собою яскраву сторінку літератури соціалістичного реалізму. Поезія, публіцистика, переклади з різних мов, літературознавчі та критичні статті — ось діапазон творчої діяльності поета, який працював у літературі понад півстоліття.

В цьому виданні представлені кращі твори із збірок «КСМ» (1925, 1930), «Лірика бою» (1934), «Третя книжка» (1935), «Поезії» (1937), «За Україну» (1941), «Клянься!» (1942). «Весна» (1943), «З вогнищ боротьби» (1944), «Сини» (1947), «Дорогами юності» (1950), «На зелених берегах» (1951), «Листя і роздуми» (1956), «Із вошитів життя» (1959), «Весен незвіяний цвіт» (1960), «Пісня розбуджених літ» (1962), а також деякі поезії, що вперше побачили світ у виданнях «Вибрані твори у двох томах» (1963), «Твори в двох томах» (1972), «Твори в чотирьох томах» (1981, 1982), «Поезії» (1966) — за цю збірку вибраних творів поет був удостоєний 1967 р. звання лауреата Республіканської комсомольської премії ім. М. Островського. Окремі вірші публікуються вперше — за рукописами, чернетками, машинописами.

Поезії, що увійшли до книги фронтових щоденників 1941—1945 рр. «Дні війни» (виданої вперше 1980 р.),

подаються у цьому виданні за часом їх написання — перед творами із збірки «Сини».

Тексти творів подаються в основному за останньою редакцією, зафіксованою у двотомнику 1972 р. та чотиритомнику. Ті вірші, які не увійшли до вказаних видань, подаються за збірками. При публікації окремих творів було враховано виправлення автора на сторінках його книг, знову уважно переглянуто рукописи.

Датування зберігається авторське. У тих випадках, коли час написання твору визначався упорядником та автором цих приміток, дата подається в дужках. У текстах збережено авторські примітки.

КСМ

Це перша поетична книжка П. Усенка. Вона вийшла 1925 р. (Харків, Державне видавництво України, Юнсектор, 84 стор. 3 000 прим.). Цю збірку було перевидаано — з додаванням нового матеріалу (Х., ДВУ, 1930; Х., ДВУ, 1932).

Лірика бою

Вийшла 1934 р. (Видавництво «Молодий більшовик», Х.—О., 62 стор., 3000 прим.).

Третя книжка

Це й справді була третя книжка нових поезій П. Усенка. На той час поет уже випустив 3 видання «КСМ», збірку вибраного «Поезії», «Лірику бою». (К.—Х., ДЛВ, 1935, 104 стор., 4 000 прим.).

Поезії

Книжка віршів вийшла у Державному літературному видавництві 1937 р. (174 стор., 3600 прим.).

За Україну

Цю маленьку збілочку віршів та нарисів було написано й видано в перші місяці Великої Вітчизняної війни (видавництво «Радянський письменник», К.—Х., 1941, 13 500 прим.).

Клянись!

Вийшла у бібліотеці «Фронт і тил» (СРПУ, Уфа, 1942, 24 стор., 5000 прим.).

Весна

Збірка вийшла у бібліотеці «Фронт і тил» (СРПУ, Уфа, 1943, 34 стор., 5000 прим.).

З вогнищ боротьби

Збірка вийшла в Москві 1944 р. (Укрвидав ЦК КП(б)У, 10 000 прим.).

Дні війни

Книжка фронтових щоденників 1941—1945 рр. «Дні війни» (упорядкування та примітки С. Тельнюка, післямова Л. Дмитерка) вийшла 1980 р. (К., «Радянський письменник», 352 стор., 30 000 прим.).

Сини

Це перше найповніше зібрання фронтової лірики поета (К., «Радянський письменник», 1947, 203 стор., 10 000 прим.).

Дорогами юності

Збірка вибраного та нових поезій (К., Державне видавництво художньої літератури, 1951, 313 стор., 10 000 прим.).

На зелених берегах

Збірка нових поезій (К., «Радянський письменник», 1951, 169 стор., 5 000 прим.).

Листя і роздуми

Збірка нових поезій (К., «Радянський письменник», 1956, 208 стор., 4 000 прим.).

Із зошитів життя

Збірка нових поезій (К., «Радянський письменник», 1959, 141 стор., 6000 прим.).

Весен незвіяний цвіт

Збірка вибраного та нових поезій (К., «Молодь», 1960, 175 стор., 4000 прим.).

Пісня розбуджених літ

Збірка нових поезій (К., «Радянський письменник», 1962, 222 стор., 3200 прим.).

Із поезій різних років (1946—1975)

До цього розділу увійшли твори повоєнного часу, що не входили до збірок, а також вірші останніх літ. Переважна більшість їх побачила світ після смерті П. М. Усенка у виданні «Твори в чотирьох томах» (К., «Дніпро», 1981, 1982, 40 000 прим.). Видання здійснювала редакційна колегія у складі: М. П. Бажан — голова, П. М. Воронько, Є. П. Кирилюк, Б. І. Олійник, С. В. Тельнюк). Окремі вірші цього розділу публікуються вперше.

Тут не представлені дані про інші видання поезії, прози, критики і літературознавства, публіцистики П. Усенка, твори з яких не увійшли до даного видання.

ЗМІСТ

Пісня юності комсомольської. *Борис Олійник,
Станіслав Тельнюк* 3

ПОЕЗІЇ

Із книжки «КСМ» (1925, 1930)

Весняне	25
Минуло (<i>роман без імен</i>)	26
За гуркотом	27
«Мою душу з шостої борозни»	28
Весно-думи	29
Передкомунівська	30
Ідуть	32
«Армію юну, червону»	32
Посуха	33
Романтика часу	34
«Навкруги сон-луги»	36
Лист	37

Із книжки «Лірика бою» (1934)

Сонцестан	38
Карти п'ятирічок	39
Прикордонна	41

Із «Третьої книжки» (1935)

Про полкового коваля (пісня)	42
Про Нові Санжари та славного ватажка-путіловця	43
Місяцю червню	48

Із книжки «Поезії» (1937)

Доба в Сочі	50
«— На забудь лиши мені левкої»	53
З осінніх ескізів	54
Коло незнайдених могил	55
Що не квітень, що не травень...	56

Із книжки «За Україну» (1941)

За Україну	58
----------------------	----

Із книжки «Клянісь!» (1942)

Попіл	61
-----------------	----

Із книжки «Весна» (1943)

Прощання	64
Напровесні	65
З походу	66
Недовипитий узор	67

Із книжки «З вогнищ боротьби» (1944)

В неволю	70
Про славного кулеметника Миколу Позднякова та його вірного друга Ляшенка .	72

*З книги «Дні війни» (Фронтові щоденники
1941—1945 рр.)*

«Не занімів Дніпро, о ні!»	77
«Ти згадай мене в ті дні»	77
«Печальні дні, сумпі години»	78
То не орлика крик	78

Недавній спогад	80
«Ти скажеш слово — і світ летить...»	81
«Встають з-за гір дніпрові кручі»	81
«Я в смак ввійшов»	82
«Матері через фронт»	82
«Посвічено, потушено»	83
«Чого бунтує серце моє»	83
«В полинялій гімнастерці»	84
«Україна-земля»	85
«Над Дніпром, над Дніпром...»	85
«А небом печаль набігає»	86
«В курищах негод»	87
«Значить, ти мені не скажеш»	88
«Не буде мене ні сумного, ні злого»	88
«Ми в ділі славному були»	89
«Синій і мережаний»	89
«Ні, не треба з самоцвітів»	90
«І знову в путь-доріженьку»	91
«Я не раз був край смерті порога»	91
«То попелом, то вітерцем»	92
У приморських степах	92
Болгарії	93
До музи	93
«Не кидають мислі ні в горах, ні в долах»	94
«...І не знаю я — віра, зневіра»	95
«Квіти — маки несіяні»	95
Перед поверненням на Батьківщину	96
«Такого дуба грім не валить»	96

Із книжки «Сини» (1947)

Іскри кованої криці	97
Її голос ти чуй	98
«Картино-вишня»	100
На сході сонця	101
В хмарен час	102
Монумент	104

Чи росою зоревою	105
«Яснозоре, неозоре»	106
Сталінградська	106
«І жоржини, і рожі, і кров»	108
Партизанська	109
Мальви	111
Чи загину, чи вернуся	113
«В чужоземнім краю»	114
Узвіз	115

Із книжки «Дорогами юності» (1950)

Гвоздики	117
Шляхи балканські	118
Матері	119
Переплету і обів'ю...	120
Комсомольцю	122
Гроза	123
Колгоспний огир	125
Моя весна	127
Уже рілля...	128
Нема мені ліпшого краю	129
Мінгечаур	130

Із книжки «На зелених берегах» (1951)

Лісосмуга	133
---------------------	-----

Із книжки «Листя і роздуми» (1956)

«В години атаки»	134
Сто пісень я напишу	135
Націлено стріли каналів	136
Випивала по капві...	137
«На кульбабі золотій»	137
«Я все зібрав би, все зібрав би»	138
«Ластівка до ластівки»	139
«Мої дівчатка-доньки»	140
«В зимових покровах»	141

«Я люблю зимову хугу»	142
«Весна в снігу...»	144
«Не туманься, тумане»	145
«Скрізь, на кожнім кроці»	146
«Поросила, покропила»	147
В'їжджаючи в місто Лубни	148
«Візьми, як майстер, оброби»	150
«З різнотрав'я чудового»	151
Не віддали мене...	153
Як піду я межі люди...	154
Літне	155
«Стану коло хати»	156
«Розквітла квітка-непримітка»	153
Солов'ю моїх дібров	158
Жовтоцвіт одцвів	158
В південних полинних...	159
«Десь далеко з-за діброви»	160

Із книжки «Із зошитів життя» (1959)

Вся долина зеленава	162
«Ти скоріш поспіши, приїзди»	162
«На зламі літа і зими»	163
«Досвітне, наспіване, піжне»	164
Зерно ячмінне	164
Дитинства даль...	165
«На бірюзовім неба тлі»	166
«Дорого, дорого»	167
«Промайнуло літ багато»	168
«Буває, себе запроториш в пікчеми»	169
«Раз приснився сон мені»	170
У Дрезденській галереї	171
«Падіння жолудя лунке»	172
«Як люблю я гай оспичий»	173

Із книжки «Весен незвіяний цвіт» (1960)

«Весною ранньою юнацтва»	175
Мові юні дальня даль...	176

Ескіз	177
Абрикоса цвіте...	178
Горлиця	178

Із книжки «Пісня розбуджених літ» (1962)

Злагода	180
Кредо	181
«Доба нам, друже, не дала»	182
«Мова — струн золотих перемога»	183
Помережане зірками...	184
Перемови громів	185
Поет	186
Володимиру Сосюрі	188
Фіолетова, сиза, туманна	189
Розмова з серцем	191
Всі позаливано лужки...	192
«— Може, втома?..»	193
Не годи мені, погодо...	193
«Оті самі, оті самі»	194

Із поезій різних років (1946—1975)

«Роки, життя мого дати»	196
Перед весною	196
Вечір	197
Орля	198
«Я доживу ще до віків незнаних»	198
«Йдуть хмарки у зелену долину»	199
«Коли зливаються сади»	199
«Хотів би я, щоб ти жила»	200
Ранньої весни	201
«В час грізних битв»	201
«Таким я й зостанусь»	202
Вітчизна	202
«Цвіт — моя долино»	204
«В степах — діброви»	204
«Серцем із лісу несу»	205

«Прощай, моє серце!»	206
«То спалахну, то знов притухну...»	207
«Київ. Ніч. Долини й гори»	207
Етюди художника	208
«Вже зірвано й серце — до краю»	209
«Не люблю ходити по квадрату»	210
«Дзвони степового Подніпров'я»	211
«Ходжу в сосновім лісі між окопів»	212
«Прийшли жнива»	213
«Теплим-теплим повіває вітром»	214
Біля Скадовська	214
«Сумщино моя зелена»	214
«Квартирку відчини — весна»	215
Микола	216
«І вже тоді, коли відмовиш»	216
«Весна! Первоцвіти»	217
«А природа є природа!»	217
«О, коли б знову на Оріль»	218
«Пісне моя, мати»	219
«Там, де ніч дрімала чорна»	219
«А дерева — голі, голі»	220
«Сопілка в Орелі»	220
«Гуде в ковадло літо»	221
Муляр	222
«І знов Верховцево в димах...»	223
«З радгоспу Тельмана ці яблука»	224
«Разом із годинником»	224
«Нехай могутнє серце Данко»	225
«Хай будуть у мене удачі й невдачі»	226
«...І небо високе»	226
Дніпропетровський історичний музей.	
Скіфські баби	227
«Лле сонце і лле на Батієву гору»	227
«За весною весна»	228
«Над туманами навислими»	228
«І колишнє, й теперішнє разом»	229

«Мир тобі, вбога хижко, невидна»	230
«...В літа майбутнії плодами»	231
«Які б удари грозові»	232
«Даль вечірня, темно-синя»	232
Надвечір'я	233
«Дощик тільки починається»	233
На ювілей Чавчавадзе	234
«Весни пора. Цвітіння абрикос»	235
Заочіпське літо	235
«Тополь задумані колони»	236
«Красні в селах вечори»	237
«Я чув, як наближався дощ»	238
«Чи це добре, чи це ні»	238
«Цвіте льонок»	239
«Полуниця сниться»	240
«Дугою барвною веселка»	240
«Блакить і далі»	241
Верба	242
«В небо синє цвіт піднявши»	243
«Переступила, нагасавшись»	244
«Я знав тебе»	244
«Все хороше по-хорошому»	245
«Пісня за піснею»	246
«А ліс шумить — не нашумиться»	246
До стебла трави	247
В даль вогонь нести!	247
На липківських полях	248
«Ввійти в лісок»	249
«Качки над туманом»	249
«Не кажи своєму серцю: годі!»	250
«Є село таке на Ворсклі»	251
«Чи знаєте ви...»	253
Ще падав сніг...	254
«В ясен-весен передберезень»	255
«Весна... Пахуща фронтова весна!»	255
«З-під ясеня, з-під кореня»	256

«Рудокопи, рударі»	257
«...І знову я в Москві»	257
«Весна в квартиру нависа»	258
«Ждала з битов молодиця»	259
«Зелені вогнища досвітні»	259
«Палає вогнище кохання»	260
«Ось і Ворскла світлоплеса»	260
«Де побував, там і наслухавсь»	261
«Перш за все я підійду до квітки»	262
«Люблю майстрів хорошої роботи!»	262
«О звуки ніжні, мелодійні»	263
Спомин про 42-й рік	263
«Весна»	264
«І посріблішали хмарки»	264
Вечірне	265
«У непомерклому сіянні»	265
Дорога над Дніпром	266
«Не корю, не нарікаю»	266
«Хмари мої, хмари»	267
«Гей ти, юнь!..»	268
«...Все мчали образи здалека»	268
«Сім синів було у неї»	269
«До вас востаннє простягаю руки»	270
«Живу і думаю про БАМ»	270
«Важкі дерева падають вночі»	271
«Моя осико, моя висока»	272
«Пливуть, пливуть у небі Кончі-Заспи»	272
«Наш дух — не в сажі-порохні»	273
«Мені б, мені»	273
«Небо! Знову — небо»	273
 Примітки	 274

БИБЛИОТЕКА ПОЭТА

Павел Матвеевич Усенко
СТИХОТВОРЕНИЯ

Составитель *Грета Владимировна Усенко*

Киев, «Радянський письменник», 1985

(На украинском языке)

Редактор *Б. П. Степанюк*

Художник *Д. Д. Грибов*

Художній редактор *Н. В. М'яковська*

Технічний редактор *Л. М. Бобир*

Коректор *Г. П. Лукова*

Інформ. бланк № 1835.

Здано на виробництво 16. 04. 85. Підписано до друку 01. 10. 85. Формат 70×90^{1/32}. Папір для глибокого друку. Звичайна нова гарнітура. Високий друк. 9 фіз.-друк. арк. + 1 вкл., 10,6 ум.-друк. арк., 10,6 ум. фарб.-відб., 10,01 обл.-вид. арк. Тираж 8000 пр. Зам. 771-5. Ціна в оправі 1 крб. 50 к.

Видавництво «Радянський письменник»,
252054, Київ-54, вул. Чкалова, 52.

Львівська книжкова фабрика «Атлас»,
290005. Львів-5, вул. Зелена, 20.

Усенко П. М.

У74 Поезії /Упоряд. Г. В. Усенко; Вступ. стаття Б. І. Олійника та С. В. Тельнюка; Редкол.: О. Є. Засенко та ін.— К.: Рад. письменник, 1985.— 286 с. 1 л. портр.— (Б-ка поета).

Вибране відомого українського радянського поета, лауреата Республіканської комсомольської премії імені М. Островського Павла Матвійовича Усенка (1902—1975) складають кращі твори як ліричного, так і епічного звучання.

У $\frac{4702590200-160}{M223(04)-85}$ 149.85

У2

